

Č. 425.

PAMÄTNICA

Z PRÍLEŽITOSTI 60-ROČNÉHO JUBILEA
RÍMSKOKATOLÍCKEHO KOSTOLA
V DOLNOM KUBÍNE

1887 — 1947

DOLNÝ KUBÍN 1947

29. 02.

Kostol, stará a nová fara.

P A M Ā T N I C A
Z PRÍLEŽITOSTI 60-ROČNÉHO JUBILEA RÍM.-KAT. KOSTOLA
V DOLNOM KUBÍNE

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

Svätý Otec Pius XII.

PAMÄTNICA

Z PRÍLEŽITOSTI 60-ROČNÉHO JUBILEA
RÍM.-KAT. KOSTOLA
V DOLNOM KUBÍNE

1887 — 1947

DOLNÝ KUBÍN 1947

PAMĀTĪNICA

3. PĀRĪSĪTĀJĀ 60. GADUŠĀDĀ

RĪMĀ, K. KOSTOVA

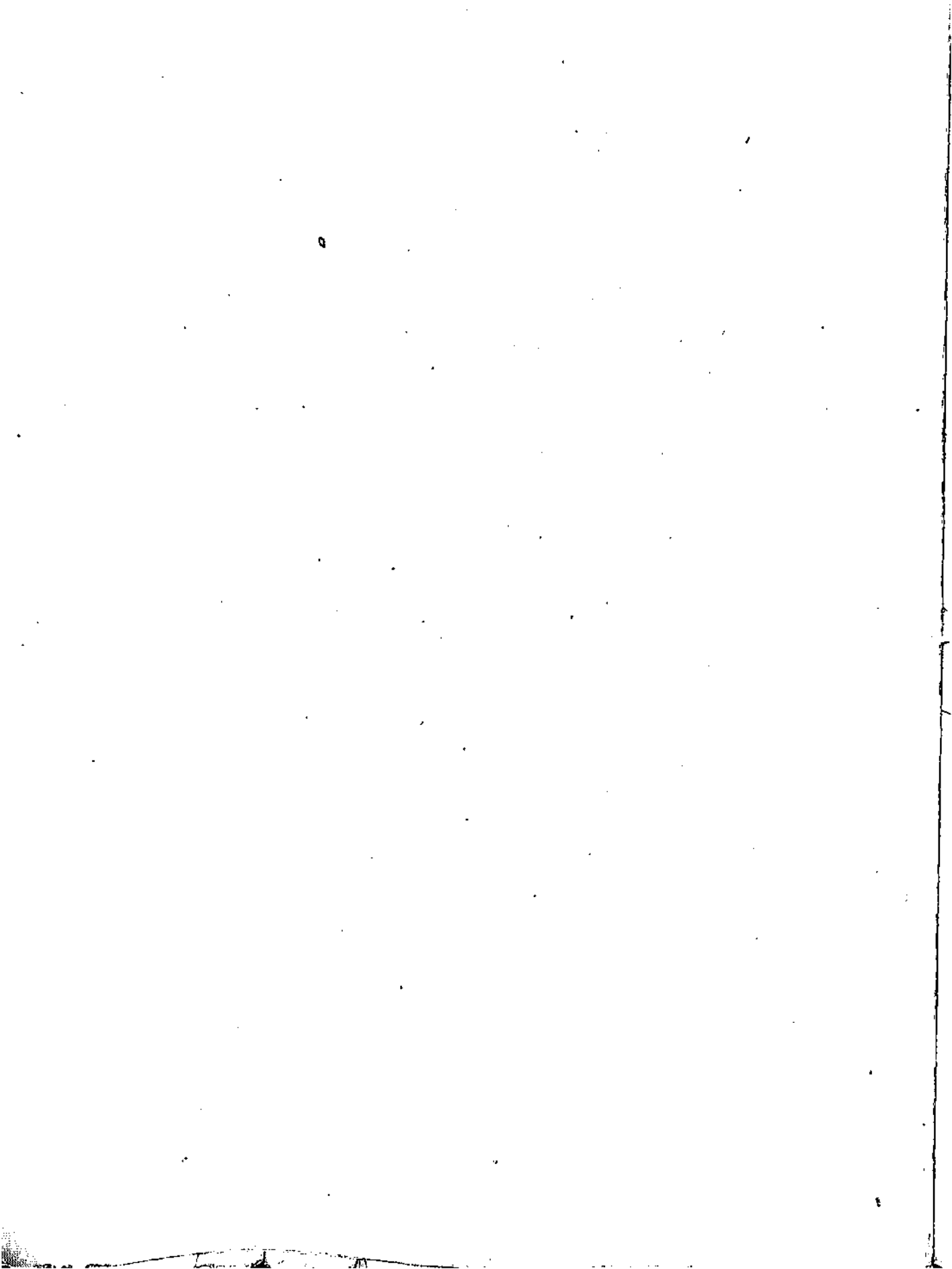
V. DOLNOM LĪBĀZĒ

1887 — 1947

1947. gada 1. izdevums

J. E. najdp. biskup Msgr. Ján Vojtaššák.

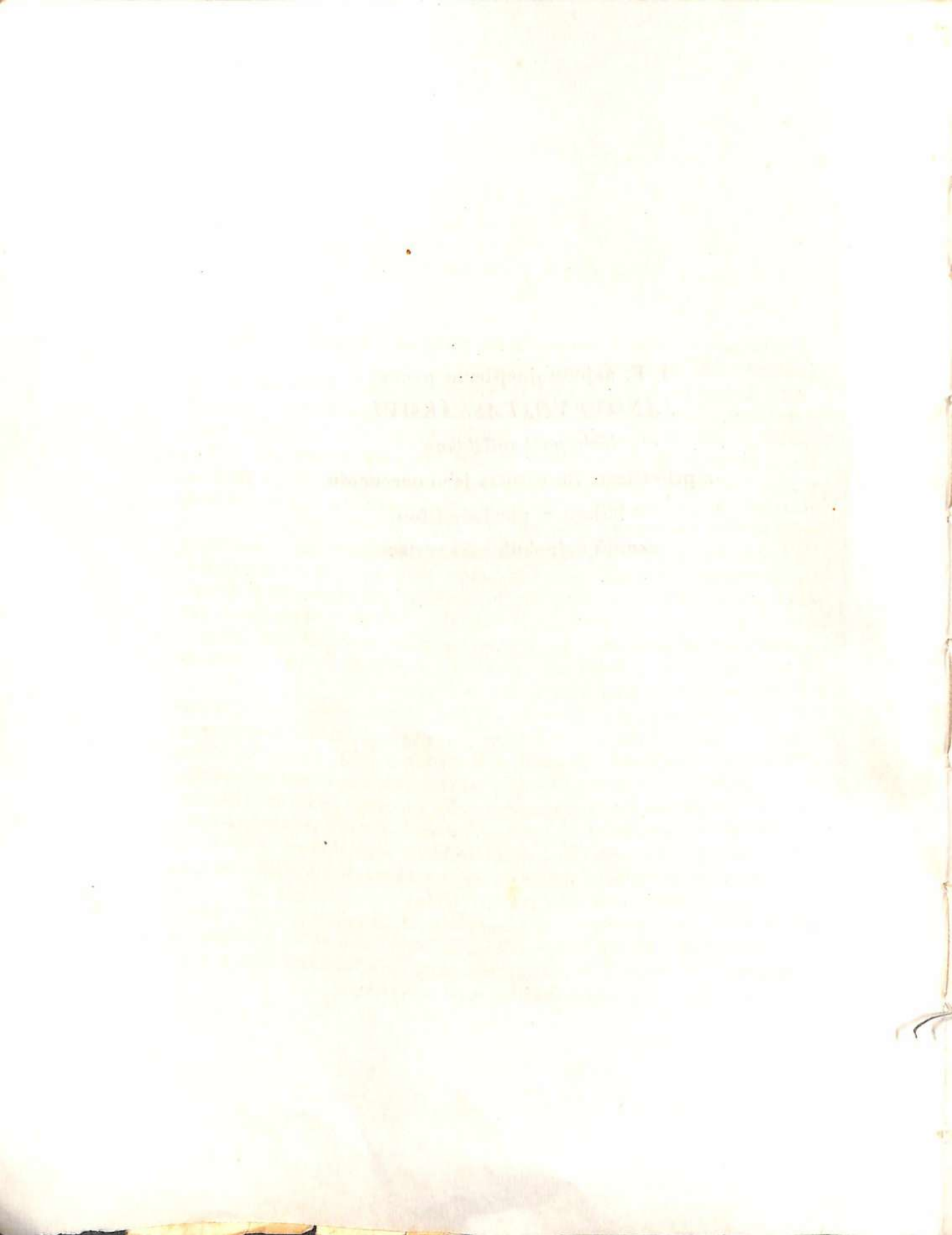
J. E. najdôstojnejšiemu pánovi
JANOVI VOJTAŠŠÁKOVI.

biskupovi spišskému

z príležitosti 70. výročia jeho narodenín

s láskou a povďačnosťou

venujú dolnokubínski veriaci

SME ŽIVÝ CHRÁM BOŽÍ

Posvätenie chrámu pravému Bohu dialo sa v Starom, i v Novom Zákone s veľkými obradmi a slávnostne.

Kráľ Šalamún, keď vystaval veľkolepý chrám v Jeruzaleme, dal ho posvätiť. Táto posviacka sa konala cez celých osem dní. Sám kráľ skladal — iste nebolo to bez vnuknutia Božieho — obradné modlitby a obetoval Bohu nesmierny počet starozákonných obetí. Kto sa chce dozvedieť podrobnosti okolo posvätenia slávneho chrámu Šalamúnovho v Jeruzaleme, nech si otvorí a prečíta 8. hlavu tretej knihy kráľov zo Starého Zákona.

Všetky tie prípravy, modlitby, obety, slávnosti pri posvätení jeruzalemského chrámu robily sa preto, že v ňom sa mala prechovávať archa úmluvy s mannou, kamennými tabuľami Božích príkazov a prútom Áronovým. Tak veľkolepý chrám Šalamúnov, ako i v ňom uložené posvätné veci len naznačovali pravý chrám Nového Zákona, ktorý je príbytkom pravého, osobného Boha, v Starom Zákone len predobrazovaného.

Posvätenie chrámu deje sa s veľkými okázalostami aj v Novom Zákone. Najmä katolícke chrámy vyžadujú si toho posvätenia, pretože sú skutočnými stánkami, príbytkami živého, osobného Boha, ak sa v nich koná nekrvavá Obeta Nového Zákona, teda Omša svätá, a ak sa v nich prechováva a udržuje Najsvätejšia Sviatosť Oltárna.

Tak Šalamúnov chrám v Jeruzaleme ako i všetky ostatné chrámy na svete sú z neživej hmoty a majú hodnotu len toľkú, keď odhliadneme od umenia staviteľského do nich vstavaného, koľkú hodnotu má hmota, z ktorej sú postavené. Drahšie a cennejšie sú i tieto z neživej hmoty postavené chrámy vtedy, ak sa konáva v nich každý deň najsvätejšia Obeta Omše svätej; ak sa v nich stále prechováva Najsvätejšia Sviatosť Oltárna; ak sa v nich bohoslužobné úkony toho najrozmanitejšieho druhu každodenne vykonávajú.

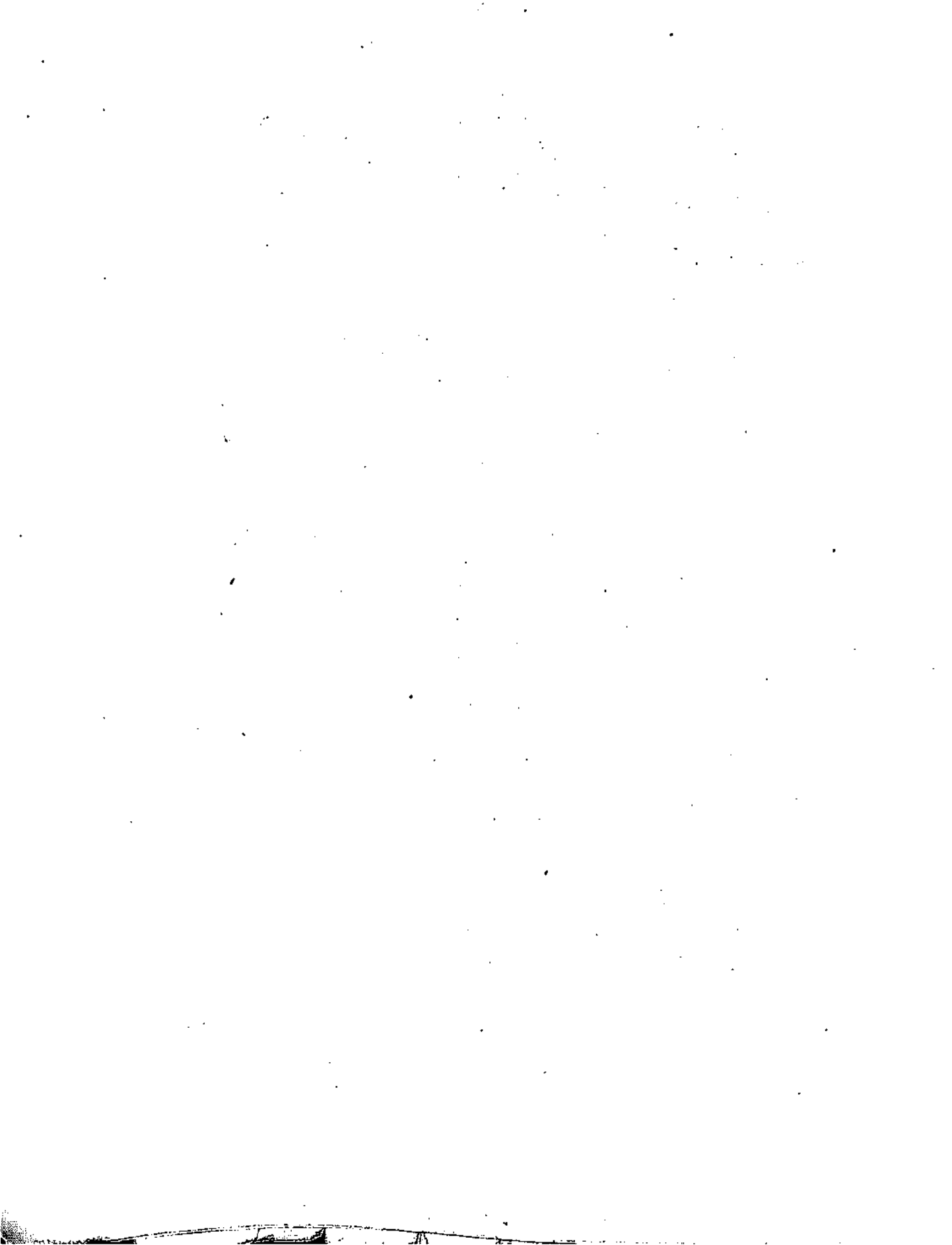
Posvätenie chrámu postaveného z neživej hmoty, aby sa mohla konať v ňom služba Bohu, budí v nás povedomie a myšlienku, že sú aj živé chrámy Božie.

A takým je každý človek, už i len tým samým, že je človek. Boh sám postavil v človeku chrám pre seba tým, že ho skrze nesmrteľnú dušu, vdýchnutú do človeka, sebe podobným (na svoj božský obraz) učinil. Rozum a slobodná vôľa totiž sú tie schopnosti nesmrteľnej duše človeka, ktoré ho na stupeň podobnosti, obrazu božieho dvíhajú.

Ale ešte väčšmi živým chrámom Božím stáva sa človek, keď to v človeku, čo ho činí podobným Bohu a na obraz boží, totiž tá nesmrteľná duša, obdrží nadprirodzené obmytie v krste svätom. Boh svojou posväcujúcou milosťou naplní dušu pokrsteného a takto sa stáva pokrstený živým chrámom Božím. Preto sa pýta sv. Pavol apoštol pokrstených v Korinte: „Či neviete, že telá vaše sú chrámami Ducha Svätého a nie ste svoji?“ A sv. Augustín poučujúci o posvätení chrámu hovorí: Kedykoľvek oslavujeme posvätenie chrámu, to samé na sebe robíme, čo sa stáva posvätením na chráme. Ako mŕtve múry chrámu stávajú sa chrámom posvätením, tak i kresťan krstom svätým stáva sa posväteným chrámom Pána, do ktorého Boh vstúpil a v ňom si príbytok učinil. Dom Boží je svätý a tým domom ste vy.

Keď som si takto uvedomil, že som živý chrám Boží, potom už nesmiem zabudnúť, že, ako chrám, i ja sa musím službe Božej posväcovať, Boha v sebe zvelebovať. Ako posvätený chrám ozdobujú kvietím, ružami, vencami, drahými kobercami, výšivkami, i ja musím svoj chrám, to jest seba ozdobovať čnosťami, bohumilým, svätým životom. Ako chrám, ak má byť stále dôstojným domom Božím, treba často zametať, oprášovať, čistiť, práve tak i živý chrám Boží, človek, kresťan, ak má tým živým chrámom Božím ostávať, musí dušu svoju, svedomie svoje nepoškvrnené hriechom, zachovať stálym zametaním, oprášovaním, čistením vo svojom vnútri (v duši). V tom živom chráme našom musia stále horieť sviece dobrých skutkov, aby pri ich svetle aj iní videli príklady a vzory dobrých skutkov a takto aj oni sa povzbudili k životu bohumilému, podľa slov drahého Spasiteľa, povedaných Apoštolom, ale znejúcich aj nám: „Tak nech svieti svetlo vaše ľuďom, aby videli vaše dobré skutky a chválili Otca vášho, ktorý je v nebesiach.“

Posvätenosť chrámu svojho veriaci varujú sa zneuctiť, lebo posvätením stal sa domom Božím, domom modlitby. Práve tak sa musí varovať zneuctiť veriaci a povedomý kresťan živý chrám Boží v sebe všelijakými hriechmi a nepravosťami. Kto by ho predsa takto zne-
svätí, nemohol by sa nazývať živým chrámom Božím, ale, slovami
samého Spasiteľa, pelešou lotrovskou.

BUDOVA KOSTOLA, OBRAZ BUDOVY CIRKVI KRISTOVEJ*

N. N. Neviem, či žije ešte niekto v tejto farnosti, kto by pamätal, že tento farský kostol, prestavbou obnovený, bol pred šesťdesiatymi rokmi diecéznym biskupom posvätený, konzekrovaný.

Toto šesťdesiate výročie oslavujete dnes vy, potomci vašich predkov, v dolnokubínskej farnosti. A, žeby vám táto šesťdesiatnica v pamäti hlbšie ostala, spojili ste ju s vysluhovaním sviatosti birmovania.

Pred šesťdesiatymi rokmi môj tretí predchodca, diecézny biskup konzekráciou, teda mazaním krizmou ako by oživoval chladné, mŕtve múry; a týmto posvätením vlieval do nich ako by ducha. Dnes, birmujúci biskup mazaním sv. krizmou birmovancov na čelách, bude ich pretvárať v živé chrámy Ducha Svätého.

N. N. Keď už slávime tú šesťdesiatu ročnicu, a robíme si pamätnejšou prijatím sviatosti birmovania, použijeme príležitosť, aby sme sa poučili, že v budove kostola konzekrovaného, posväteného, javí sa nám obraz budovy Cirkvi Kristovej.

Duchu Svätý, Bože, ktorý si dnes skrze sviatosť posilnenia toľko mladých srdc za príbytok vyvolíš, dožič nám milosti, aby sme o budove Cirkvi Kristovej, na základe stavby chrámovej, pre svoje spasenie osožne rozjímať mohli.

1. Budova kostola musí byť pevná a istá.

Preto pod kostol kopú a kladú hlboko základy. Ešte hlbšie pre piliere a stĺpy, preto že sa na ne opiera vysoká a ťažká chrámová

* Kázeň, ktorú povedal pri oslave 60 r. jubilea kostola v Dolnom Kubíne dňa 24. aug. J. E. najdp. biskup Msgr. Ján Vojtaššák.

klenba. Ešte viacej preto, že na nich má bezpečne stáť a vysoko k nebesiam sa dvíhať kostolná veža.

Staviteľ kostola celkom ináč buduje kostol, ako nejakú súkromnú budovu jednotlivca. Celkom ináč musí dovedna spájať kamene a tehlu viazať. Lebo kostol sa buduje na storočia. Kostol musí vzdorovať víchriciam a búrkam, kadejakým živelným náporom. Kým iné budovy sa rúcajú následkom živelných otrasov, budova chrámu bezpečne stojí; ba, keď víchrica a búrky prešumely ponad budovu chrámu, ona sa javí nášmu oku akoby omladnutejšia.

Práve tak sa má vec s Cirkvou katolíckou.

Základom, fundamentom tej Cirkvi je Kristus. Tento základ ale je silný a istý. Lebo, ako hovorí sv. Pavol v liste ku Židom: „Bol, je a bude na veky.“ (Žid. 13. 8.) Nikto nemohol dať Cirkvi iný základ, ako aký jej dal Ten, čo ju založil. A On sám, totiž Ježiš Kristus stal sa jej zakladateľom. (I. Kor. 3, 11.) „Lebo nieto iného mena na zemi, v ktorom by mohli byť ľudia spasení, ako je meno Ježiš.“ (Sk. Ap. 4, 12.) A táto budova Cirkvi, ktorej zakladateľom je Ježiš Kristus, stojí už cez storočia; dnes-zajtra už dvetisíc rokov. Sotva sa zrodila, pohanskí tyrani chceli ju vytrhať i s koreňami. Zúrili cez celé tri storočia. Narobili jej cez ten čas na milióny mučeníkov. A div divúci, táto ustanovizeň, táto budova Kristova vyšla z tých pohrôm a víchric ako by znovuzrodená a omladnutá. Tyrani rad-radom biedne sa pomínuli, ale tyranizovaná a prenasledovaná podnes žije, ako by sa bola len včera narodila, taká je mladá.

Nezničili tú budovu Kristovu, ktorú On postavil na sebe ako fundamente, ani rozkolníci, bludári a kacíri. Ona pochovala po jednom všetkých. Dnes ich už len história spomína a poukazuje na ich márne a len im škodlivé úsilia. Ale i dnešným bludom a bludárom hrozí slovo Písma Sv.: „Každý, kto na ten kameň padne, sa rozbije a na koho ten kameň padne, toho rozmliaždi.“ (Luk. 20, 18.) Lebo Kristus, základný kameň svojej budovy-Cirkvi, povedal: „Brány pekelné ju nepremôžu.“ (Mat. 16, 18.)

II. Kostol je veľká budova.

Keď porovnáme budovu kostola s budovami, aké si stavajú pre seba súkromní jednotlivci, zistíme, že kostol je vždy väčšou, mo-

hutnejšou, vyššou budovou, ako domy, ktoré si stavajú jednotlivci pre seba. Lebo v kostole sa stavia príbytok pre Boha. Písmo Sväté hovorí o chráme: „Lebo tu sa chystá príbytok Bohu, nie človeku.“ Práve preto budova kostola musí byť veľká i veľkolepá, lebo má byť domom, príbytkom veľkého a všemohúceho Boha.

Súkromný dom jednotlivca obyčajne slúži za byt jednej rodine. Kostol sa buduje pre všetkých veriacich vo farnosti. Počet však týchto sú často i tisíce. V budove kostola má miesto každý veriaci: mužský, ženská; starý, mladý; bohatý, chudobný; učený, neučený. A to nielen živí, ale aj mŕtvi, ktorí snívajú večný sen na cintoríne; za ktorých sa modlietame v chráme, a ktorí na základe článku viery o obcovaní svätých, duchovne sú s nami spojení. Počet ich vzrástol na veľké tisíce od storočí. Preto budova katolíckeho kostola je budova veľká.

2. Takou veľkou budovou je i Cirkev katolícka.

Nazývame ju všeobecnou, čiže katolíckou. Lebo v nej je na stá-miliónoch žijúcich a po celom svete sa nachádzajúcich kresťanov katolíkov: mužských i ženských; starých i mladých; bohatých i chudobných; učených i neučených. Sme všetci ako spoludomáci, ako členovia jednej rodiny a nie cudzí. Aké veľké to šťastie pre nás, že patríme tak veľkej duchovnej rodine.

Budova Cirkvi katolíckej však poskytuje prístrešie nielen stá-miliónom živých, ale ešte väčšiemu počtu mŕtvych od toľkých storočí, ktorí pokiaľ žili na zemi, Cirkvi, ako duchovnej matke patrili. Z nich mnohí sú dnes alebo medzi svätými, alebo sa pripravujú v očistci, aby, keď božej spravodlivosti zadostučinili, vradení boli do počtu blahoslavených v nebi. — Ó, aké podivné, ale zároveň i potešujúce je to naše duchovné spojenie tak so svätými v nebi, ako i s dušami v očistci! Kristus je základom Cirkvi katolíckej, ale tiež i hlavou toho tajomného tela svojho. Svätí v nebi sa prihovárajú, orodujú za nás u Boha; my zasa tu žijúci uctievatme svätých a prosíme ich, aby za nás orodovali u Boha, aby nám vyprosovali uňho milosti bohumile žiť. V očistci trpiacim zasa pomáhamo my tu na zemi: obetami sv. Omši, modlitbami, pôstami, almužnami a vôbec dobrými skutkami za nich obetovanými. Toto všetko oni nám bohato nahradia, keď sa z očistca vyslobodia, svojimi prímluvami pred

trónom božskej Velebnosti. — Aká veľkolepá, ale aj veľká je teda budova Cirkvi Kristovej, ktorá takú veľkú duchovnú rodinu sveta viditeľného i neviditeľného v sebe prechováva. Aká to radosť, aké to potešenie, že sme členmi tej veľkej rodiny, v ktorej hlavou je Kristus. Že sme obyvateľmi tej preveľkej budovy, ktorá stojí na silnom a istom základe — na Kristovi.

III. Kostol je vystrojený všetkým potrebným.

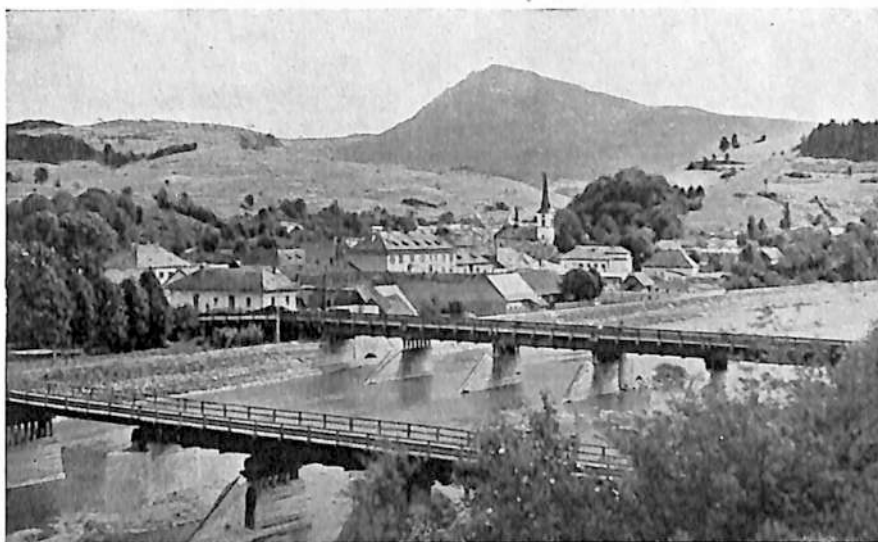
Keď hovoríme o domácnosti niektorej rodiny, ktorá má všetko to, čo pre každodenný život potrebuje, povieme, že tá rodina je dobre vystrojená, že ten dom má všetko, čo potrebuje. — Kostol je domom celej farnosti. I on je vystrojený a zaopatrený všetkým tým, čo duchovná rodina celej farnosti pre duchovný život potrebuje. Ale aj Cirkev katolícka je takým dobre vystrojeným a zaopatreným domom. Ona vie vyhovieť každej duševnej potrebe a túžbe stá miliónoch svojich veriacich po celom svete. Za čím duša kresťana katolíka lačnie a smädne, všetko to mu jeho Cirkev dáva v tých domoch, ktoré sú zariadené a vystrojené pre duševné potreby kresťana. A to sú kostoly, chrámy Cirkvi katolíckej.

Tu dáva Cirkev katolícka zdravý duchovný pokrm svojim veriacim, ktorý je práve tak potrebný duši, ako každodenný pokrm a nápoj potrebuje telo. Lebo, ako hovorí Písmo Sv.: „Nielen chlebom živí sa človek, ale každým slovom, ktoré pochádza z úst božích.“ (Mat. 4, 4.) A Cirkev sv. podáva nám štedre toho duchovného pokrmu, keď hlása slovo Božie po nedeliach a sviatkoch vo svojich kostoloch. A nielen po nedeliach a sviatkoch, ale pri každej vhodnej príležitosti. Toto ohlasované slovo božie preniká mnohým veriacim až do špikov a do kostí a pôsobí na celé ich smýšľanie i upravuje ich každodenný život podľa božskej nauky.

Táto nauka Cirkvi katolíckej v kostoloch hlásaná nám prízvukuje, že človek je mizerné stvorenie, a ako taký povinný je vzdávať Bohu Stvoriteľovi svojmu obetu poklony, obetu chvály a obetu vďaky. Tejto náboženskej povinnosti každý kresťan-katolík má možnosť zadosťučiniť, keď sa zúčastňuje v kostole na verejných službách božích, zvlášť na obete sv. Omše; lebo touto obetou preukazuje sa Bohu najhľadnejším spôsobom Jemu patriaca poklona, chvála, vďaka

Dolný Kubín pred rokom 1887.

Dolný Kubín roku 1947.

Katolícky kultúrny dom.

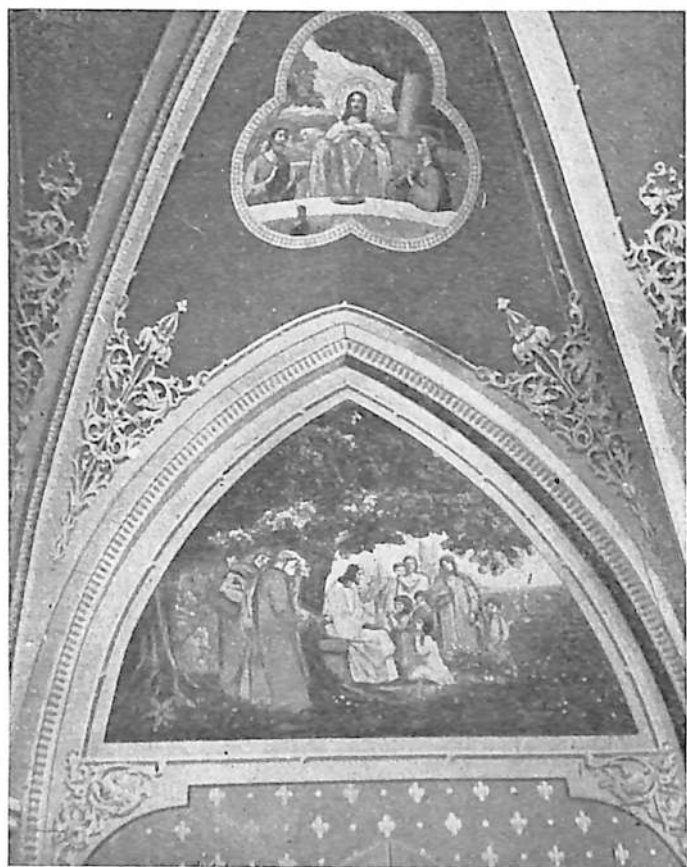
Dr. Andrej Radlinský a jeho rodný dom.

Hlavný oltár sv. Kataríny.

Záber z vnútra kostola.

Obraz: Ježiš, Priateľ dietok, na južnej strane kostola.

Organ.

a smierenie. Veď všetko to dáva v tejto Obete Nového Zákona sám Syn Boží, Ježiš Kristus svojmu Otcu nebeskému.

V kostole, v dome božom veriaci kresťan, ktorý sa nešťastlive rozišiel s Pánom Bohom a robil podľa svojej vôle proti vôli božej, nachádza zasa odpustenie, smierenie a pokoj svojej duši a svojmu svedomiu.

Hriech je ťarchou a bremenom, ktorý tlačí na dušu a svedomie človeka. A toto bremeno mu nedá pokoja. Veď i prorok Izaiáš hovorí (Iz. 48, 22.), že „hriešnici nemajú pokoja“. Z tohto duševného nepokoja pomáha kresťanovi-katolíkovu Cirkev katolícka vo svojich kostoloch tou mocou, ktorú jej dal Kristus, keď udelil svojim apoštolom moc odpúšťať hriechy slovami: „Ktorým odpustíte hriechy, odpúšťajú sa im, ktorým zadržíte hriechy, budú im zadržané.“ (Ján 20, 23.) A, ako hovorí sv. Pavol apoštol: „V mene Krista vás prosíme, smierť sa s Bohom.“ (I. Kor. 5, 20.)

Cirkev katolícka v kostoloch svojich poskytuje svojim veriacim duševnú potravu, ktorá dáva silu. V kostoloch katolíckych podáva sa veriacim za pokrm Telo a Krv Krista Pána. V kostoloch katolíckych prebýva stále Ježiš Kristus v prevelebnej Sviatosti Oltárnej. A to je chlieb anjelský daný nám tu na zemi počestným na posilu. Z tej Sviatosti Oltárnej vyznieva k nám hlas Ježiša Krista: „Poďte ku mne všetci, čo pracujete a ste obťažaní, ja vás občerstvím.“ (Mat. 11, 28.) „Poďte, jedzte môj chlieb, pite moje víno, ktoré som vám pripravil.“ (Prísl. 9, 5.)

V kostole konečne nachádza veriaci útechu duši svojej. Na cestách života veľa ráz klesá človek nielen telesne, ale i duševne pod ťarchou a bremenom každodenných starostí, bied, krížov, trápení a prenasledovaní. Nejednen raz príde človeku zdanie, že ho všetko opustilo, že sa všetko proti nemu postavilo. Prichádza mu žalovať sa, ako sa žaloval drahý Spasiteľ pred svojim horkým umučením: „Smutná je moja duša až na smrť.“ (Mat. 26, 38.) Cirkev sv., tá ustarostená matka nad biedami svojich duchovných dietok, odkazuje ich do svojich chrámov, aby ta išli so svojimi bremenami, so svojim zármutkom, aby sa tam vyžalovali, lebo tam nájdu blízko Toho, ktorý ulavuje na bremene, potešuje v zármutku: Poďte ku mne všetci, ktorí pracujete... Modlitba, prosba v kostole pred bohostánkom lieči rany duše, zaháňa smútok. Sv. Jakub apoštol hovorí: „Ak je niekto smutný, nech sa modlí.“ (Jak. 5, 13.) Z boho-

stánku ozve sa utrápenému a opustenému Boh všetkého potešenia: „Keby ťa otec i mať opustili, Pán Boh sa ťa ujme.“ (Ž. 26. 10.)

Preto celkom oprávnene radujú sa veriaci v deň, kedy slávia pamiatku posvätenia svojho chrámu. Vtedy si natešení uvedomujú, čo dobrého majú vo svojom chráme, čo dobrého, veľkého a vznešeného majú vo svojej Cirkvi, ktorú im chrám ako v obraze znázorňuje. Natešení si uvedomujú a nesmierne sa radujú, že sú členmi katolíckej Cirkvi. Že sú údami tajomného tela Kristovho. Že sú domácimi v tej budove, ktorá stojí iste a pevne na základe Kristovi a ktorú nerozboria nijaké námahy zlosynov tohto sveta, ale ani mocnosti pekelné. A hoc aj vidia i skusujú, že stále zúria víchrice, a more nepokojného, rozvráteného ľudstva stále útočí nebezpečnými vlnami na tú lodičku Kristovu — Cirkev katolícku, s detinskou dôverou a pokojne dvíhajú svoje prosebné ruky k Bohu: „Aby ju spravovať a zachovať ráčil.“ Amen.

IGNÁC GREBÁČ ORLOV

ŠESTĎESIAT ROKOV...

Šesťdesiat rokov v službe Pánovej
tu stojím, maják stáby na mori
a šírím svetlo pravé v cestu pútnikom,
kam uberať sa, kde ich pravý cieľ.

Tu stojím tíško v prostred búrok sveta
prístrešie dávam v ceste ukonaným
i úľavu na duše rany.
Na mojom nádvorí
sa láska s Láskou stretá
bo Pán je stále u mňa
a tichým hlasom volá v každý svetadiel
na srdce klope duši, keď je var' i hluchá,
by vypočula Jeho sladký hlas.

Tu stojí jak pri Jakubovej studni
a splna leje srdca do nádob
mok živej vody tým, čo žíznia po pravde
a osvoja si Jeho Ducha.
Je veliteľom tichým, kráľom všetkých čias.

O šťastní, šťastní Jeho poddaní,
čo požívajú Jeho ochrany,
bo Jeho jarmo sladké,
rozkazy plné lásky,
tak ľahko, ľahko plnia sa,
veď pomoc kynú nebesia,
keď sú mu verní
a Jeho svätej Matke.

**Tu obetuje sa On denne
za naše mnohé previnenie,
hnev Otca od nás odvracia
a nevďak láskou odpláca,
tu stojí jak pri Jakubovej studni,
mok živej vody leje sa do nádob,
tým čo od vekov žízňa po pravde . . .**

**Šesťdesiat rokov stáby majúť
tu svietim v cestu pútnikom,
prístrešia dávam ukonaným
a balzam lejem v srdcia rany,
pamiatka moja požehnaná
som tichým domom nebies Pána . . .**

PRIEREZ NÁBOŽENSKÝM ŽIVOTOM
V DOLNOKUBÍNSKEJ FARNOSTI
ZA POSLEDNÝCH 60 ROKOV

Tŕnistou cestou života prešla dolnokubínska farnosť so svojim kostolom. Od r. 1380, keď je o nej spomienka, až doteraz preniesly sa nad ňou mnohé búrky. Pri posviacke od základu prebudovaného kostola 2. augusta 1887 nevyryli nadarmo do mramorovej tabule slová: „Mnoho búrlivo ničiacich stáročí prešlo nad tebou, stánok Boží. Otriasol sa tvoj svätý prah. Ale viera, nádej a láska nevymrely z našich srdc. A tvoje rozpadávajúce sa telo vzišlo z tvojho prachu. Svätá viera, svätá vôľa daly ste nový život tomuto telu. Ak znova príde veľký cieľ, buďte znova jednotní.“

Veď sotva farnosť zapustila korene, už sa prihnala od západu divá riava náboženských novôt a tak pridusila život i zmenila tvárnosť farnosti na nepoznanie. Z kvitnúcej farnosti ostaly len trosky. Krvavé šírenie nového náboženstva veru nešetřilo ani dolnokubínsku farnosť. Veľa by vedely rozprávať naše farské archívy, domáce kroniky o krvi, vyliatej v mene „evanjeliového“ Krista a v mene „náboženskej očisty“, o akú sa usilovali „spasitelia“ 16. storočia.

Obrat nastal v roku 1672, keď sa vrátil kostol znovu do rúk pôvodných majiteľov. Rad duchovných, počnúc Martinom Pongráczom až po veľkého Jozefa Kohúta, oravského rodáka, rodoluba, kňaza podľa Srdca Ježišovho, literárneho historika, naplneného túžbou pozdvihnúť oravský ľud nábožensky, národne i sociálne, liečil dokmášané stádo schudnutých ovečiek, a to najmä kultom Eucharistie a Preblahoslavenej Panny Márie, ako to dokazujú sdruženia ku cti Najsvätejšej Sviatosti Oltárnej z pred 150. až 200. rokov. Nebola to ľahká práca. Ovečky byly rozpřchnuté a dom Boží ošarpaný. Večnú vďaku zasluhuje dekan-farár Jozef Kohút, ktorý so štedrou podporou grófa Zichyho dal do poriadku zničený

kostol tým, že ho základne prestaval a zariadil. Katolícka Dolná Orava plesala 2. augusta 1887, keď zavítal do Dolného Kubína J. E. najdp. biskup Juraj Čáska, aby vykonal posviacku prebudovaného kostola. Táto historická udalosť je zvečnená na mramorovej doske v lodi kostola slovami: „Z veľkodušnosti potomkov uhorského palatína neb. grófa Juraja Thurzu de Betlenfalva. Vystavaný so štedrou podporou župy Oravskej, veriacich a diecézneho biskupa J. E. Juraja Čásku a vysvätený v dvadsiatopiatom roku hlavného gubernátorstva J. E. st. grófa Edmunda Zichyho de Zichy a Vásonykő v mesiaci auguste roku 1887.“ Lenže radosť netrvala dlho. 8. mája 1895 vypukol v Kubíne veľký požiar, zachvátil aj kostol a zničil vežu, strechu a celý vonkajšok. Dekan Kohút nenariekal. S pomocou patróna a štedrých veriacich znovu opravil kostol. S kamennými stavbami staval duchovné pomníky, burcoval ducha náboženského i národného. Umorený prácou oddal svoju šlachetnú dušu Stvoriteľovi 16. júna 1900, ako 70-ročný stavec, po 47-ročnom neúnnavnom účinkovaní v Dolnom Kubíne.

Do radu horlivcov sa čestne zapojil aj nástupca Kohútov, Peter Wjecha, prepošt, zása Lipták, ctihodný a jemný. Dobudovával diela svojho vznešeného predchodcu rozmyšľajúc, ako by mohol zveľadiť svoj skromný ovčinec. Veď veriacich mal len niečo vyše 500. Za vojnovej búrky odišiel na Spišskú Kapitulu ako kanonik na zaslúžený odpočinok.

Štefanom Haluškom, dekanom-farárom, nastáva nová éra práce. Začal za vojnového stonu. Odrážalo sa to v celom živote farnosti. Treba bolo osušovať slzy, pomáhať biednym a veru pán dekan Haluška nelenil. Svoje skromné príjmy rozdeľoval tam, kde najviac kričala núdza. Ešte viac liečil duše. Radikálny zásah do náboženského života urobili sv. misie v roku 1922 a 1923 pod vedením P. Eiselleho SJ. Za štedrej podpory Juraja Bullu, župana Oravy a Turca ozdobil kostol novým oltárom Sedmobolestnej Panny Márie, sv. Jozefa, sv. Františka, zakúpil pekné sochy Božského Srdca a Srdca Panny Márie, obrazy Krížovej cesty. Prebúdzať národne, hlásiac sa vždy ku svojej materčine. Pravda, jeho život sa neobišiel bez mnohých príkorí. Znášal ich hrdinsky. Smrť ho skosila po 11-ročnom horlivom účinkovaní v Dolnom Kubíne 11. okt. 1925.

Kormidlo farnosti prevzal do rúk jeho kaplán Jozef Maxián, ktorý s novými silami a ešte mladou energiou burcoval náboženský

život v oravskej metropole. Veriacich pribúdalo (v roku 1925 mal Dolný Kubín 847 katolíkov) a s nimi aj práca. Predsa nebolo možno nechať svojmu osudu z okolia prichádzajúcich veriacich, ktorí boli naučení hľadať oporu u svojich kňazov, tým viac, že v novom miešanom prostredí nenachádzali toho tepla, na ktoré boli naučení v svojich rodných dedinkách. Katolicizmus bol viac-menej len trpeným elementom. Príčiny väzily najmä v hmotných nedostatkoch katolíkov, ktorí si postavili svoje domky zväčša sa zadlžiac, za požičaný halier kupovali v Kubíne veľmi chatrné pozemky a okrem toho povedomie týchto prisťahovalcov bolo ubité rozpínavosťou evanjelikov, ktorí takých „niktošov“ socali z kúta do kúta a skoro hlasitým gestom odbavovali: „Nemáš nič, si príšelec a keď nemáš hmotných prostriedkov, nie si súci hovoriť a tým menej niečo podniknúť na poli kultúrnom, sociálnom, politickom, ba i náboženstvom.“ Týmto boli katolíci v Kubíne odsotení do pozadia a považovaní za „misera plebs — žobrákov“. Katolícka inteligencia sa pod týmto dojmom prikláňala k evanjelikom, vidiac v nich závislosť v svojich životných potrebách. Výnimkou bol neb. župan Juraj Bulla a potom jeho sestra prof. Mária Bullová, ktorá bola hybnou silou a mecénom ubitých katolíkov. Príchodom kaplána Jána Hadriho r. 1929 sa začalo v Dol. Kubíne obdobie katolíckeho prebudenia. V Orle, založenom Jozefom Maxiánom, farárom, rozduchoval katolícke sebavedomie mladý, agilný kaplán Hadri, ktorý na každom kroku dokazoval inovercom, že musia počítať s tým, že raz katolíci preberú opraty do svojich rúk a Kubín povedú tí, ktorí boli roky zaznávaní. Túto myšlienku si osvojili a jej sa venovali prof. Mária Bullová a Dr. Fabuš, verejný notár. Mládež sa prebudila, starí sa oduševnili a išli s novým elánom stále dopredu. Úspechy boli hýbadlom do ďalšej práce, v ktorej sa neúnavne pokračovalo pod vedením farára Maxiána a nového kaplána Jozefa Mikušku. V Orle sa založila odbočka spevokolu, divadelného krúžku, bábkového divadla, športový krúžok, kultúrny krúžok, na ktorom sa zúčastňovali i starí, zriadilo sa aj filmové oddelenie. Všetko išlo v najlepšom poriadku, iba evanjelikom sa to nepáčilo. S ich strany sa urobilo všetko, aby sa čím väčšie polená hádzaly do cesty napredujúcim a neohrozeným katolíkom. Prezradil to ich farár, neb. Ján Bezek na schôdzke okresného osvetového sboru, na valnom shromaždení, keď sa obrátil pri voľných návrhoch na okresného náčel-

níka Teodora Tholta s prosbou: „Pán okresný náčelník, ráčte zakázať divadlá a kultúrne podniky Orľu a katolíckej mládeži, veď je to škandál, čo tí vystrájajú. Nič iné sa nerobí, len sa predávajú vstupenky do katolíckeho divadla. Náš ľud nemá peňazí a to je bezočivé vydieranie.“ Náčelník Tholt ho odmietol s poznámkou: „Nič protištátneho a protizákonného nepodnikali a nepodnikajú, teda nedá sa zamedziť ich činnosť.“ Kaplán Mikuška reagujúc na slová ev. farára vyhlásil ho za odporcu kultúry, náboženského nesnášanlivca a úhlavného nepriateľa katolicizmu. Tento prejav s uspokojením prijali i evanjelici a odsúdili bezočivý výstup svojho farára.

Tempo katolíckeho života sa nedalo zastaviť. Rok 1936 znamená diplom uznania kvantity i kvality katolíkom v Kubíne. Usporiadal sa sjazd katolíckej mládeže z Oravy z príležitosti posviacky orolskej zástavy. V Kubíne sa išlo okolo 18.000 Oravcov, ktorí vzdávali hold Kristovi a Jeho Cirkvi a zapaľovali fakľu slovenského rodofubstva. Dostavili sa všetci reprezentanti slovenského národného a katolíckeho života. Sv. Omšu a kázeň mal najdp. prelát Andrej Hlinka. Slzy hraly v očiach všetkých prítomných od radosti, keď sídených telegraficky pozdravil vznešený arcipastier Msgr. Ján Vojtaššák, biskup a želal sjazdu veľa božieho požehnania. Tento deň nezabudnú kubínski inoverci, veď sami ich predstavitelia museli uznať: „Kubín nevidel toľké oslavy a toľko ľudí ani počas pohrebu Hviezdoslavovho.“ Do tejto nadľudskej práce zapadalo úsilie katolíkov, vystavať si svojský katolícky kultúrny dom, žiaľ i táto snaha bola zarazená nezičlivosťou a závisťou neprajníkov, hoci veriaci nasbierali dosť slušný kapitál, ba boly už vyhotovené aj plány.

Farára Jozefa Maxiána skosila smrť v mladom veku. Zomrel 53-ročný 10. júna 1938. Jeho pomerne dosť rýchly skon, popri inej vyčerpávajúcej práci v nemalej miere zapríčinila starosť o udržanie filiálneho kostola vo Vyšnom Kubíne v katolíckych rukách. Evanjelici dokazovali, že kostol je vystavaný na pozemku evanjelickom, teda, že je ich. Krajský súd v Ružomberku 27. nov. 1930 definitívne rozhodol, že kostol vo Vyšnom Kubíne patrí katolíkom, lebo bol v základoch vystavaný už vtedy, keď ešte evanjelikov nebolo (jeho počiatky siahajú do 13. storočia), je v stálom užívaní katolíkov od 16. septembra 1705, ktorí doň chodievali a v ňom odbavovali svoje pobožnosti. Súd nariadil jeho prepis na rím.-kat.

Cirkev v pozemkovej knihe. Útraty súdneho rokovania museli znášať vyšnokubínski evanjelici. Tento kostol bol r. 1943 vymaľovaný akademickým maliarom majstrom Jozefom Hanulom.

Nehynúcou pamiatkou jeho obetavej práce sú zvony, jeho starostlivosťou kúpené a posvätené r. 1926 a nová farská budova vystavaná roku 1930.

Po krátkom administrovaní fary Šimonom Záhorom faru prevzal 30. decembra 1938 Viktor Trstenský. Pokračuje so svojimi spolupracovníkmi: Ľudovítom Šefčíkom, Jozefom Vrbovským, Adolfom Wágnerom, Albínom Ivákom a katechetom Jánom Markom v práci svojich neúnavných predchodcov. Náboženskú obrodu Dol. Kubína nemožno už ani prosbou, ani hrozbou zahatiť. Je to s ňou tak, ako s trávou po sv. Jure. Darma by ju človek kladivom vbíjal späť do zeme, neudrží sa v nej. Okusovať treba síce veľa prikoria, osočovania, ba i priamych útokov zo strany bývalej „hviezdy“, ako nazval nekatolíkov neb. evanjelický farár Ján Bezek. Každé katolícke podujatie totiž, či je to už divadlo, náboženská slávnosť, pobožnosť sa kvalifikuje ako útok proti evanjelikom, hoci katolíkom ani len vo sne nezíde na um útočiť proti niekomu, naopak, kde môžu ustupujú, nechávajú výnosné miesta evanjelikom. Veď ako by sa dalo ináč vysvetliť, že za Slovenského štátu, o ktorom hovoria evanjelici, že sa im vedome krivdilo, v Kubíne, kde je dvojtretinová väčšina katolíkov, evanjelici mali obsadené vyše polovicu úradníckych a živnostníckych miest, lebo zatiaľ, kým sa katolíci prehlbovali nábožensky, oni sa usilovali hmotne zaistiť. Ani teraz sa nebijú katolíci o vedúce miesta, hoci by im právom väčšiny patrily. Ide im jedine o časné a večné blaho slovenského človeka. Preto prízvukujú a ako prameň kresťanskej snášanlivosti odporúčajú:

Viac vzájomnej spravodlivosti, dávajúc každému, čo mu patrí, či už ide o dobrá duchovné, alebo hmotné — menej sebeckva, ktoré bolo, je a bude príčinou svád, nedorozumení.

Viac kresťanskej lásky, ktorá nevymýšľa (viď knihu Dra Osuského: Bráň pravdu), neosočuje, neupodozrieva, podľa sv. Pavla (I. Kor. 13. 4—7): „je trpezlivá, je dobrotivá, nezávidí, nekoná ľahkovážne, nenadáva sa, nie je ctibažná, nehľadá svoje vlastné, nerozdrážďuje sa, nemyslí zle, neraduje sa neprávnosti, ale teší sa pravde . . .” — menej žiarlivosti, i náboženskej. Kto sa chce modliť, nech sa modlí od rána do večera, kto chce robiť procesie, púte nech si

aj nohy soderie, kto sa chce vzdelávať, kultúrne napredovať, nech mu Pán Boh pomáha, keď je to len na osoh jemu, národu a štátu.

Viac svetla vo výchove, i keď ide o protivníkov — menej tmy, chladu.

A napokon, vidieť v každom človeka, obraz Boha najvyššieho, svojho brata a sestru, člena veľkej rodiny Božej, ktorej Otcom je Boh . . .

Katolíci teda, kráčajúc touto cestou i silou svojej vôle a svojím vnútorným i vonkajším náboženským životom idú vždy viac a viac dopredu.

Roku 1939 sa uskutočnila plánovaná dlažba kostola, vymaľované bolo jeho vnútro firmou: Slovenské umenie z Bratislavy (Massányi, Papp, Petrikovič, Enhoff), pokrytý bol novou strechou, opravený zvonku, v sume 150.000 korún. Zakúpili sa nové koberce, spovednice za 50.000 korún.

Roku 1941 splnila sa dávna túžba veriacich mať svojský kultúrny stánok tým, že zakúpili hotel Biheller za 405.000 korún a za posledných 6 rokov ho adoptovali na kultúrne ciele. Opravy si vyžiadaly 600.000 korún, z čoho veľkú sumu venoval najdp. biskup Ján Vojtaššák a široká slovenská katolícka verejnosť. Zásluhou pp. Podhorského, Dudu, Rolíka, Zbuňáka, Kajfoša, Hrkúta, Kulkovského, Čalkovského sa vybudovalo v ňom moderné javisko s celým divadelným zariadením.

R. 1942 pretvorená bola — na veľkú radosť veriacich — štátna ľudová škola na cirkevnú školu.

Roku 1945 pi prof. Mária Bullová venovala rím.-kat. cirkevnej obci svoj dom i s príslušenstvom, ktorý má niekedy slúžiť sociálnym cieľom rím.-kat cirkevnej obce v Dolnom Kubíne.

Najväčšou udalosťou posledných desaťročí je, že nehynúcou zásluhou neb. Dr. Jána Polláka a jeho panej, neb. Etely Pollákovovej, do Dolného Kubína 12. mája 1947 zavítala rehoľa ctihodných sestier Saleziánok, ktorým poručili svoj krásny dom i s pozemkom. Je radosť vidieť ženskú mládež s akou nadšenou horlivosťou sa schádza do svojho domu, aby sa v družnej zábave i v praktickom poučovaní pripravila do ťažkého života. 7. sept. 1947 bol dom slávnostne otvorený a posvätený, pri ktorej príležitosti bola duchovná obnova a sjazd katolíckej mládeže z celej Oravy pod vedením PP. Saleziánov.

Súbežne s prácou adaptačnou a budovateľskou ide i práca vnútorná-náboženská, kultúrna a sociálna.

5. decembra 1940 bol založený Katolícky kruh, ktorého úlohou je pracovať na splnení naznačených cieľov. Svoju činnosť zameriava viac na kultúrne a divadelné pole. Za posledné roky so svojím súborom predniesol zväčša za režie E. Dudu, tajomníka kruhu a scenára Kornela Kajfoša a M. Podhorského asi 40 divadiel, akadémií, večierkov a vydarených výletov. Z divadiel treba osobitne vyzdvihnúť veľké Pašiové hry, ktoré sa opakovali až 12 ráz, Tajomstvo sv. Omše, ktoré sa tiež 12 ráz opakovalo. Z akadémií treba spomenúť akadémiu z príležitosti 25-ročného jubilea biskupstva sv. Otca Pia XII. oslavu 25. výročia biskupskej vysviacky J. E. najdp. Jána Vojtaššáka za účasti všetkých predstaviteľov politického a kultúrneho života v Dolnom Kubíne, každoročné misijné akadémie. Najnovšie Katolícky kruh usporiadal z príležitosti 70. narodenín J. E. najdp. biskupa Jána Vojtaššáka divadelné preteky pod menom: „Ukážka slovenského katolíckeho divadelníctva na Orave a v Liptove“, na ktorých sa zúčastnilo 12 ochotníckych krúžkov.

Katolíckemu kruhu výdatne pomáha rím.-kat. cirkevná obec v Dolnom Kubíne, založená 12. apríla 1942, ktorá má zasa na starosti viac-menej organizačno-budovateľskú prácu vo farnosti. Prvý výbor bol takýto: Predseda: Viktor Trstenský, farár, podpredseda: Kamil Polčík, vedúci notár, zapisovateľ: Ľudovít Bešeňovský, učiteľ, kurátor: Ján Kulkovský, správca školy v. v., pokladník: Mikuláš Laboš, riaditeľ RVP, členovia: Ján Cvinček, riaditeľ gymnázia, Jozef Maretta, Štefan Gallas, riaditeľ Tatra banky, Jozef Kozáčík, roľník, Jozef Gebura, komisár politickej správy vnútornej, Peter Gornál, roľník, Vendelín Huček, roľník, Ľudovít Šefčík, kaplán, za Patróna Oravskej Panstvy: Ing. Darius Klinovský.

V ten istý deň bola obnovená JKŽ, ktorá dosiaľ veľmi krásne rozvíja svoju činnosť v duchovnom prehľbovaní svojich členiek na dvojtýždenných pracovných schôdkach so všestrannými prednáškami rázu náboženského, zdravotného, sociálneho, kultúrneho, zúčastňujú sa na duchovných cvičeniach (doteraz bolo 60 členiek), usporadúvaním „Vianočných trhov“, spojených s predávaním nimi vyhotovených výšiviek, keramiky, kníh, devocionálií, Mikulášskými večierkami s bohatými darčekom pre všetky katolícke dievky, sociálnou prácou. Najmä táto si zaslúži povšimnutia. S pomocou

ostatných spolkov a štedrých veriacich rozdaly za posledné roky v peniazoch vyše 200.000 korún chudobným, v šatstve a v potravinách tiež skoro toľko. Každoročne na Vianoce obdarujú do 80 rodín, i evanjelických, hodnotnými darmi. Na túto prácu nezabudnú predovšetkým evakuanti z východu, ktorých tu bolo počas fronty 1944—45 vyše 600. Nikto z tzv. humanitných a sociálnych pracovníkov sa nevedel snížiť k tým biednym a opusteným vyhnancom. Bola to JKŽ, ktorá ich navštevovala, rozdala im modlitbových a iných kníh v sume 15.000 korún. Z toho SSV daroval za 10.000 korún kníh. Okrem toho sa rozдалo ružencov v hodnote 6.000 korún, šatstva za 60.000 korún, potravín a v hotovosti za 30.000 korún. Spolu s mládežou venovali sa misijnému dielu, na ktoré za ostatných desať rokov nasbíraly vyše 140.000 korún. Nemalú zásluhu majú spolu s ostatnými veriacimi na výdatných podporách kňazského seminára v Spišskej Kapitule, na ktorý venovala dolnokubínska farnosť od roku 1939 do 1947 vyše 80.000 korún. Na rozličné domáce potreby venovali veriaci 700.000 korún. Toho roku bol objednaný nový organ za 300.000 Kčs. 220 rodín je zapísaných v službe lásky, ako priatelia sirôt v Mokradi, na ktorú obetovali za rok 1947 vyše 30.000 Kčs. V SSV je vyše 280 členov, K. N. dochádza 350 kusov, iných náb. časopisov asi 500 kusov.

Za ženami nechceli zaostať ani mužovia. Preto sa sdružili v roku 1944 v JKM, kde spolu s mužskou mládežou, ktorej r. 1945 bolo zrušené SKM, podobne ako ženy v dvojtýždňových schôdkach vypočúvajú si cenné prednášky rozličných katolíckych pracovníkov z bližšieho i ďalšieho okolia, debatujú o súčasných problémoch, zúčastňujú sa na duševných cvičeniach (dosiaľ ich bolo 30), sú iniciátormi náboženských slávností, ktoré sú v Kubíne veľmi potrebné. Predtým tunajší katolíci sa skoro báli von ukázať. Nebolo vôbec vidieť vonkajšieho náboženského prejavu. Prelom nastal r. 1939, keď bádám prvý raz v dejinách Kubína nastúpil mohutný sprievod na slávnostné veľkonočné Vzkriesenie a neskoršie potom na Božie Telo, čo sa odvtedy opakuje každý rok. K týmto slávnostiam sa začaly družiť r. 1944 i slávnosti Božského Srdca. V ten rok len pre veriacich farnosti, roku 1945 už za prítomnosti bližšieho okolia, roku 1946 bola zastúpená na oslave Božského Srdca Ježišovho celá Orava. Prestávka bola roku 1947, keď sa celé biskupstvo zasvätilo Bož-

skému Srdcu Ježišovmu v Ružomberku, kde len z Kubína bolo vyše 600 veriacich, najmä mužov.

Tieto vonkajšie prejavy náboženského života sú len nevyhnutným následkom vnútornej obrody. O ňu bolo postarané častými misiami, duchovnými obnovami, náboženskými kurzami. Prvé povojnové misie, 1922 a 1923 pod vedením P. Eiselleho znamenali úplný duševný prelom vo farnosti. Roku 1932 PP. redemptoristi na čele s P. Grigľom už do kyprejšej pôdy zasievali semeno právd Božích. R. 1942 PP. Jezuiti: Grieger a Čačko, r. 1943 PP. Lazaristi: Kuchár, Krištín a Kapec, r. 1944 mal pôstne kázne P. Remigius Školák, predstavený františkánskeho kláštora v Trstenej, roku 1945 duchovnú obnovu vykonal P. Ignác Škrobánek SVD, roku 1946 P. Félix Záhorec S. J., roku 1947 P. Pius Krivý O. P.

Ovocie týchto duchovných obnov a náboženských kurzov sa prejavuje v prístupovaní ku sv. sviatostiam. Ročne sa rozdá priemerne 30.000 svätých prijímaní, na jedného veriaceho pripadá ročne asi 20 sv. prijímaní.

8. decembra 1943 sa farnosť zasvätila Nepoškvrnenému Srdcu Panny Márie, 17. septembra 1944 Božskému Srdcu Ježišovmu a 2. februára 1945 znovu Srdcu Panny Márie.

Od 1. sept. 1944 každodennými večernými pobožnosťami si vyprosujú požehnanie Božie a vytrvalosť na ceste spasenia.

Roznecovateľom všetkých týchto nadšení bol kostol. Preto s takou radosťou a oduševnením oslávili veriaci Dolného Kubína jeho 60-ročné trvanie 24. aug. t. r., keď zavítal medzi nich najdp. biskup Ján Vojtaššák, ktorý vtedy už piaty raz udeľoval sviatosť sv. birmovania v dolnokubínskej farnosti. Celý august 1947 v Dolnom Kubíne sa niesol v znamení priprav na tento deň. Každému záležalo na tom, aby ten deň patrilo medzi dni, ktorých je v živote veľmi málo a len zriedka kedy sa vracajú. Všetci sa usilovali čo najdôkladnejšie sa duchovne pripraviť. Po úvodných náukách, na ktorých sa prebral celý katechizmus, nasledoval veľký deviatnik k Duchu Svätému, s kázňami vdp. P. Kletzku, misionára SVD. Účasť na kázňach bola veľmi pekná. Uprímná radosť vystrekla zo srdca každého veriaceho 24. augusta v nedeľu ráno, keď prišiel do Dolného Kubína J. E. najdp. biskup Ján Vojtaššák. Vrelo ho privítali: vo Vyšnom Kubíne predseda ONV v Dolnom Kubíne P. Lettrich, zástupca rím.-kat. cirkevnej obce v Dolnom Kubíne Mikuláš Laboš, na hraniciach mesta

zástupca MNV jeho podpredseda Andrej Smetana a malé dievčatko mu odovzdalo kyticu. Pri vchode na kostolný dvor ho pozdravil v mene veriaci E. Duda, dve deti, zástupci birmovancov mu znovu odovzdali kyticu. Pri bráne kostola v mene miestneho a početného prítomného kňazstva ho privítal miestny farár Viktor Trstenský, ďakujúc Bohu, že prichádza zástupca apoštolov, aby vyprosil z neba pokoj, ako ovocie spravodlivosti, lásky a čistej oddanosti k Pánu Bohu. Balzomom úľavy boli slová J. E., ktoré povedal v kázni po sv. Omši, po ktorej udelil hojným birmovancom sviatosť birmovania.

Ťažko bude veriacim zabudnúť na tieto chvíle oduševnenia, ktoré prežili pri tejto oslave. Boli ony ako by pečatou na prácu ostatných 60 rokov pripomínajúcou nám povinnosť neklamať sa prípadnými úspechmi, lež kráčať ďalej do predu, zastavovať prívai protikresťanských vln a hmotárskeho smýšľania, lebo ak sa nezastaví na katolíckej sile, takto povedal krátko pred smrťou, keď človek jasnejšie vidí, neb. ev. farár Ján Bezek, nezastaví sa na ničom a na nikom a v duchu čias pretvárať život jednotlivcov i celej spoločnosti. Dal by Pán Boh, aby bol oslavovaný kostol i naďalej odrazným mostíkom viery, nádeje i lásky, do večného chrámu v kráľovstve Svetla.

*27 1944 roku oslavovali 60 narodeniny
Biskupa Jen. Vajdasika a teraz
majú 80 rokov 1964 roku*

~~1944~~ Mali

47 60
57 70
67 80

PRÁCA KATOLÍKOV V NÁBOŽENSKOM
A SLOVENSKOM NÁRODNOM NAPREDOVANÍ
V OKRESE DOLNOKUBÍNSKOM ZA POSLEDNÝCH
50 ROKOV

O našom slovenskom národe sa všeobecne hovorí, že je nábožný. Keď je tomu tak vcelku, tým skôr môžeme to povedať o slovenskom ľude na Orave. O Hornej Orave tu nechceme písať, to je kapitola sama pre seba. To je kraj čisto katolícky, nuž náboženskomravný život v tejto časti Oravy isteže lepšie prekvalifikoval. No nezaostala ani Dolná Orava, okres dolnokubínsky, kde je obyvateľstvo asi v troch štvrtinách katolícke. Pripisovať to môžeme tomu, že vo farnostiach toho okresu viedli dobrí a statoční kňazi ozaj podľa Srdca Ježišovho. Tu svietil skvelým príkladom rodák dolnokubínsky Dr. Andrej Radlinský, ktorý, hoci mal pole svojho účinkovania na západnom Slovensku, predsa mal tu svojich priateľov, rodákov, spolužiakov, s ktorými bol v intimnom styku a ktorí jeho príklad tak v náboženskomravnom ako i v národnom ohľade nasledovali. Medzi týchto jeho intimných priateľov patrilo v prvom rade Jozef Kohút, farár dolnokubínsky, perla katolíckeho kňazstva, slovenský literárny historik a budovateľ kubínskeho rím.-kat. kostola. Jeho skvelá pamiatka ešte i dodnes sa zachovala u nášho katolíckeho ľudu. U neho bol kaplánom Dr. Pavol Doľák, neskorší profesor teológie a špiritual v seminári na Spišskej Kapitule. Duša zlatá, ktorá odchovala celý rad dobrých kňazov diecézy spišskej. Vo Valaskej Dubovej bol jemu podobný, svätého života farár, Láner, ktorý sa tiež zaslúžil o vybudovanie kostola vo Valaskej Dubovej. Skromný tichý pracovník vo vinici Pánovej, ale horlivý vo veciach náboženských. V Maľatinej pracoval Jozef Klocháň, ktorý neskoršie prešiel na Bziny. Bol odchovancom Dr. Štefana Radlinského, farára lipnického, kde

bol kaplánom. Dr. Štefan Radlinský bol bratom Dr. Andreja Radlinského, zakladateľa Spolku sv. Vojtecha v Trnave. Nuž mladý Jozef Klocháň mal príležitosť často byť s týmto velikánom slovenského rodu, keď prišiel na návštevu do rodnej Oravy. Pisateľovi týchto riadkov mnoho krásneho porozprával už ako bzinský farár o týchto schôdkach slovenských rodofubov a príkladných duchovných vodcov slovenského ľudu. Na Zázrivej účinkoval príkladný Matkovčik a neskoršie Ján Briššák, v Pucove Brinčka, v Oravskom Podzámku Balgha, vo Veličnej Ján Machaj, Hýroš, Sliacky, ktorí sa stali kanonikmi v Spišskej Kapitule. Títo všetci družili sa k veľkému horliteľovi Jozefovi Kohútovi, farárovi v Dolnom Kubíne, ktorý svojím príkladom i dobrými radami priťahoval k sebe kňazov okresu a dával im pokyny, ako účinkovať medzi svojimi veriacimi. Po farnostiach zakladali spolky sv. Ruženca, spolky Božského Srdca Ježišového, spolky striezlivosti a tak dvíhala sa nábožensko-mravná úroveň. Niemenej horlivo rozširovala sa i úcta mariánska, úcta Sedembolestnej Panny Márie, úcta sv. Cyrila a Metoda, slovanských vierozvestcov, úcta sv. Jána Nepomuckého. A pri úcte týchto slovanských svätcov začínalo sa šíriť i slovenské a slovenskonárodné povedomie. V tomto ohľade ako príklad viedol Jozef Kohút, dolnokubínsky farár, skúmatel starých dejín našej Oravy. Jeho skvelým príkladom odchovaní boli mladší slovenskí katolícki kňazi oravskí, ako vdp. Ján Vojtaššák, terajší biskup spišský, Anton Hromada, Štefan Mnoheľ, Štefan Kofrit, Ján Kojda, Štefan Haluška, Ondrej Bážik, Jozef Doránsky, bratia Čižmárovci, Jozef Bonk, Jozef Vojtiček, Jozef Huroš. Všetko vzácne slovenské postavy, ktorí dávali základ terajšej slovenskej národnej prítomnosti v Orave.

Nová etapa v náboženskomravnom i národnom ohľade Dolnej Oravy nastala, keď sa stal farárom vo Veličnej vdp. Ján Vojtaššák, ktorý prevzal redigovanie Svätej Rodiny. Bol to takmer jediný slovenský časopis písaný v duchu náboženskóm a národnom v tento čas. Bol to ako posol Boží, ktorý každý mesiac zavítal do našich slovenských rodín a donášal im mravnónáboženské povzbudenie, no i toho slovensko-národného ducha. Nebola to maličkosť v čase, keď sa tie najzlopovestnejšie mračná dvíhaly nad životom slovenského národa. Vyorala sa tu nejedna krásna brázda na slovensko-náboženskej i národnej roli dedičnej. V tom čase bol to odvážny krok, znamenitá posila už-už zomierajúcemu národu. Čo o tom vedia terajší

Dolnokubínski farári:

1. Prepošt Peter Wjecha (1900—1915). — 2. Dekan Štefan Haluška (1915—1925). — 3. Farár Jozef Maxián (1925—1938).
— 4. Msgr. Viktor Trstenský (1938).

Privítanie farára Viktora Trstenského 30. decembra 1938.

Dolnokubínski kapláni po roku 1890:

1. Dr. Pavol Doľák. — 2. Dr. Ján Seman. — 3. Ján Hadri.
4. Jozef Mikuška. — 5. Ľudovít Šefčík.

1. Prof. Ján Marko. — 2. Adolf Wagner. — 3. Ladislav Stolárik.
— 4. Jozef Vrbovský. — 5. Albin Ivák.

epigoni, ktorých otcovia vtedy pomáhali hrob kopať slovenskému národu a oni teraz neumytými a neslovenskými ústami a písачkami špinia o slovenský národ tak zaslúžilých ľudí, ako je J. E. najdp. Ján Vojtaššák, biskup spišský, ten skromný apoštol Svätej Rodiny a vychovávateľ našich slovenských rodín?

Som skoro polstoročným živým svedkom slovenskonárodného života na Orave. Bol som nielen jeho pozorovateľom, ale zúčastňoval som sa na jeho kultúrnom, hospodárskom i sociálnom pracovisku a môžem s hrdosťou tvrdiť, že na tomto poli ľvi podiel majú katolíci a najmä katolícki duchovní. Keď bolo treba, vedeli obetovať za svoj národ všetko i svoju slobodu. Katolíckym pracovníkom vytyka sa všeličo, ale tí oplývajú slovenskí katolícki pracovníci vykonali si svoju povinnosť statočne. Len si spomeňme na takú Krupcovu voľbu za maďarského panstva. Krupec bol evanjelikom, národovcom slovenským, vystúpil so slovenským programom, na jeho strane s ním boli katolíci, katolícki kňazi s Jozefom Klocháňom, bzinským farárom na čele, kým mnohí jeho súverci, evanjelici ho sklámali.

Borba za národný život slovenský bola veľká, terajšia prítomnosť vyžadovala mnoho práce, veľa obetí. Slovenskí katolícki pracovníci tu donášali obety dňa i horúčosti. Dnes sa kde-kto vystatuje a ukazuje svoje zásluhy a svoje rany a otrča dľaň: dajte, máme na to právo! No skromní, nenároční pracovníci na roli dedičnej sú utiahnutí. Vykonali svoju povinnosť, ich odmenou je vedomie statočne vykonanej práce za národ.

I na poli národohospodárskom vybrali si svoj podiel katolícki pracovníci. Po našich dedinách zakladali si družstvá, malé peňažné ústavy, konzumy . . . V Zázrivej, vo Valaskej Dubovej, vo Veličnej, v Malatinej, v Chlebniciach len za pomoci duchovných povstaly pekné potravné družstvá a staly sa požehnaním tamojšieho ľudu. I prvé peňažné ústavy na Orave založili sa len pričinením slovenských katolíckych duchovných. Tatra banka filiálka v Dolnom Kubíne len pričinením katolíkov mohla sa založiť a najviac bola napomáhaná Amerikánmi z Dlhej a z Dubovej. A čo povedať o skladištnom hospodárskom družstve v Dolnom Kubíne? Či je tam nie naskladaný vo väčšine katolícky kapitál? Je rozprestrené i po čisto katolíckej Hornej Orave. Nestalo sa tak bez pričinenia katolíckych činiteľov. A ráčte sa len poďívať, ako je tam zastúpené vo vedení

i v administratíve katolíctvo. V čisto katolíckom Námestove založila sa Ľudová banka. Tam sa pri umiestňovaní miest nepozeralo na krstný list. A vedelo sa tam poskytnúť kus dobrého chleba rodine Thurzovej. Katolíci, keď ide o národ, vedia byť nestranní či už vo veciach kultúrnych, hospodárskych alebo sociálnych. Nepozerajú na veci okuliarmi partikulárno-náboženskými. Ani teraz by sme túto vec nespomínali, lebo sme takí, že nezávidíme ten chlebíček ani druhému, ale píšeme to len preto, že sa na vec dívame objektívne a tak ako sa veci v skutočnosti majú. Lebo i v hospodárskom živote vieme, čo je naša národná povinnosť. A iste by sme sa nikdy neboly zmohli na taký hanebný výrok, aký odznel z úst istého evanjelického činiteľa, keď išlo o kúpu teheľne v Istebnom a silou mocou chceli ju odkúpiť Nemci. No prekazilo sa to a teheľňa prišla do okruhu Ľudovej banky v Ružomberku. Vtedy sa istý evanjelický činiteľ vyslovil, že to mali Csilaghovci radšej dať Nemcom ako tej katolíckej Ľudovej banke. Hľa, to sa potom volá národovectvom.

Nebol by som sa tu dotkol tej boľavej veci, lebo toto delenie národa sa mi nijako nepáči, jednako musel som to tu poznamenať už kvôli čisto historickej pravde, keďže len katolíkov obšťastňujú všetkými okrasnými prímenami.

Ani na poli sociálnom nie sme pozadu. Pričinením J. E. najdôstojnejšieho pána biskupa Jána Vojtaššáka zariadili sme detský domov pre opustené dietky na Mokradi. A z domu, kde sa prv holdovalo pijatyke a samozrejme nenapravovali sa mravy, urobili sme dom kresťanskej lásky a milosrdenstva. A čo sa nám prišlo nabojovať o túto krásnu ustanovizeň. Najnovšie zariadil sa v Dolnom Kubíne pre dievčatá úšľachtilý výchovnozábavný domov pod vedením sestričiek Saleziánok. To všetko je práca nezištná, čisto ideálna a národná. Všetko na väčšiu slávu Božiu a na kultúrne, hospodárske a sociálne povznesenie nášho slovenského národa.

I na kultúrnonárodnom poli urobily sa pekné kroky. V posledných dvoch desaťročiach skoro všade, v každej dedinke na Orave, zriaďovali sa krúžky katolíckej mládeže, kde sa mládež vzdelávala, hraly sa divadlá, usporadúvaly sa prednášky. Len tak mimochodom treba spomenúť i vzdelávací krúžok slovenskej mládeže, ktorý som sám založil vo Veličnej ešte za maďarskej vlády, kde sa všetka mládež katolícka i evanjelická pod mojím vedením vzdelávala. Vtedajšie slovenské divadlá vo Veličnej boly na vysokom stupni, pri-

chodili na ne slovenskí národovci i z okolitých dedín. Teraz vzde-
lávame sa osobitne, no nie z našej viny. V poslednom desaťročí
veľmi peknú kultúrnu činnosť vyvíja katolícka mládež v Dolnom
Kubíne. Začalo sa to tam so zavedením slovenského Orla, pod ve-
dením agilného kaplána Jozefa Mikušku. Po jeho odchode táto čin-
nosť sa len stupňovala. Do Dolného Kubína prišli mladé sily, plné
nadšenia za slovenskú a katolícku vec. Dolný Kubín dostal nového
farára v osobe Viktora Trstenského, v ktorom sa obnovuje duch
Jozefa Kohúta. Jeho činnosť je všestranná. Utvoril nové katolícke
kultúrne inštitúcie. Kňaz ozaj ľudomil, ktorý sa stal všetkým pre
všetkých, opravdivý apoštol jemu svereného ľudu. V Katolíckom
kruhu, ním založenom, našla celá Dolná Orava svoje kultúrne stre-
disko. V práci neúnavný, vynaliezavý, vždy prichodí s novými a
s novými kultúrnymi podnikmi, prednáškami a divadlami. Kultúrna
činnosť dolnokubínskeho Katolíckeho kruhu je veľkým kladom
v kultúrnej histórii Dolnej Oravy.

Len tak úchytkom ako v mozaike pospomínal som tu niektoré
faktá, čo urobili katolíci v poslednom 50-ročí tu v dolnokubínskom
okrese v náboženskom a slovenskonárodnom napredovaní. Neurobil
som to preto, akoby som azda chcel zatieniť kultúrnonárodnú prácu
iných. Ja sa teším každému podnikaniu, čo skutočne smeruje na
povznesenie slovenského národa, ale napísal som tento malý náčrt
preto, aby som dokumentoval, že i katolíci prinášali svoje hrivny na
povznesenie života slovenského národa tak po stránke kultúrnej,
ako i po stránke hospodárskej a sociálnej.

MATUŠ PAJDUŠÁK

KRÁTKY PREHĽAD DEJÍN ORAVY

Vo dne i v noci uvažuj o pamiatkach otcov,
spytuj počiatky národa svojho, pozoruj deje
a pomníky zápiskov, lebo ohavnou vecou je
chodiť vo svojej vlasti ako cudzinec.

Cassiodor.

Pradávná minulosť zaujíma každého, lebo veríme, že z pradedov ešte vždy žije v nás niečo tajomného a s nami spolupracuje, a preto vo všetkom, čo tvoríme, vidíme, iba to prastaré a snažíme sa ho zdokonaľiť. História prebúdza predkov z hrobového spánku a dáva im rozprávať o všetkom, čo nám v starých listinách zanechali, aké mali oltáre, aké príbytky, aké radosti a žiale zakúsili. Sladko je počúvať o predkoch, veď život, čo oni žili, žijeme i my, a preto sú nám vzácne i najnepatrnejšie zjavy z minulosti. História obracia sa k minulosti, aby získala skúsenosť a vzbudila v nás predtuchu budúcich dejov. A tak stáva sa nielen svedkom starých časov a svetlom právd, ako hovorí Cicero, ale aj učiteľkou života.

Staré dejepisné knihy zaoberaly sa obyčajne iba panovníkmi, ktorým ľud slúžil iba za nástroj. Bitky, vyjednávania, dvorné pletky, život a smrť panovníkov, striedanie moci panovníckej a stavov, vzbúrenia srdca tajnými nitkami vášní, domáce boje, to bolo všeobecnou látkou, z ktorej utkané sú dejepisné knihy tej doby.

Terajšie dejepisectvo sbiera už prvé zvuky modlitby, pozoruje pohyby ľudu, ukazuje pokrok duševnej a hmotnej činnosti, berie do ohľadu idey: náboženstvo, mravnosť, kultúrne a spoločenské náhľady, podáva glorifikáciu ľudského génia v sochárstve, maliarstve. Ba história vniká i do útrob zeme, kde sú uložené nezvratné svedectvá veľkých udalostí prvých vekov a tu kamene nabývajú reči, aby vyprávaly o dejoch stratených. To je, čo dáva dejepisu istý sviačočný povrch a vyzdvihuje ho zo všednosti.

Chcem teda takým spôsobom sobrať mozaikové kamienky vážnejších udalostí a z nich podať krátky, ale verný obraz Oravy.

Človek vstupuje na pôdu Oravy v kamennej dobe podľa nálezu kamenného klina v Podzámku. Ale delenie a určovanie doby predhistorickej na kamennú, bronzovú a železnú je pružné a klamlivé, lebo v strednej, západnej a severnej Európe ešte v poslednom tisícročí pred Kristom používali kamenné nástroje, hoci v predhistorických náleziskách vyskytujú sa už i nástroje bronzové a železné. Pawinski tvrdí, že kamenné náradie v krajoch Strednej Visly upotrebovali až do časov narodenia Ježiša Krista. Podľa Pryborovského bronzové náradie mali v Dánsku do VIII. a v Litve do XI. storočia. Potom metalurgia dokazujú, že doba železná musela predchádzať bronzovú, lebo bronz je sliatinou medi a cinu, teda predpokladá skúmanie výroby kovov z rúd, pokým železo je chemický prvok. Keď v Herculane, zasypanom pri výbuchu Vezuvu, našli novšie iba pozlátené bronzové náradie, to dosvedčuje, že hrdza už zožrala železo.¹

Človeka vo vrstvách zeme, v tejto predhistorickej Orave poznáme už bližšie v dobe bronzovej.² Nálezy z Veľkého Bysterca, Žaškova, Vyšného Kubína, Pucova, Malatinej, Oravského Podzámku, Nižnej a Krásnej Hôrky nám ho ukazujú, ako brúsi kameň, vypaľuje hrnce, robí bronzové veci: šidlo, dýku, klíny, spony, meče a tomu podobné predmety; buduje hradiská, chránené a opevnené valmi. Mŕtvych spaľuje, veriac, že zomrelý čistí sa ohňom, duša spolnotením v plameni, v dyme doletí k príbuzným do záhrobného života. Popol ukladá do popolníc a prikrýva ich miskou a zakopáva do jamy. Takéto žiarové hroby objavili popri Oravskom hrade, našli tu hlinené popolnice, sošku, šidlo, dýku, klíny, spony, meče a tomu podobné drobné bronzové predmety našli roztrúsené okolo popolníc. Keďže všetky náleziská sú v blízkosti prastarej cesty, ktorú z hradištnej doby už lepšie poznáme, dá sa predpokladať, že táto dôležitá cesta jestvovala už v dobe bronzovej a tvorila prirodzenú spojku medzi dunajskou a baltskou oblasťou. V strednej dobe laténskej táto cesta viedla z Nitrianskej cez Turiec a popri prúde Váhu a Oravy až do Poľska na Krakov a bola už vtedy dobre zaistená sústavou hradísk.

¹ Dr. Platz Bonifác: Az ember eredése, faji egysége és kora. Budapest, 1905.

² Kubinyi Miklós: Az árvaváraljai urna temető. Archeologia Értesítő 1898, Felsőmagyarország ősrégészeti emlékei. (Osztrák-magyar Monarchia irásban és képen.)

podrobne hovorí o tridsiatkoch. Vtedy bol už tridsiatok v Podzámku, ktorý potom o storočie neskoršie zasa preložil do Tvrdošína. Tvrdošín máme teda považovať za najstaršiu osadu Oravy, kde bola aj hraničná pevnosť. Orava mala dva Tvrdošíny: Vyšný Tvrdošín (superior villa Tvrdošíny) a nižnú ves Tvrdošín (inferior villa Tvrdošín) — terajšia obec Nižná. Obec Tvrdošín dostala meno od vrchu Tvrdoš. Nad obcou Nižná je vrch Ostražica. Oba majú charakter pevností.

Oravský zámok pripisujú rozličným pôvodcom. Niektorí historikovia považujú za staviteľov zámku červených rytierskych mníchov, templárov, ktorí konali vraj bohoslužby po Orave a bránili krajinu proti Poľsku. Celá domnieka povstala z chybnjej etymologie názvu „Kňaza“, ktorý fantázia odvádza od „kňaza“, pokým, ako uvidíme, obec „Kňaza“ meno svoje dostala od slova „knieža, vojvoda, kenéz“, lebo tu býval knieža, vojvoda oravských valachov.⁴

História zámku je veľmi búrlivá. Stále tá menlivá politika bývala onou nosnou plochou, na ktorej sa všetko pohybuje. Páni hradu sa ustavične menia, hľadajú vzrast svojho územia a rozsah panstva. R. 1267 bol hrad majetkom Petra, hontianskeho župana. Kráľ Róbert daroval ho zvolenskému županovi Dončovi, kráľ Žigmund Poliakovi Ctiborovi, r. 1440 zaujal ho Jiskra a Balický bol jeho kapitánom. Potom Peter Komorovský, r. 1482 Ján Korvín, po ňom Štefan Zápoľský. Po vyhnaní Zápoľského dostal zámok Ján z Dubovca, ktorý zomrel r. 1545. František Thurzo dal zámok opevniť a vysekal 70 m hlbokú studňu; v hornom zámku dal postaviť vodojem a v dolnom vodovod, jeho syn Juraj (zomrel 1616) stal sa i uhorským palatínom; potom vládol jeho syn Imrich, r. 1652, Štefan

⁴ Ing. Andrej Kavulják: Hrad Orava.

Ešte ďalej idú, ktorí názov Orava odvodzujú od toho, že karpatské pohorie, ktoré sa rozprestiera medzi Moravou a Slovenskom, menujú Bielou Horou. Okolo nej treba vraj hľadať to Biele Chorvátsko, ktoré Konštantín Porph. nazýva Bielou Chorbaciou čiže Bielou Chorvaciou a k tomu prekrucujú i slovo „Vagiboreia“ na „Babigoreia“ čiže Babiaguru. Tú fantáziu osvojuje si aj Ján Kachelman vo svojom diele: *Das Alter und Schicksale des ungarischen, zunächst schemnizer Bergbaues*, kde Oravu odvodzuje od „Araviskov“ a „Osov: Aravisci et osi, ktorých spomína Tacitus. Dr. M. Pirhalla v knihe: *A szepesi prépostság története* vyslovuje historické stanovisko, že Orava dostala meno od Ondreja III. Árpádovca, ktorý zriadil tunajšie hraničné a majetkové pomery, hovorí, že v starých listinách prichodí aj pod menom: Orovka-Ondrejovka a Orava-Ondrejova.

Tököly, bol vedúcim činiteľom vo vešelinovskom sprisahani, cisárske vojsko zámok dobylo; potom zmocnil sa zámku zemplínsky župan Gašpar Pika, ktorý vyvolal vzburu proti cisárovi, Piku s celou posádkou popravili... R. 1703 zmocnili sa zámku kuruci do r. 1709, r. 1800 bol poškodený ohňom atď. Je to divadlo v udalostiach monotónne, zahrňuje nás iba krupobitím mien pánov hradu a dvornými pletkami.

Zemianstvo Oravy.

Všetka pôda patrila kráľovi, ktorý ju rozdeľoval svojim veľmožom za verné služby. Títo veľmoži nestali sa vlastníkami, ale len dedičnými držiteľmi pôdy. Z tohto stavu veľmožov vyvinula sa neskoršie vyššia šľachta. Menšie kusy zeme daroval kráľ obyvateľom, ktorí boli povinní konať vojenskú službu a stali sa slobodnými občanmi. Z toho stavu vyvinulo sa zemianstvo. Väčšinu obyvateľstva tvorili poddaní, ktorí podliehali veľmožom alebo zemanom. Medzi panstvo a sedliactvo sa vsunulo občianstvo s privilégiami a cechmi, zrodené pod prúdom slobody. Na čele ľudstva stála katolícka Cirkev. Právom sa hovorí, že Cirkev vtedy vychovávala európske národy.

V časoch panstva každá politická a spoločenská výsada, každé právo boli spojené s majetkom zeme. Majiteľ vždy dostával darovaciu kráľovskú listinu, na ktorej sa zakladal celý majetkový stav. Vradenie do majetku, takzvaná inštalácia, vykonávala sa slávnostne: na miesto prišli kapitulský kňaz a iný vyslaný zeman so susednými majiteľmi a keď susedia neodporovali, zaslúžený muž bol v mene kráľa uznaný za majiteľa a povýšený do stavu zemianskeho, dostal listinu, ktorej odpis uložili do archívu. Najvzácnejšie práva zemianstva bývaly: zemana nemohli bez odsudzujúceho výroku zatvoriť, stál pod mocou a ochranou kráľa, svoj majetok užíval oslobodený od dane. Jednou jeho povinnosťou bolo tiahnuť s kráľom do boja.

Tu treba spomenúť falšovateľa výsadných listín, istého Jána, lebo popáchal mnoho zmätkov na majetkových pomeroch, no jeho zločiny boli odhalené r. 1390. Demeter, syn Fabiánov z Ráztok chcel zaujať osadu a les Leschina (Lestin) z majetkov Šalamúna literáta z Vyšného Kubína na základe listiny týmže Jánom v mene kráľa Bélu IV. falšovanej. Šalamún proti tomu protestoval u turčianskeho prepošta pri konvente, nato liptovský podžupan dal prekutať byt

literáta v Madačskej Vsi, kde zhabal mnoho falšovaných výsadných listín a poslal do Budína. Kráľ Žigmund oddal listiny sudcovi kráľovskej kúrie, Imrichovi Bebekovi, aby vykonal vyšetrovanie proti literátovi Jánovi z Madáč. Keďže podstrkoval podvodné darovacie listiny v mene kráľov, preto v prítomnosti ľudu ho upálili v Liptovskej Sv. Mare. Vtedy dal Žigmund preskúmať zemianske majetky a listiny nielen v Liptove, ale aj v Turci a na Orave a tak shotovili pamätný Register, do ktorého vniesli nepodozrivé listiny zemianskych rodín uvedených stolíc, ale len vo výťahu a nie doslovne. Oravské listiny nachodia sa v turčianskom popise.⁵

Najstaršia donácia, ktorá sa v tom registre spomína, je od kráľa Ladislava IV. z r. 1272, kde kráľ, chcúc uľaviť bolesti Hotymerovi nad smrťou syna, dal mu zem na 2 poplužia „Revisne“ zvanú.⁶ Hotymer okrem tohto syna mal ešte troch: Bodora (Wodur), Lodana a Mikuláša. Syn Bodorov, Dominik a syn Lodanov, Dionýz dostali od kráľa Ľudovíta r. 1352 zem na dve poplužia, ktorá sa rozprestiera popri potoku Hadaschin (Hltočín) a Jura (Javor).⁷ Druhý syn Lodanov, Peter, toho roku dostal dolinu na 12 popluží pri potoku Hoducsin a tu založil dedinu zemianskou zvanou. Za kráľa Róberta (1308—1342) istý „magister“ Danch bol v takej milosti u kráľa, že mohol dediny a mestecká výsadami kráľa obdarovať. Rod Dančov pochádzal z Talianska. Za tohto kráľa bol Danch už veľžupanom Zvolena, Potoka a Liptova a vládol i nad zámkom Oravy, lenže r. 1334 kráľ už vzal nazpät zámok od Dancha a na zámenu dal mu hrady: Strigvo a Chaakturnya. Tento Danch mal sluhu Michala, syna liptovského Ladislava, ktorého verné služby chcel odmeniť, udelil mu les „Jasenova“.⁸ Tento veľmož r. 1314 dáva do večitého majetku pustý les v Orave pri zemiach kubínskych (Vyšný Kubín) synom liptovského Pavla Demetra: Fabiánovi, Markovi, Ipolitovi

⁵ Századok 1909: A liptói Registrum: A Magyar Történelmi Társulat liptószentmiklósi vándorgyűlésén 1909 aug. 29.-én tartott előadás.

Horváth Sándor: A liptói és turóczi Registrum. Budapest, 1902.

⁶ Fejér: Codex dipl.-V. 2. 61. „Aratrum“ — poplužie zodpovedalo príslušnosti jedného zemaňa a cenené bolo obyčajne na 150 jutár. Jutro bola taká plocha zeme, ktorú pluh mohol obrobiť za deň alebo kosiec mohol úrodu skosiť za deň. Obsahovalo obyčajne 900—1200 siah.

⁷ Registrum de Turuch.

⁸ Fejér: Codex VIII. 2. 485.

a Mikulášovi.⁹ Ešte r. 1233 Ondrejom II. darovaná bola Hudkontovi liptovská Revúca (Reucha). Hudkont mal dvoch synov: Juche a Gyurke alias Synik. R. 1325 Jucheho synovia Mikuláš, Peter, Filip, potom Gyurkeho synovia Adorjan a Michal zamenili si Revúcu a Vyšný Kubín, ktorá ves dosiaľ patrila zámku a za Revúcu. Revúca bola pripojená ku kráľovskému mestu Ružomberku.¹⁰ Jucheho vnuk, syn Mikuláša, Šalamún literát, ktorého sme už spomenuli, zavraždil svojho brata Marka, preto ho pozbavili 1. júla 1391 majetku a čiastka jeho majetku pripadla Mikulášovi, synovi Markovmu. Kráľ Ľudovít r. 1355 udelil Mikulášovi, synovi Juche a inému Mikulášovi, synovi Gyurke, zem a les na 12 popluží pri potoku Csepáno.¹¹ Vtedy dostal istý Albán les na 6 popluží na obidvoch stranách potoka Medzihradné. Za kráľa Ľudovíta spomína sa i Zem podmienková (terra condicionalis), kde podmienka daru spočíva nie na osobe, ale na majetku: kráľ r. 1382 oslobodil Pavla priezviskom Vendegh, (keďže v Turčianskej mal zem zvanú Vendegh) o služby jednej kopie, ktorú predtým držiteľia územia Istebnek mali konať a vradil ho medzi zemanov. R. 1387 Žigmund dáva do daru územie Zazkališa Tomášovi z Marcellovej vsi, synovi Andreia Bessenö¹² Koncom XIII. storočia nachádzame pri medvedskom potoku (Medvepataka) rodinu rodinu Medvedský, z ktorého rodu je známy Mikuláš a Gregor, r. 1280—1290 a Geras r. 1290. Mikuláš a Gregor bývali vo vsi Medvepataka, Geras v Bysterici. Synovia Petra Plathyho z Veľkej Palugye (Paludze) dostali od kráľa Alberta r. 1438 pustatinu a majere Čimhová od Násadu (Trstená) až ku poľskej hranici.¹³

Spomenuté rodiny aj s poddanými prisťahovali sa z Liptova a susedných dolných krajov. Koncom XV. storočia osadily sa tu už rodiny zo susedných krajín. Hedviga, vdova po Štefanovi Zápoľskom, tešínska kňažná, pozvala viac mužov zo Sliezska, menovite Jána Dubove (Dubovec, Dubovský), Vencela Zedlnického a Hineka Blinai. Dubove, zámožný to muž, vzal do zálohu aj oravské pan-

⁹ Fejér: Codex VIII. 1. 552.

¹⁰ Registrum de Turuch.

¹¹ Fejér: Codex. IX. 2. 410.

¹² Registrum.

¹³ Listárň z Palúdze, uverejnily Századok r. 1909.

stvo a priviedol schopných mužov svojho kraja spravovať panstvo: Vencislava, Felixa a Pavla Zmeškala z Domanoviec, vnukov Mikuláša Kostku zo Zedlíc, ďalej Petra a Jakuba Kozmovských z Poľska. Medzi nimi hrali najväčší zástoj Zmeškalovci. Ako prívrženci Ferdinanda I. mnoho prispeli k tomu, aby oravský zámok prešiel do rúk kráľa Ferdinanda, a preto 3. septembra 1548 udelil Venceslavovi Zmeškalovi ves Lestine (Lessczyny) s dedinami Sztranacze a Osada.

Vlastné mená týchto rodín sú okrem malých výnimôk krstné, hoci ťažko ich rozlúštiť, napr. Danč je Daniel, Meško je Mecislav atď. Z vlastných mien povstali priezviská: Potomci Hudkonov od Kubína menovali sa Kubinyi, majiteľ Revišne ostal Revickým, zemanскеj dediny Dedinským. Ľud pridával Dedinským aj iné mená: Matejec, Žuffa, Kupčo, Kanderka... Rodina Medveckých volá sa od potoka Medveď, niektorí si polatinčili alebo ponemčili priezviská a volali sa Ursiny a Bäer, iní Kaftán, Ollik, Sitárik, zas iní patronymickou príponou Tomovič, Laurovič... Michal z Jasenej dostal meno od bociana (čáp), ktorého nosil v erbe a menoval sa Čapla, Čaplovič, neskoršie Skuba, Cundra.

Zemania zastávali stoličné úrady bezplatne, a tak šľachta tieto úrady prijímala s nevôľou, preto zákonom pod pokutou 25 mariek ich prinútili aspoň za 5 rokov zastupovať stoličné úrady. Župa ako administratívny úrad nemala svojho erbu a vlastnej pečate, úradné listiny potvrdzovali privátnymi erbovými pečatmi patričných úradníkov, len r. 1550 zákonom ustálené bolo prosiť o výsadu vlastného erbu na pečať, tak i Oravská župa dostala svoj erb od kráľa Rudolfa 19. augusta 1598: v štíte vidno kráčať medveďa na brehu rieky Oravy medzi dvoma jedľami.¹⁴

Najviac pravôt zapríčinily majetkové záležitosti, ktoré súdievali kráľmi vymenovaní zemania. Predmetom dlhej pravoty bola záhadná otázka o chotáre medzi mestečkom Tvrdošínom a mestečkom kráľovnej Trstenou (oppidum Dominae nostrae Reginae), lebo Trstenčania odohrali čiastku územia „od lipy až po jasen“.

Na rozkaz kráľa Žigmunda župana so slúžnými vykonal prehliadku medzi. Valné shromáždenie turčianskych a oravských zemanov r. 1437 vo Sv. Martine prisúdilo spornú zem Tvrdošínu, ale tým

¹⁴ Rexa Dežő: Címeres levelek Árva vármegye levéltárából. Turul. A. Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönye. 1912. XXX. kötet.

sa rozbroj ešte neskončil, až richtárov obidvoch mestečiek r. 1444 povolali do Budína, kde sa dokázalo, že Trstená nemá nijakého práva na sporné územie.¹⁵ R. 1572 Václav Zmeškal podáva žalobu kráľovi na záškodníkov svojho majetku, menovite na Krištofa Kubínyho. Kráľ naložil županovi vypočuť svedkov a vyniesť spravodlivý rozsudok. Potom kráľ nariadil županovi brániť proti násiliu všetky majere, majetky a statky Zmeškalove.¹⁶ O dlhej pravote medzi Plathovcami a Thurzovcami bude reč inde.

Poddanstvo.

Panovníci udeľovali pánom zeme za verné vojenské služby. Takíto zemepáni zasa povolávali poddaných z toho kraja, odkiaľ sami prišli a uzavreli s nimi smluvu o obrábaní zeme a konaní rozličných prác. Územie Oravy prináležalo ku kráľovským rodinným majetkom, bolo treba na tieto hospodárske práce osádzať robotníkov. Aby mohli osadníkov ľahšie priláhať, vyhlásili takzvanú „lehotu“ (ľahké letá) alebo poľským menom „wolu“ (voľné letá), čo znamenalo, že za istý počet liet nebudú požadovať od nich nijakej dane. Vyrúbať pralesy a zakladať v rúbaniskách osady — slovensky Porubami, u Valachov Presekami zvané — podujali sa agenti, ktorí robili smluvu s majiteľmi zeme, vymerali priestor pre novú obec a podelil ho na rovné čiastky. Podnikateľ nazýval sa šoltýs. Ponechal si dve čiastky zeme bez ťarchy a neplatil nijakej dane, on mal právo mlyna na jedno koleso, píly na jednu dosku, bol richtárom obce, bol sudcom, vyberal pokuty, z čoho jednu tretinu si ponechal pre seba. Richtárstvo bolo dedičné. Lehota trvala obyčajne 18, 20 ba i 30 rokov. Po vypršaní lehoty osadníci začali platiť daň: bola to desiata čiastka úrody, ktorú osadník musel doviesť do dvora svojej vrchnosti. Okrem toho kolonista dával hydinu, vajcia, tvaroh a iné dávky: od 30 poddaných ročne jedno teľa, ba podľa počtu obyvateľov vola, určitý počet kapúnov, kohútov, husí, ľanu atď. Neskoršie, keď sedliak mohol svoje výrobky speňažiť na trhu, platil dávky v peniazoch. Pretože poplatok bol určený raz navždy, polozenie kolonistov nebolo ťažké, lebo pri usilovnej práci zvyšovali výnos

¹⁵ Archív Tvrdošína. Uverejnil Slovenský Letopis 1882.

¹⁶ Sokol 1862.

hospodárstva, ale poplatok sa nemenil. Dávky sa platily obyčajne dva razy do roka: na jar (na deň sv. Jura), v jeseň (na deň sv. Gála).

Osady zriadené na práve šoltýstva, od názvu ľahkých, voľných, slobodných liet prichodia pod menom: Lihôtka, Lihota, Lehota, Lehôtka. Oravské Lehoty, prichodiace aj pod iným menom rozprestieraly sa neďaleko od zámku. Beňová-Lehota v svojom názve ukrýva meno svojho prvého šoltýsa. Kráľ Ľudovít Veľký (1342—1382) potvrdil výsadnou listinou výhody oravských lehotníkov, tak udelil lehotu na 20 rokov prisťahovalcom osadeným na rúbaniskách kráľovských lesov „Bzina“. Bol prítomný v liptovskej Lupči na sviatok rozoslania apoštolov a vtedy rozdával zeme aj na Orave, dával vyklčovať les pri potokoch Pucov a Kolbin (Kubin) s lehotou na 24 roky.

Často počas vojny vidno ako na stá a stá sťahovacích vozov a kočov prekračuje hranice, aby sa mohli osadiť v pokojnejších krajinách. Takých cudzozemcov nachádzame v Orave pod menom Valachov. Kolíska Valachov je na Balkánskom polostrove. Keď sa tu Turci prihrnuli, úbohí Valasi utiahli sa do Uhorska a Sedmohradska. (Erdélyi Történelmi értesítő 1912.) Kráľovská listina z r. 1222 menuje ich „brodníkmi“, kočovnými (odtiaľ meno Medzibrod). Časom ich králi osadili na hornaté vidieky. Ich náčelníci sa spomínajú pod menom „Kenéz“, čo zodpovedá menu „knieža“, v niektorých listinách „Knysy“, to je vojvoda, vodca ľudu. Taký vojvoda vyjednával aj s kráľmi a viedol svoj ľud na vyznačené vidieky. Starý otec Jána Hunyadyho bol kniežaťom valachov v Hunyadskej stolici. Za kráľa Mateja Hunyadyho boli na Orave už tri valaské osady: Kňažia, Medzibrod a Valaská Dubová. Kráľ Matej 6. marca 1474 v Ružomberku potvrdil ich staré práva: súdi ich knieža čiže vojvoda, oslobodení sú od dane a mýta, nekonajú roboty pre zámok, oprávnení sú slobodne pásť stáda na území kráľovskom, platia päťdesiatky od oviec. Povinní sú ochraňovať cesty od lúpežníkov a zbojníkov, preto sa im prísne nakladá ozbrojiť sa kušou (arcus manualis) a prakom (balista) a tou zbraňou majú chrániť pocestných a kupcov. Kto by sa zdráhal nosiť zbroj, toho upozorní kastelán tri razy, pri každom napomenutí platí pokutu po šesť oviec, akby ešte i vtedy odporoval, kráľ rozhoduje nad jeho imaním. Oravskí Valasi vážili si túto výhodu a dali si svoju výsadnú listinu potvrdiť i kráľom Ľudovítom II. r. 1526.

To je takzvané „jus valachale“ valaské právo, spoločné s oným v Sedmohradsku. Líši sa od práva nemeckého (jus teutonicum) a od práva šoltýstva, ale to neznačí, aby sme rozumeli pod nemeckým právom iba Nemcov a pod valaským len Valachov. Od majiteľa zeme záviselo uzavretie smluvy s poddanými a voľba jednej z oboch, napr. páni v liptovskej Palúdzi r. 1435 usniesli sa so slovenskými osadníkami na práve nemeckom.

Od tej doby zaľudňovala sa Orava na základe práva valaského, ale nie Valachami, lež Rusínmi z Haliče, ktorých Tatári stále mečom a ohňom pustošili. Do Oravy prišli dve kolónie, jedna založila ves „Usthy“ (Ústie), druhá tiahla do osady Bziny. V Bzinách boli dve časti: Bzina sedliacka a Bzina valaská. Obe sa obrátili prostredníctvom oravského kastelána Václava Zedlnického na kráľa Ferdinanda I., aby ich vradil medzi valaské obce. Kráľ im potvrdil výhody, ale ich neoslobodil od krajinskej dane a mali platiť aj tridsiatky. Naložil im, aby sa ozbrojili miesto predošlej zbrane teraz už puškou. Keď Tatári a Kozáci r. 1554 a najmä r. 1624 vypálili vsi takzvaného haličského kniežatstva, vtedy prekračovali vystahovalci už vo viacerých skupinách poľské hranice Oravy a už r. 1554 v rámci valaských výhod vyrubáním pralesov založili tieto osady: Zazdryva, Puczova, Podbyly, Zlanicha (Slanica) a Chlewnica (Chlebnica). Po dvoch rokoch priputovaly ešte dve kolónie do územia Námestow-a a Dobrova (teraz Bobrova).¹⁷ Vystahovalci dostali sa sem z haličko-ruských osád. Súveké listiny menujú ich Ruthenmi. Osady podelené boli na „porty“, vráta, ktorý výraz je totožný so slovom „sessio“, sedenie. Boly menšie a väčšie porty v rozsiahlosti 20—30 jutár. Porty osád: Kňazia, Medzibrod a Dubová neplatily daní, lenže aj ostatné dediny, na práve valaskom založené, považovali sa za valaské, no výberčí krajinskej dane požadovali od nich daň, keď im lehota vypršala, čo oni odopreli. Otáznu vec predostreli Kráľovi Ferdinandovi I. na rozhodnutie, kde r. 1564 prosia kráľa, aby ich daňou neobťažoval, ale rešpektoval ich práva. V prosbe pripomínajú služby dobrovoľne konané pre zámok, ďalej i vojenské služby, keď za Fraňa Thurzu 60 ozbrojených mužov tiahlo do boja pod Zechen, kde sa za 6 týždňov sami stravovali a len odpoly na útraty pána. K žiadosti pripojili aj odpis výsadnej listiny.

¹⁷ Gagyí Jenő: Az árvamegyei oláh telepek kiváltságlevelé. Történelmi tár 1910, 186—198.

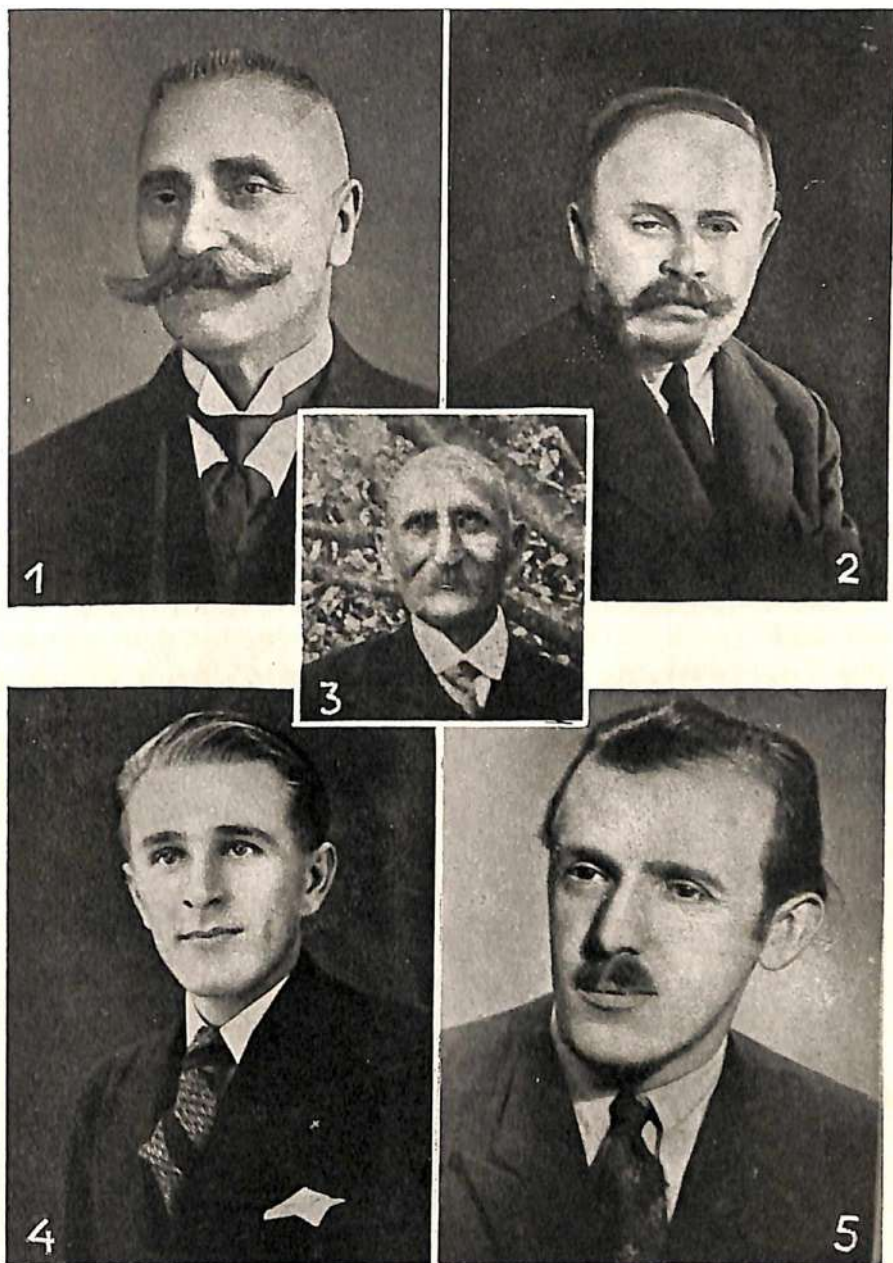
Kráľ 23. februára 1564 naložil kráľovskej komore v Bratislave, aby sa od Valachov dozvedela, či nemajú nejaký závažnejší dôkaz o oslobodení od dane, a v opačnom prípade treba zachádzať s nimi podľa krajinských inštitúcií. Inej listiny však nemohli preukázať, ale ani dane nechceli platiť. R. 1576 vdova po Fraňovi Thurzovi, Helena Zrínska zasa prosila za nich u kráľa, aby uviedol staré výhody do predošlého stavu a odpustil štvorročnú reštanciu, od dikátorov požadovanú, ktorá robí už 100 uhorských zl. a pripomína, že cesty vedúce do Poľska oni opravujú, ináč zanechajú svoje biedne bydliská (domuncula) a vrátia sa do Poľska. No zbytočná bola aj táto prosba a hrozba. Teda okrem troch valaských dedín ostatné už nemaly výhody valaského práva a tak valaské právo ostalo už len čírym menom bez obsahu a výrazom „valasi“ rozumeli už iba pastierov.

Listiny mlčia o duchovných v týchto osadách. Dejiny podtatranských Rusínov dosvedčujú, že nábožní Rusíni postavili si chatrče a chaty na pasienkach, budovali malé kostolíky a kaplnky, s nimi prišli aj rusínski duchovní, ktorí sa nazývali „baľkovia“ a osadili sa práve tak na pozemku sedliackom ako aj ostatní. Títo prví kňazi neboli však ľudia učení, ale práve tak jednoduchí nevoľníci ako ich veriaci. Vedeli spievať bohoslužobné modlitby, vedeli krstiť a konali pohrebné obrady. Ešte i v dobách neskorších vyskytli sa baľkovia, ktorí nevedeli ani písať, ba ani modlitby riadne neznali.. Jozef Kohút (1838—1900), farár v Dolnom Kubíne, našiel v Orave starožitné drevené obrazy a oltárik s cyrilskými nápismi. Mienku svoju podáva o nich v „Sokole“ r. 1864, č. 18 a 22., kde poznamenáva, že v kostoloch hornooravských má sa ešte nachádzať mnoho takých pamiatok s nápismi cyrilskými. Tieto veci súvisia s osadami haličsko-rusínskymi.¹⁸

Hornú Oravu hromadne zaľudňovali Thurzovci, páni oravského zámku, ktorí svojou účasťou na svetovom obchode stali sa už v XV. st. najbohatšími magnátmi svojho veku. Vtedy nadobudla významu i hradská, vedúca z Banskej Bystrice cez Oravu do Krakova. Kupecký duch Thurzovcov dal sa do práce, aby si zabezpečili oravskú cestu do Poľska zakladaním osád a nezdráhali sa preto osádzať kolonistov aj na území Plathyovcov. V XV. storočí končili sa hranice

¹⁸ Dr. Ignác Rath: *Náboženské dejiny Podkarpatské Rusi do r. 1498*. V Praze 1933.

Kantori-učítelia:

1. Štefan Jurek (1894—1907). — 2. Ján Nemček (1907—1938).
— 3. Štefan Tholt, kantor-učiteľ (1853—1894). — 4. Ludovít Be-
šenovský (1938—1946). — 5. Mikuláš Ondruš (1946).

Podporovatelia náboženského života
v Dolnom Kubíne:

1. Kanonik Ignác Grebáč Orlov, dekan-farár vo Veličnej.
— 2. Juraj Bulla, župan Oravy a Turca. — 3. Dr. Adalbert Fabuš, verejný notár. — 4. Alexander Hrkút, predseda JKM.

Katolícka Jednota Žien v Dolnom Kubíne
 usporiada v dňoch 11-14. decembra 1943
 vo veľkej sieni „Kultúrneho domu“

VIANOČNÝ TRH,

na ktorý účel poradia všetkých ľudí doberý výber
 Otvorenie „Vianočného trhu“ bude dňa 11. dec.
 večer o 7. hod. s programovým večierkom

Vstupné s čajom Ks 10,-
 Buffet

Rímsko-katolícka cirkevná obec v Dolnom Kubíne
 usporiada za úasti
 J.E. národn. biskupa Msgr. JANA VOJTASSÁKA
 v dňoch 15. - 24. augusta t. r. oslavu 60. ro-
 ního jubilea výstavby a posväty kat.
 kostola v Dolnom Kubíne

s týmto programom:
 Od 12. augusta do 23. augusta večer o 8. hod. Dušič-
 ká na Durbu svätého s každodennými kážkami a ká-
 P. Klotrbá, misionára SVD z Mokrad.

23. augusta
 od 2. hod. popoludní sv. spoved.
 o 8. hod. Adorácia a zakončenie Deviatnásť a Tridsiat.

24. augusta
 ráno o 7. hod. sv. Omša s kážkou.
 o 9. hod. svätá omša J. E. národn. biskupa, po nej sv. Omša a
 o 9.30 kážka J. E. národn. biskupa.
 udáť ovčieho zvieratá birmovými.
 o 9. hod. popoludní v Kultúrnom dome

Slávnostná akadémia:
 1. Otvorenie... Alexander Hrkút, predosta JEM
 2. Insc. Grábáč Orlov... sedesiat rokov, pr. Orlov
 3. Z dejín Dolného Kubína a Oravy, prednáška
 asistent Jan Smetana.

Divadelné predstavenie
Patriarcha z Assisi.
 Otvorenie v 4. dejstve. o 8.30 h. za žiada v. Prastitka / An-
 5. Pápežská hymna.

Vstupné: Kreslo 25,-, l. m. 20,-, II m. 15,-, balkon 15,-, na stálie 10,- Kč

Prüpredaj lístkov v knihkupectve M. Podhradský
 Bratislava: Sestry! Svätou hojnou ústou na oslave dokážte svoju
 lásku ku svätým Ťukvi, kostola a J. E. národn. biskupa

KATOLÍCKY KRUH V DOL. KUBÍNE
 v príležitosti 70. narodenia
 biskupa Jána Vojtaššáka
 12., 14., 15. a 16. nov. 1947 večer o 20. hod. večer v Kultúrnom dome

Kážku slovenského kat. divadelníctva na Orave a v Liptove,

predstavení za Adorácie veľkorysých národných biskupov.

12. novembra 1947 vo štvrtok:
 19.30 h. vstupné 10 Kč
 19.30 h. vstupné 10 Kč

MARIŠA 1. akt
 19.30 h. vstupné 10 Kč
 19.30 h. vstupné 10 Kč

Madona v lese 1. akt
 19.30 h. vstupné 10 Kč
 19.30 h. vstupné 10 Kč

SOBOL
 19.30 h. vstupné 10 Kč
 19.30 h. vstupné 10 Kč

**NEVĚSTA
 O ZILARAI**
 19.30 h. vstupné 10 Kč
 19.30 h. vstupné 10 Kč

Bože ako?
 19.30 h. vstupné 10 Kč
 19.30 h. vstupné 10 Kč

KATOLÍCKY KRUH V DOL. KUBÍNE
 v Kultúrnom dome

PASÍOVÉ HRY

KATOLÍCKY KRUH V DOL. KUBÍNE
 v sále hotela DRAVA

HAJOMSTVO SVÄTEJ OMŠE

Z programov kultúrno-náboženskej činnosti dolnokubínskych katolíkov.

Zázračná socha Najsv. Trojice na hlavnom
oltári vo vyšnokubínskom kostole.

Kostol vo Vyšnom Kubíne v základoch z 13. storočia.

oravského panstva chotárom trstenským, za ním šírila sa lesná húšťa až po hranice Poľska. Túto oblasť dal kráľ Albert II. rodine Plathyovcov z Veľkej Palúdze a ona založila tu osadu „Čimhová“, ale na ďalšiu kolonizáciu už nemala dosť síl. R. 1556 Orava už prešla do rúk Fraňa Thurzu a už r. 1557 majitelia Čimhovej, Ján a Michal Plathy proti tomu protestovali, lebo ich majetok touto donáciou danou Thurzovcom bol by býval ukrátený. Aby sa proti ziskuchtivým Thurzovcom mohli úspešne brániť, postarali sa u kráľa Ferdinanda o novú kráľovskú donáciu, ktorá im 9. mája 1560 zaistila všetky predošlé majetky. Na základe tejto novej donácie 11. marca 1561 inštaloval ich do užívania čimhovského majetku homo regius Ondrej Jandura z Vyšného Kubína a Ján Derecskey, ostrihomský kanonik. No i tak ešte Fraňo Thurzo, ktorý sa často zdržiaval v Sliezske u svojich príbuzných, privolal obyvateľov z Jablonky a osadil ich r. 1567 na územie Čimhovej a založil s nimi novú obec „Jablonku“. R. 1575 Katarína Zrínska, vdova po neb. Fraňovi Thurzovi, udelila Jablončanom šoltýsky list do rúk Vincenta Jablonského so štyrmi gazdami valachmi. Thurzovci tu založili násilne aj obce: Sucháhora (1565) a Liesek (1566). R. 1586 Fraňo a Michal Plathy znovu podali kontradikciu na Spišskú Kapitolu proti neoprávnenému zaujatiu ich majetku. Keď bol inštalovaný Jur Thurzo, nadžupan Oravy, vtedy protestácie Plathyovcov vzťahovali sa už aj na tieto dediny: Jablonku, (1567), Liesek (1566), Suchú Horu (1565), Oravku (Nižnú, Vyšnú, Strednú v r. 1567—1585), Bukovinu (1565), Pekelník, Podsklie i Studenky (1588), Jelešnu, neskôr Hladovkou zvanú, Habovku a Chyžné (1595). V tejto kolonizačnej práci panstvo zámku si nedalo prekážať ani kráľovskými zákazmi, ale celým množstvom dedín obsadilo rozhranie poľské na oblasti Oravy: tu povstali Oravky pod šoltýsom Vilkom (Podvilk 1585), pod Sarnom (Sarna), pod Kulichom, pod Arkabusom. Osobitná Oravka pod Spytkovským nejestvovala, bola to vlastne Oravka pod Kulichom a po vymretí Kulichovcov prevzali tu šoltýstvo rodiny Spytkovských. Mená starej poľskej kolísky ukrývajú: Lipnica (1609), Zubrica (1605). Poľskými osadami osadili aj cestu do Živca: Zubrohlava (1588), Rabča (1564), Rabčica (1616), Polhora (1698), Veselé (1629), potom Mútne, Sýlné a Klinik (Zakameno-Klin). Ťažko tu presne udať rok založenia, lebo osadníctvo často pomaly prechádzalo do utvorenia obcí.

Vyššie storočia sa pravotili Plathyovci s Thurzovcami a s ich de-
dičmi a svoje práva reklamovali po všetkých fórach, no márne boli
všetky prohibície, márne všetky prosby a hrozby, najmä, keď sa stal
Jur Thurzo palatínom r. 1609, lebo ako listina spišskej kapituly ho-
vorí: rodina Plathyovcov nie je schopná odporovať rovnakou silou
moci palatína. Proti mocnému veľmožovi Plathyovci hľadali úto-
čisko aj u kráľa r. 1634. Súd vypočul 39 svedkov, ale ani priaznivé
svedectvá nemohly obrániť majetok Plathyovcovi proti mocnému
nepriateľovi.

Treba pripomenúť, že celé územie čiernej rieky Oravy volali:
„Ondrejovka, Ondrovka, Oravka.“ Poľskí zagonowi šľachtici, skusu-
júci vojenné ťaženie po zlomených nádejach, dostali tu prístrešie od
Thurzovcov. Tak Félix Vilčko, Vilk i Vilča zvaný s 20 valachmi vy-
rúbal les na území „Wielke Ondrejowské,, a Ján Abbaffy, prefekt
zámku udelil mu 20-ročnú lehotu a v r. 1585 podobnú lehotu dostal
zas Juro Wilča pre svojich 7 valachov. Michal Gregorovich a Michal
Lukaczyk s valachmi mali zásluhy, že námahami a neúnavnou prá-
cou asi r. 1584 založili novú obec „Horuščin“ (Hruštín), Ondrej a
Stanislav Koszovecz so 7 valachmi zasa Krušetnicu, Jakub Ramka
(Ramca) so 6 valachmi Ropczčicu (1600), Krol so 7 valachmi Vyšnú
Lipnicu, Smotaniak Nižnú Lipnicu, Ostross Vyšnú Zubricu atď. Po
dedine, kde úradovali šoltýsi, nazývali ich koncovkou prídavného
mena na -ský: Zubrický, Bukovinský, Zubrohľavský, Bobrovský atď.
Rod Jurčákov z Vyšnej Lipnice založil novú obec: Novof, ktorá sa
zprvu volala Jurkovom. Juraj Veselovský z Veselého osadil v Lipto-
ve novú ves: Lúžnu, atď.

Rámec svojej práce by som prekročil, keby som obširne opisoval
jednotlivé osady s ich ťarchami a výsadami. Uverejním aspoň jeden
exemplár šoltýskych listín. Suchohorský šoltýs r. 1614 dostal ta-
kúto: „Na žiadosť Pavla, šoltýsa a piatich valaských gazdov obce
Suchá Hora, patriacej k oravskému zámku, uzavreli sme, aby na-
pozatým od sv. Michala platili štvrťročne 80 zl. uhorských, dvad-
siatok od oviec, jedno teľa, 15 slielok, 5 husí, 50 vajec, 5 jarabíc,
včas potreby povinní sú dostaviť sa ozbrojení opravovať zámok,
krem arcibiskupskej dežmy a stoličných tiarch majú dodávať poda-
rúcky na svadby, krštenia, pohreby podľa možnosti. Tebe však,
Pavle Vojte, udeľujeme právo šoltýstva, od neho budeš ročite vozit
pol fúry vína a soli alebo za oba povozy platiť 17 a pol uhor. zl.,

od mlyna, ak ho budeš mať, dva kremnické dukáty, ešte dvadsiatok od oviec, kobyľu zimovať, insurgovať, zámok opravovať, primerané podarúčky budeš dávať ty a tvoji dedičia. Hranice dediny Suchá Hora sú: od Poľska chrbát pohoria Beskíd, deliaci Uhorsko od Poľska, od juhu vrcholec Karpát, od západu s Jelešňancami, od severu s Chyžným, od Chyžného zasa po Beskidy.”

Terajšia Hladovka volala sa kedysi Jelešňou. Thurzo zo zaniknutej starej Jelešne utvoril dve rovnaké obce po jednom šoltýstve a päť starých valaských roľiach. Suchá Hora a Hladovka nastúpily teda dedičstvo Jelešne.¹⁹

Podobné listiny dostali všetci šoltýsi.

Mestá a obchod.

Medzi poddanstvom a šľachtou zaujímalo miesto občianstvo v mestách, ktoré vznikly na významných obchodných cestách a staly sa dôležitými strediskami hospodárskeho života. Mestá sú nemeckého pôvodu. Aby nemeckí biskupi ľahšie priťahovali osadníkov na svoje zeme, dali im právo voliť si richtárov, farárov a právo dedenia, neobrábali zeme panstva, ale platili od nich daň v peniazoch, vykonávali remeslá a dostali právo trhov a jarmokov, mali teda samosprávu. Nemcov volali do väčších dedín, aby z nich zakladali mestá na nemeckom práve. Nájdeme ich v Orave na trhových osadách. Živel nemecký nájdeme v Tvrdošíne, v Trstenej a neskoršie

¹⁹ Jozef Kohút v Katolíckych novinách (r. 1887—1890) uverejnil dáta o Zubrici, o Ústí, Novoti, Pucove, Krušetnici, Pekelníku, Hladovke, Čimhovej, Oravke, Podvlku, Chlebniciach, Nižnej a Hruštine atď. Kohútov materiál rozšíril a doplnil staršími dátami z archívu spišského prepoštstva Jozef Hradský v knihe: *Additamenta ad unitia Scepus*. Pozoruhodná a podivuhodná je poľská literatúra o týchto poľských osadách na Orave. Žofia Holub-Pacewiczova podáva veľa materiálu o salašových osadách na Orave v knihe: *Osadnictwo pasterskie i wędrowniki w Tatrach i na Podtatrzcu*. V Krakowie 1931. Neoceniteľné je však dielo najvýtečnejšieho poľského historika Dr. Vladislava Semkowicza, profesora Jagellonskej univerzity v Krakove, ktoré vyšlo r. 1932: *Materjaly Źródłowe do dziejów osadnictwa górnej Orawy*. Cześć I. a II. Vzácné štúdie má z kolonizačných dejín Oravy neúnavný historik Andrej Kavaljak, potom premnohé sossbierané pramene uschováva Jozef Gebura. Oduševneným pracovníkom v minulosti Oravy je Dr. Pavol Florek, redaktor Sborníka MSS, kde v ročníku XXXVI—II 1942—3 vyšly z pera Dr. Alžbety Günther-Mayerovej krásne „Dejiny a súpis výtvarných pamiatok Oravy” na 84 stranách.

v Dolnom Kubíne, no o kolonizácii nemeckej možno hovoriť iba pri Žaškove.

Obyvatelia Liptova už v XIII. st. obchodovali s Poľskom cez Oravu. Aby sme porozumeli ako priaznivo prispelo geografické položenie Oravy na jej rozkvet, treba uviesť niečo o obchode Krakova v stredoveku. Krakov už za Mieška I. (962—992) bol čulým obchodným mestom. Od r. 1257 začína sa nová epocha obchodných stykov mesta. V Krakove križujú sa významné obchodné cesty Európy. Jedna cesta viedla do Uhorska cez Ľubovňu, Prešov, Košice na Sedmohradsko k brehom Čierneho mora. Iná cesta viedla z Krakova cez Tvrdošín a Ružomberok do banských miest (Štiavnica, Kremnica, Banská Bystrica). Tvrdošín bol jediným možným prístupom z Liptova do Krakova a opačne. Obyvatelia Liptova už za Bélu IV. dovážali z Poľska soľ, súkno, olovo a iné veci, tieto články zamieňali za kone, stádo, med, vosk atď. Soľné bane patrily medzi dôchodky kráľa, slúžiace na zaokrytie verejných bremien. Krajina sa delila na vidieky sedmohradských a marmarošských soľných baní, lenže Orava, Liptov a Turiec boli ďaleko od soľných komôr, preto dostaly právo používať i poľskú soľ. Túto výsadu potvrdili králi, konečne r. 1548 i krajinský zákon. Obchod so soľou pozdvihol Tvrdošín do radu kvitnúcich dedín a dopomáhal mu stať sa mestom. Kráľ Ľudovít I. vyníma ho zpod správy kastelánov, aby nemali práva požadovať od neho doterajšie roboty a potrebné články (victualia), ani dobytok (vacca), ale platia kráľovi iba 50 zl. Kasteláni a šľachta závideli im tú priazeň kráľa a naštrbovali ich práva, takže kráľ Ľudovít r. 1394 nakladá kastelánom a medvedským poddaným, aby sa neopovážili rušiť právo tvrdošianskych poddaných a hanobiť ich slobodu, lepšie by robili, keby hájili ich práva a boli im na pomoci, ináč pocítia nevôľu a rozhorčenie kráľa. R. 1409 v utorok pred nedeľou Invocabit podobným spôsobom zdôrazňuje tieto práva mesta Tvrdošina Mikolajovi z Gary, županovi Liptova a Oravy ako i kastelánom.²⁰ Podobné práva obsiahly: Trstená, Veličná, Kubín. Znakom mesta boli tri budovy: Chrám s farárom, (doplnok kostola je mestská škola), potom radnica a na konci mesta nemocnica s chudobincom. Tie tri budovy boli pýchou mesta a dávaly mestu istý sviatočný povrch.

²⁰ Z archívu mesta, Slovenský letopis.

V XV. st. bol obchod medzi Uhorskom a Poľskom veľmi čulý. Takým ho urobili dvaja najchýrenejší obchodníci tých čias: Ján Thurzo a Jakub Fugger. Thurzovci prichádzajú do Uhorska za Žigmunda. Juraj Thurzo v časoch okolo r. 1420 býval v Levoči a mal obchodné sklady v Krakove. Mal troch synov: Martina, Jána a Teofila. Ján položil svojim kupeckým duchom základ bohatsvu a budúcnosti svojho rodu. Potomkov Teofila vidíme v XVI. st. na prestole oravského zámku. Ján býval v Krakove, no aby sa naučil lučbu kovov, prešiel do Benátok, kde pracoval 10 rokov ako robotník a skúmal vzájomné premeny látok. Potom bol mešťanostom v Krakove a 9. okt. 1490 odkúpil od Korvína Hunyadyho bane a majere v banských mestách. Vtedy bývaly v Krakove už veľmi zámožné kupecké rodiny: Morsztynovci, Betmanovci, Solomonovci, Berowci, Fogelwederovci atď. Keď Ján Thurzo nadobudol právo raziť v Kremnici peniaze, Gašpar Berow poslal mu zručných mužov v mincovníctve a keď zasa kráľ poľský tomuže mužovi sveril svoju mincovňu, Thurzovci dovážali mu striebro. Ján Thurzo ešte v Benátkach oboznámil sa s Jakubom Fuggerom. R. 1495 uzavreli smluvu na rozšírenie obchodu a tento spoločný podnik potvrdili aj sväzkom príbuzenstva: Thurzov syn Juraj vzal si sa manželku Fuggerovu vnučku. Medené bane mali i v Bystrici, v Štiavnici, Kremnici atď., odtiaľ viedla cesta cez Ružomberok, Podzámok, Tvrdošín do Krakova.²¹

Matej Hunyady povýšil Liptov na kniežatstvo a posadil na prestol svojho pobočného syna Jána, ktorý bol aj majiteľom Oravy. Orava r. 1495 prešla do rúk Štefana Zápoľského. On chcel urobiť z obchodnej cesty z Krakova cez Oravu do banských miest hlavnú cestu aj pre Spiš, preto jeho syn Ján dal ju dokonale opraviť a nútil kupcov tiahnuť touto cestou a obchádzať ľubovniansky tridsiatok. Proti tomu protestovali Košice. Keď raz viezol Michal Spisz z Krakova 7 kusov vratslavského súkna pre vdovu Štefana Zápoľského cez Tvrdošín do Smolníka, napadli ho Košičania a olúpili. Pri súdnom procese výrok znel tak, že mal ísť cez Košice, no súkno mu vrátili.²²

²¹ Handel Krakowa w wiekach średnich od Dr. Stanisława Kutrzeba. Kraków 1902. Jan Płaśnik: Obrazki z przeszłości Krakowa: Severyn Betman, rodzina Berów.

²² Divéky Adorján: Felső-Magyarország kereskedelmi összeköttetése Lengyel-országgal. Budapest 1905.

Thurzovci si svetovým obchodom nahromadili toľko bohatstva, že pomáhali v núdzi aj kráľom, ale keď sa stali už prebohatými, stránili sa obchodu a ponechali ho Fuggerovcom.

Prívoz tovaru a kovov prostredkovali povozníci, furmani, ktorí odoberali tovar a prevážali ho na určené miesto. Neboli sluhami kupcov, ale slobodne uzavierali smluvy s kupcami. Takto povozníci celú obce. I Veličná prevážala poľskú soľ do Oravy a Liptova. Okrem toho bol veľký obchod so súknom a plátnom. Kupcov a povozníkov stíhaly na ceste rozličné nebezpečenstvá, okrádali ich nielen zbojníci, ale i zemepáni. R. 1580 Daniel Zmeškal cituje pred súd Juraja Thurzu, Jána Svätójánskeho (Szent-Iványi), prefekta, Juraja Divečanského (Divéky) a Jakuba Koreňa alias Stanovitsa, mýtnika na mýte oravského zámku, že mu pobrali všetku soľ z jedného koňa, „ktorá je za moje peniaze kúpená, za 1 fl. 16 den., ktorú môj človek menom Tomáš Leščinský zo vsi mojej Leščín pre moju potrebu z Poľska na koni niesol.“

O prepadnutiach zlodejov, lúpežníkov a zbojníkov hovorí už spomenutá listina z r. 1474, kde Valasi ozbrojení majú kupcov sprevádzať, brániť pred útokmi. Táto povinnosť obrany prešla aj na prvé poľské obce valaského práva, na haličsko-rusínske osady, ako to vysvitá z prosby ku kráľovi Maximiliánovi z r. 1576, kde vdova po neb. Fraňovi Thurzovi takto píše: „Starajú sa, aby zbrojou vždy dobre pripravenou, strážili hranice a ochraňovali cesty od zbojníkov a zločincov, od zbojníkov a lúpežníckych útokov a starajú sa, aby kupci prevážajúci tovar z krajiny do Poľska a z Poľska do krajiny, neboli olúpení, ináč by sa zmenšil počet kupcov a klesly by dôchodky tvrdošínskeho kráľovského triadsiatku v nemalej miere.“ Keď však obciam haličsko-rusínskym dokázali, že nie sú oslobodené od daní, spravili z doterajšej povinnosti obrany kupcov slobodné remeslo. Ozbrojení ľudia za istú mzdu sprevádzali kupcov, prevážali aj tovar, stali sa furmanmi a pomaly prechádzali aj do radu kupcov. Už v XVI. storočí vidíme ich kupčiť s plátnom, považujú sa za plátenické dediny. V dobe vnútorných bojov v XVI. st. pláteníctvo nezaniklo, no preniesli svoje cesty na kraje viac-menej ušetrené. Pláteníctvo oživa v čase pokoja v XVIII. st., nie je to nové kupectvo, len rozkvet starého v dedinách haličsko-rusínskych: Námestovo, Bobrov, Slaniča, Ústie. Objasníme to bližšie. Krakov v tej dobe tratil svoj zástoj a prevahu získala už Vratislav a Sliezsko, ktoré už za

zlatej doby Krakova malo obchod so súknom a plátom a vyvážalo do Uhier, Čiech a i do Poľska. Túto konkurenciu podporovala aj rakúska vláda. Karol III. (1711—1740) chcel kupectvom zbohatnúť, preto v Ostende založil spolok, ktorým hľadal spojenie s Afrikou, Áziou, s prístavmi Stredozemného a Adriatického mora. Tu založil kolónie. Bola to zlatá doba internacionálnych plánov. Keď za Márie Terézie Sliezska bolo pruským kráľom Fridrichom odtrhnuté od Rakúska, vtedy rakúska vláda začala každým možným spôsobom podporovať český a moravský priemysel a keď František (1792—1835) postavil v Haliči dielňu na kartún, vtedy Orava dostala sa do čulého obchodného a priemyselného ruchu s Haličou. Ako predtým zo Sliezska, tak teraz z Moravy osadilo sa tu viac tkáčov a tak vznikol domácky priemysel. Každá zo spomenutých obcí mala farbiareň, často i dve. Cesty pláteníkov sa rozvetvily po celej krajine, ba pod berlou Rakúska zašli s tovarom aj do krajín pri Stredozemnom mori, do Turecka, Egypta, Ázie, kde sa aj Palestína spomína ako javisko obchodu. V Alexandrii nachodíme sklad zubrohľavského pláteníka Tomaščíka.²³

Pláteníctvo pozdvihlo obce do stavu takého blahobytu, že ho súveké listiny menujú zlatým vekom, „aurea aetas“, ktorý sa zjavuje v stavbe výstavnejších obytných domov, rozličných prícestných pomníkov a nákladnejšej úprave kostolov.

Cirkevné pomery.

Neobstojí domnienka, že Orava sa cirkevne dostala pod vplyv Krakova. Zakladajúca listina krakovského arcibiskupstva r. 1046 podriaďuje biskupstvo fary, ktoré sú na celom panstve slavianskom, „in toto regno Sclavonico“, lenže v Ríme v prvej polovici XI. st. Sclavoniou označovali iba panstvo Boleslava Chrabrého, Poľsko a nič iné, ako to svedčí aj akt cisára Otu, vydaný v marci r. 1000: „actum in Sclavonia in civitate Gnesi, ubi corpus b. martiris Adalberti requiescit.“²⁴ Neobstojí ani listina pražského biskupstva, kde pri označení hraníc sú výrazy: „usque ad montes, quibus nomen est

²³ V sakristii zubrohľavského kostola do nedávna s pietou opatrovali kepeň pláteníka, ktorého tureckým handzárom na viac miestach poprepichovali na Stredozemnom mori.

²⁴ Tadeusz Wojciechowski: Szkice historyczne jedenastego wieku. Warszawa, 1925. Matúš Pajdušák: Spory o Spiš. Kultúra III. č. 2—3. 1931.

Tritri, usque ad flumen, cui nomen est Wag". Táto listina uznáva sa za falzifikát a hlavne časť, týkajúca sa Slovenska.²⁵

Slovensko si zachovalo svoje osobitné postavenie z čias ríše Veľkomoravskej i pripojením k Uhorsku, bolo vojvodstvom kniežat kráľovskej rodiny. I na Orave šírilo sa kresťanstvo postupným zaľudňovaním. Orava patrila ešte i v XIV. st. k nitrianskemu biskupstvu a len vtedy ju vteliť do ostrihomského arcibiskupstva. Mená fár prichodia v popise pápežských desiatok, ale v sozname nachádzajú sa iba fary, ktorých dôchodky prevyšovali 2 marky a vynechané sú fary s menším príjmom. Tak v Pázmánskom sozname podáva Péterfi Tvrdošín len od r. 1397, hoci môžeme bezpečne tvrdiť, že faru založili už za Ľudovíta I., lebo mestá dostaly od kráľov i právo slobodnej voľby farára. S menom trstenskej fary sa stretáme r. 1371, kubínskej r. 1380. V oddanení cirkevných majetkov oravských r. 1543 prichodí fara vo Veličnej: plebanus dicatus fl. 1¹/₂. Zápisnica v pravote medzi obcami Zábrež a Žaškov spomína kostol v Žaškove, ktorého lúky žaškovský richtár a jeho predkovia vždy užívali. Načo má Žaškovský aj list, vydaný pred dvesto rokmi (1420), v ktorom sa spomína, že tie isté kostolné lúky Žaškovský vždy podľa starodávneho ustanovenia vlastnil, platiac od nich na zábrežský kostol každý rok 50 peňazí podľa starodávneho ustanovenia. Kúria v Mokradi mala už r. 1441 kňaza, ktorý vystupuje ako svedok v Porube pri darovaní šoltýstva Michalovi od Mikuláša Ballykého. (Podľa Geburu), Dubová v XIV. st. pridružená bola Liptovu, lebo tam dežmovala.

Chcieť vidieť na začiatku v celej Orave iba jednu farnosť a to hradnú, kde bol kňaz (presbyter) a pripájať k nej templárov pre celé územie, je mylný náhľad. Vtedy bol rozdiel medzi plebánom (plebániou) a parochom (parochiou). Plebánie boli samostatné fary s desiatkami, parochie nemaly dežmu, holi závislé od plebánií. Presbyter sa shoduje s kňazom.

Cirkev sa starala nielen o rozšírenie a upevnenie kresťanskej viery a mravov, lež aj o kultúrny život. Kresťanstvo zmenilo a zošľachtilo povahu stredovekého človeka, ktorý sa naučil vidieť svoj životný cieľ v posmrtnom spasení svojej duše. Jeho nábožný duch

²⁵ Dr. Pavol Florek v Sborníku MSS ročník XX. 1926 dôkladne rozoberá mylné základy a vývody Dr. Václava Chaloupeckého v knihe „Staré Slovensko“.

vedel trpezlivo znášať ťažkosti a biedu, lebo pochopil, že v slzavom údolí tohto sveta pripravuje sa na život večný.

Stredovek považoval peniaze za neplodné: nemnožia sa ako stádo, nevyrastajú z nich peňazonosné stromy, preto cirkevné právo zakazovalo brať od pôžičky úroky, považovalo to za úžeru a tak udržalo rovnováhu medzi množstvom peňazí a zásobou tovaru a nepovstaly zmätky v cene. Za kráľa Štefana V. (1270—1272) bolo treba platiť (v našej mene) 20 halierov za korec zbožia, r. 1380 za ovcu 1 groš (42 hal.), za odrastené teľa 12 grošov, r. 1419 za koňa 4 floreny. Keď Kolumbus objavil Ameriku, dovážalo sa toľko drahých kovov, že cena peňazí hlboko klesla. Z účtovných kníh našich Fuggerovcov sa dozvedáme, že r. 1520 za 1 zl. kupovali 20 korcov ovsu, no r. 1537 už iba 5 korcov. Kôň, čo stál r. 1520 1 zl., r. 1535 už až 16 zl. Domáce pomery boli patriarchálneho rázu. U nás niet o tom záznamov. Uvediem zo susedných krajín: Účtovná kniha prepošta v Klosterneuburgu z r. 1485 udáva dennú plácu robotníka 12 denárov okrem stravy, keď funt mäsa stál 2 denáre a pár obyčajných črievic 16 denárov, robotníci a čeladníci mali ráno polievku alebo mlieko s chlebom, na obed: polievku, mäso s omáčkou, pečienku, zeleninu, na večeru trojaké jedlo.

Plebáni dostávali dežmu s povinnosťou udržiavať i školu vo farnosti. Právom môžeme prijať náhľad, že i na Orave bolo tak. Niektorí navštevovali aj vysoké školy, vtedy bol Krakov i v tom ohľade mozaikou rozličných národov a univerzita stala sa európskou, odtiaľ vychádzali aj oravskí „literáti“.²⁶

Najvzácnejšou povahou organizácie tých čias bola: *vzájomnosť*. Individuum, jednotlivec mohol sa uplatniť iba v stave, do ktorého patril: zeman, kňaz, občan, sedliak. Záujmy jednotlivcov sa uplatňovali iba ako záujmy stavov. Stavov vyznačily každému miesto, zaistily chlieb a cenu práce. Každé odvetvie priemyslu malo svoje cechy, ktoré boli kvitnúcimi záhradami náboženského a mravného života. Na čele cechu stál cechmajster, vykonával úlohu sudcu, vymieraval tresty, každý člen musel v nedeľu a vo sviatok navštevovať bohoslužby. Mali v kostole svoj oltár s obrazom patróna cechu: napr. ochrancom povozníkov bol sv. Fiaker.

Stredovek nepoznal národnostné uvedomenie, všetky národy.

²⁶ Jan Plašník: Obrazki z žycia żaków krakowskich w XV. i XVI. wieku, 1900.

obývajúce územie uhorského štátu, rovnako sa zúčastňovali na vývine, osudoch, politickej a hospodárskej výstavbe. Latinská reč, ako reč Cirkvi, štátnej správy a vyšších spoločenských vrstiev, preklenovala rozdiely medzi jednotlivými národmi štátu.

Ako si Cirkev svojou kultúrnou autoritou privinula všetky národy, tak i v umení vyvorila veľkolepý sloh gotický, ktorý ako myšlienka Božej velebnosti a nesmiernosti spel do výšav. Vyrástol zo všeľudskej životnej náplne. Ako najmonumentálnejšia stredoveká stavebná pamiatka vyniká korvínovský päťposchodový gotický palác na tzv. strednom hrade oravského zámku z čias okolo r. 1483. Do konca XV. st. možno datovať aj vznik stavby kamenného kostola vo Vyšnom Kubíne, ktorý však opätovnými prestavbami bol skoro úplne pozbavený pôvodnej podoby. Gotický základ môžu mať ešte kostoly v Trstenej a v Nižnej. Z druhej polovice XV. st. sú obe vzácne pamiatky neskorogotickej drevenej architektúry Slovenska (kostol sv. Alžbety v Zábreží a kostol Všetichsvätých v Tvrdošíne). Z Vyšného Kubína, Tvrdošína a zo Zábreže pochádzajú ojedinelé pamiatky rezbárskeho a maliarskeho umenia neskorogotického na Orave, ku ktorým patrí ešte malá soška sv. Kataríny v Žaškove, pochádzajúca akiste z Dolného Kubína.²⁷ Gotický zvon s majuskulovým nápisom „O REX GLORIE VENI CUM PACE“ s reliéfmi Krista na kríži, baránka, holuba a kľáčiaciho anjela medzi písmenami je dielom zvonára Jána Weigela z Konrádovej zvonárskej školy spišskonovoveskej. Tento majster zvečnil si meno i na zvonoch veže mariánskeho kostola v Krakove r. 1390.²⁸ Nie je vylúčené, že gotický kamenný kostol stál aj na mieste dnešného katolíckeho kostola v Dolnom Kubíne, ktorý je novšou (1880—1887) prestavbou starého kostola sv. Kataríny, r. 1725 barokizovaného.

Cirkev už podľa ústavy sv. Štefana kráľa stráštla tak úzko s krajinou, že dejiny Cirkvi v Uhorsku sú vlastne i dejinami krajiny a naopak. Keď za cisára Žigmunda české národné hnutie, podnietené Husom proti nemeckému živlu, napadlo a potupovalo i Cirkev, vtedy zhubným učením ohrožovalo i bezpečnosť štátu. R. 1415 Ján Husa odsúdili ako kacíra a hlásateľa nebezpečných náuk. Také boli:

²⁷ Dr. Alžbeta Güntherová-Mayerová: Dejiny a súpis výtvarných pamiatok Oravy. Sborník Slov. nár. múzea. r. XXXVI:II.

²⁸ M. Pajdušák: Szepesmegye középkori ércöntvényei és azok mesterei. 1909.

Cirkev má sa udržovať len almužnami, kňaz v smrteľnom hriechu trätí kňazskú moc. Ani svetskú vrchnosť netreba poslúchať, keď je predstavený v smrteľnom hriechu. V cirkevných obradoch žiadali národný jazyk, prijímanie pod oboma spôsobmi, preto kalich sa stal odznakom husitov.

Zemani platili od zeme daň krvi, konali čestnú vojenskú službu. Okrem zemanov boli bojovníci, ktorí považovali vojenskú službu za remeslo a dali sa najímať komukoľvek. Takíto bojovníci z remesla boli aj v kráľovstve českom, tvorili „braterstvá“. Po vojne hľadali výživu v lúpežiach a zbojstvách. Najímal ich Žigmund proti Chorvátsku a proti Turkom, najali ich aj Poliaci proti pruským rytierom. Teraz sa pridŕžiavali učenia Husovho. V Čechách zúril boj, kláštory a kostoly drancovali a pálili, role ostaly neosiate, remeslá hynuly. Táto núdza viedla ich robiť vpády do susedných krajín. Vtrhli do Uhorska a narobili Slovensku nesmierne škody.

Po Žigmundovej smrti stal sa uhorským a českým kráľom jeho zať Albert Habsburský, ktorý zomrel už r. 1439. Uhorská šľachta povolala na trón poľského kráľa Vladislava; vdova po Albertovi dala svojho štvormesačného syna Ladislava korunovať za kráľa uhorského. Uhorsko malo dvoch kráľov. Vdova Alžbeta najala do svojej služby Jána Jiskru z Brandýsa, ktorý sa osadil na Zvolenskom hrade. Stolicu Turčiansku a Oravskú mal v moci poľský veľmož Mikuláš Balický. Správcom spišských miest bol Mikuláš Komorowski. Jeho brat Peter bol liptovským županom a neskoršie i pánom Oravského zámku. R. 1444 utrpelo uhorské vojsko strašnú porážku, kde zahynul i kráľ Vladislav. Krajinský snem potom postavil na čelo Uhorska vynikajúceho bojovníka Jána Hunyadyho, šľachtica rumunského pôvodu, ktorý zastupoval nedospelého Ladislava Pohrobka. Hunyady chcel odstrániť Jiskru zo Slovenska, ktoré sa stalo dejiskom vážnych zápletiok. Po smrti Ladislava Pohrobka zvolil uhorský snem za kráľa mladšieho syna Hunyadyho, Mateja. Rozpútaly sa dlhé boje až r. 1462 pokonal sa Matej s Jiskrom, ktorý vydal všetky slovenské hrady a s veľkou čiastkou vojska vstúpiť do služieb kráľa. I Peter Komorowski musel sa zriecť všetkých svojich majetkov a vystahovať sa do pohraničného Žywca. O Komorovskom je napísané, že zdieral celý kraj a ujarmený ľud držal v nízkom otroctve, aj bratislavský snem vyhlásil Petra Komorovského za zbojníka a pozbavil ho občianskych práv.

Matej bol múdry, udatný panovník, ktorý miloval vedy a umenia. Krajinu spravoval ani nie tak zákonami, snemom vynesenými, ale viac svojimi nariadeniami. Nikdy predtým krajina neplatila toľko dane, ako za neho a predsa bol obľúbený, lebo jeho záujmy zodpovedaly národným snahám. Charakterizuje ho napr. aj tento príbeh:

Peter Várday, neskoršie i Árvay (opustenec) zvaný, arcibiskup kaločský, bol kráľovým miláčkom. Matej uzavrel mier so sultánom Bajezidom na päť rokov, v tom smysle, že Turci krajinu, ktorá našu vieru vyznáva, nebudú znepokojovať. Listinu vyhotovil Peter ako kráľovský kancelár v r. 1484. Turci už o rok vtrhli do Moldavy a zúriacemu Matejovi vrátili listinu, aby videl, že svojim činom nič nespáchali proti smluve, lebo v listine nebolo reči o tých krajoch. Peter vysvetľoval z listiny, že je tu reč o krajinách kresťanských, Turci však vzťahovali to na panstvo Matejovo. Matej zahorel proti kancelárovi pomstou a poslal ho ako väzňa do zámku Oravy so slovami: Árva fuisti, Petre, árva eris et in Árva morieris (Sirotou opustenou si bol, Peter, takou budeš, a v Orave i zomrieš.) Matej nevypustil Petra ani na prosbu pápeža. Po štvorročnom žalárovaní ho odviedli do vyšehradského väzenia a len po Matejovej smrti ho prepustili.

Stredoveký človek videl cieľ svojho života predovšetkým v zabezpečení posmrtného spasenia svojej duše. Takéto chápanie života veľmi výstižne vyjadrovala gotika. Za Mateja vznikol v Taliansku nový myšlienkový prúd, ktorý prehodnocoval doterajší kultúrny vývin, vzdelanci totiž začali hľadať cieľ života v zemských radoostiach podľa príkladu staroveku. Toto obnovenie starovekého náhľadu na život, zvané humanizmom, požadovalo obrodenie i vo výtvarnom umení (renesancia). Vplyv humanizmu zjavoval sa predovšetkým na mravoch hodnostárov a mocnejších zemanov. Renesancia na Orave trvá takmer do zániku protestantského hnutia v rokoch 1670-tych. Čím bola renesancia vo vede a umení, tým bola reformácia v oblasti náboženstva. Keď humanistický svetonáhľad so slohom starého písomníctva a umenia preberal spolu aj rímske právo, vtedy vôľa panovníkova stala sa jedným žriedlom práv a snažila sa priviesť pod svoju moc aj dosiaľ nepoddajnú aristokraciu a mocné mestá zbaviť rozsiahlej autonómie. Nastaly otrasy v štáte i Cirkvi, ktorú spájaly dosiaľ tesné putá s lennou organizáciou štátu. Nespokojných duchov najviac rozvíril náboženský spor, vyvolaný

Lutherom, ktorý otriasol Európou, ako prudký výbuch sopky, privádzajúc i do našich krajov zmätok, krízu a divý boj.

Pretože kráľ Matej nemal zákonitého dediča, vznikly po jeho smrti znova spory. Konečne sa dostal na trón Vladislav (1490—1516). Stal sa povestný tým, že na všetko prikyvoval slovom „dobrze“. Po ňom nastúpil na trón desaťročný Ľudovít II. R. 1526 Turci vtrhli do Uhorska a pri Moháči porazili vojsko, tu zahynul i kráľ Ľudovít II. Túto pohromu zaviniť podľa hodnoverného svedectva ostrihomského biskupa Pavla Várda Ján Zápoľský, keď pri Debrecíne s čatou 5.000 vojakov počúval streľbu z diel a neponáhľal sa na pomoc kráľovi.

Thurzovci na Orave.

Katastrofálna porážka pri Moháči bola iba začiatkom veľkej pohromy, ktorá stihla Uhorsko. Teraz sa uchádzal o trón predovšetkým Ján Zápoľský, chorvátskeho pôvodu, jeden z najbohatších veľmožov. Snem ho zvolil za kráľa 11. nov. 1526. O uhorský trón hlásil sa i Ferdinand Habsburský a 16. dec. 1527 temer tí istí veľmoži v Bratislave korunujú aj Ferdinanda za kráľa. Medzi obidvoma povstal boj, v ktorom Ferdinand porazil Jána Zápoľského a ten ušiel do Poľska. Pápež vyslovil nad Zápoľským i kliatbu, ale on sa i potom pomocou Turkov udržal v Uhorsku.

R. 1527 kráľ Ferdinand udeľuje hrady spišskej, liptovskej, oravskej a nitrianskej župy Alexovi a Jánovi Thurzovcom z Betlanoviec. Biskupstvá v takýchto pomeroch strhli na seba vojvodcovia, tak Nitru si zabral Valentin Török, po ňom Alex Thurzo, ktorý zomrel bez potomka (1543). V testamente ustanovil toto: Čo sa týka hradu a biskupstva nitrianskeho, chcem a nariaďujem, aby moji úradníci, ako som ich sprisahal, hrad a všetky práva biskupské odovzdali do rúk Fraňa Thurzu. Alex bol bratom kupca Juraja, ktorý mal za manželku Annu Fuggerovú. Tomuto Alexovi a jeho bratanovi Jánovi prisľúbil Ferdinand Oravu už r. 1527. Jánov syn bol Fraňo Thurzo.

Keď Alex odišiel z počtu živých, Nitra s biskupstvom sa nachádzala v rukách Magdalény, vdovy po Alexovi rod. Zékely. Fraňo bol vtedy v Taliansku na štúdiách, keď sa dozvedel o strýkovej smrti, hneď sa ponáhľal domov a už 12. mája 1543 podal prosbu

na kráľa, aby odovzdal Nitru s biskupstvom jemu a 15. mája toho roku navrhuje i miestodržiteľstvo kráľovi, aby sveril Nitru s biskupstvom tomu mladíkovi, nie neschopnému (*qui non indoctus juvenis est*), Fraňovi Thurzovi, lebo ženská nie je súca viesť úrad županský a cirkevný. Tak sa zavďačil strýkovi, ktorý ho poslal študovať i do Talianska. Fraňo dostal Nitru s biskupstvom. Oravskí historikovia ho považujú za vysväteného biskupa no mýlia sa. S biskupstvom bolo spojené tu i županstvo, v týchto časoch všeobecného zmätku civilní župani uchvátili aj majetky biskupstva a tak aj Fraňo si ich privlastňoval. R. 1548 zákonným článkom VIII. a r. 1555 čl. XVII. ustanovili, aby sa cirkevné biskupské majetky cirkvám vrátili. Potom žiadal kráľ pápežské potvrdenia pre všetkých biskupov, ktoré v r. 1554 aj dostali. Fraňo Thurzo nie je medzi potvrdenými, keďže bol nekňaz a preto ho pozbavili aj županstva, spojeného s biskupstvom. Fraňo osobášil sa po katolícky, i Štefan Thökölyi vstúpil do stavu manželstva s dcérou Palatína Thurzu tiež podľa obradu katolíckej cirkvi. Teda je vylúčené, aby bol Fraňo Thurzo býval vysväteným biskupom. Mária Terézia (1740—1780) preniesla hodnosť nitrianskeho župana na svetských pánov a tým v Nitre biskupi prestali byť županmi. Posledným nitrianskym biskupom, a spolu aj županom bol Ján Gustinyi zo Zubrohľavy od r. 1764.²⁹

Fraňo Thurzo oženil sa r. 1556 v Bytčianskom zámku, vzal si za manželku Barboru Kostkovú, dcéru Mikuláša. Kostka bol privržencom Jána Zápoľského a keď prešiel k Ferdinandovi, dostal za odmenu hrady: Strečno a Lietavu a jeho vnuk po sestre, Ján z Duboviec, zasa Oravu. Medzi Jánom Dubovským a jeho švagrom Václavom Sedlnickým povstala pravota pre investície v zámku. V tomto pravotnom súde zámok prešiel do rúk kráľa, lenže Sedlnickovci boli ešte vždy v jeho úžitku, konečne Fraňo Thurzo, zať Jána Dubovského, vyplatil Sedlnickým investíciu, zaujal zámok, dal ho opraviť. Tu treba spomenúť 91 m hlbokú studňu tesanú do skaly. Keď ovdovel, vzal si za manželku Katarínu, dcéru Mikuláša Zrinského. Prvá manželka bola bezdetná, s druhou splodil okrem 4 dievčat dvoch synov Juraja a Fraňa. Starší zostal vlastníkom hrady, prv ho však pozvali na výchovu do cisárskeho dvora. Oženil sa v 19.

²⁹ Karácsonyi J. és Kollányi F.: Egyháztörténelmi Emlékek a magyarországi hitujitás korából. IV. kötet: 1542—1547. Budapest 1909.

roku. Prvú manželku mal Žofiu Forgáčovú, druhú Alžbetu Czoborovú, z ktorej okrem dcér mal iba jedného syna: Imricha.

Juraj mal hneď rozpory s matkou pre vdovské právo, keď i sestry Katarína a Uršula požadovaly si svoje právo. Obhajcom mu bol prefekt zámku Ján Abaffy. Za odmenu udelil jemu a jeho synom: Jurajovi, Mikulášovi, Jánovi a Michalovi kúriu v Hornej Lehote, kde dal Juraj pred r. 1627 postaviť ev. kostol. Pre spomenuté zásluhy obsiahol aj kastelán zámku Štefan Guzith zeme v Mokradi, kde si dal postaviť renesačný dvojvežový kaštieľ. Spomína sa dôverník Juraja Thurzu i Peter Bajcsy, ktorému r. 1608 daroval kúriu v Geceli a v Beňovskej Lehote.

Ziskuchtivosť, dravosť a vládybažnosť Jurajovu sme už videli v procese s Plathyovcami. Thurzovci sa pravotili aj so Zmeškalovcami, menovite s Jóbom, a to tiež pre majetkové pomery. Toto nepriateľstvo začalo sa už pri Jurajovej inštalácii, proti ktorej protestoval Gabriel, syn Václava Zmeškala. Juraj vypomstil sa na ňom i tým, že vylúčil jeho syna Ladislava zo školy vo Veličnej. Otec sa obrátil o ochrannú listinu až na kráľa Rudolfa.

Do tých čias spadá povstanie Štefana Bočkaja, kniežaťa Sedmohradska, ktorý vraj na obranu náboženskej slobody spojil sa i s Turkami, lenže náboženstvo mu bolo iba kepienkou záujmov politických. Hajdúsi zaplavili r. 1605 Liptov a už na jar prerazili na Oravu, pustošiac všetko, čo sa im postavilo na odpor. Niektorí šoltýsi vydrancovaných obcí potom prisahali vernosť Bočkaymu. Hajdúsi oslovili aj posádku Oravského zámku, aby sa poddala. Dňa 27. apr. obrátili sa aj na Juraja Thurzu, lež márne, odmrštil každý pokus odpoveďou, že je v rukách cisára, ináč by mu nemecké vojsko zhabalo majetky na hraniciach Moravy a Sliezska. Napokon r. 1606 uzavreli mier. V týchto vpádoch a náporoch Orava mnoho trpela, lebo hajdúsi ešte aj po uzavretom mieri stále na Orave zúrili, sám Juraj Thurzo prosí liptovského župana Štefana Illésházyho, aby prekazil pustošenie majetkov na Orave, no ten mu z Ružomberka píše: Boh vidí, že by som veľmi rád pomohol, ale ani svoje si nemôžem ubrániť. Naposledy rozhorčení Oravci dňa 27. decembra spoločne na nich udreli a zčiasťky ich pobili, zčiasťky do rieky Oravy nahnatých potopili a len niektorí sa útekom spasili.

Juraj Thurzo využil každú príležitosť, každú okolnosť, ktorá by osožila jeho rodu. Bol ohybný a opatrný. R. 1607 ho povýšili za pre-

ukázané služby do stavu grófskeho a dostal do erbu odznak dvojhla-
vého orla. Keď bol Rudolf nútený resignovať, zabezpečil si priazeň
aj u jeho nástupcu, Mateja II. (1608—1619) a tá ho vyzdvihla na
najvyššiu hodnosť, lebo ho navrhli za palatína krajiny, ale pred
voľbou žiadali od neho písomne, aby sa chránil všetkého, čo svrcho-
vanosť kráľa urazí, v úctivosti mal cirkevný stav a staré práva kato-
líkov a to Thurzo všetko i prisľúbil. Stál teda v zenite svojej slávy,
keď ho dňa 7. decembra 1609 vyvolili za palatína krajiny.

Syna Imricha poslal na witemberskú univerzitu, aby tu z prameňa
protestantizmu čerpal ducha novej viery, kde ho 18.-ročného z po-
chlebníctva zvolili za direktora. Juraj Thurzo zomrel 24. decembra
1616. Imrich už nesdelil otcovu hybkosť, v nových vnútorných bo-
joch spojil sa proti Ferdinandovi s Gáborom Bethlenom, prijal
vojsko do zámku a volil r. 1620 v Banskej Bystrici za kráľa Bethle-
na. Nikolsburgského vyjednávania o pokoj sa už nedožil, zomrel 19.
okt. 1621 v 24. roku života.

Správu zámku a panstva prevzali Illésházovci, r. 1652 odovzdali
ju Št. Thökölymu ml, synovi Štefana st. a Kataríny Thurzovej.

Reformácia.

K občianskej vojne pridružilo sa nové hnutie takzvanej reformá-
cie. Rok príchodu protestantizmu na Oravu ako vôbec na Slovensko
nedá sa určiť. Sama náuka Lutherova bola podmienená vplyvom
nominalizmu a nemeckého mysticizmu. Nominalizmus pokladá obec-
né pojmy čisto za výtvary mysle, ktoré v skutočnosti nejestvujú.
Podľa nemeckých mystikov duch má bezprostredne hľadiť a uva-
žovať o Božských veciach a pri tej božskej činnosti človek sa má
správať trpne. Toto zachytenie a objatie Bohom, jedine účinku-
júcim, v Lutherovej náuke sa nazýva ospravedlnením človeka samou
vierou, kde človek nemôže ničím prispieť na spasenie, prestáva teda
potreba dobrých skutkov, odpustkov, sviatostí i kňazov. Táto
náuka vyhlásila každého za kňaza, zrušila pôsty a dobré skutky,
každému dala voľnosť bádať v Písme sv. a z bádania si utvoriť svoju
vieru. Zrušila celibát čiže bezženstvo kňazov atď. Nemecká viera
Lutherova vystupovala len pomaly i do nemeckej duše, všade badať
akýsi synkretizmus, miešaniu novej a starej viery. Kráľ Ferdinand
I. usiloval sa veľmi, aby v svojom mocnárstve zahatil protestantiz-

Oroľské slávnosti roku 1936.

Členovia Orla roku 1936.

Prví členovia Orla v Dolnom Kubíne roku 1924.

MK študentov a študentiek roku 1942.

Členovia dolnokubínskej JKM na slávnosti Božského Srdca
v Ružomberku roku 1947.

Členky JKŽ po svojej pracovnej porade roku 1943.

Výbor rím.-kat. cirkevnej obce.

Vlčpp. farári a kapláni z okolia Dolného Kubína
po spovedi vojakov roku 1939.

mus, preto prosil aj pápeža, aby sa povolil kalich a zrušil celibát. Mnohí kňazi posmelení kráľovým postupom, začali sa ženiť a podávať sv. prijímanie pod obojím spôsobom. Ľud v srdci žil z dogmatického odkazu apoštolských vekov. Milostivý obraz trstenskej Matky Božej bol ešte i vtedy oravskou Čenstochovou, takže luteránski pastori túto úctu ani neprekážali, donášala im aj zisk vo sviečach a obetách. Keď vypukol v Trstenej požiar a v plameňoch bol už aj kostol, luteránsky kostolník nechal horieť i svoj dom a ponáhlal sa chrániť len milostivý obraz Matky Božej, ako to dokazuje svedecká zápisnica z r. 1659.

No nesmieme zabudnúť, že pred vyhlásením dekrétov tridentského snemu bolo ešte dovolené dišputovať o mnohých veciach a obhajovať iné stanovisko, odchylné od tridentského bez toho, že by bol mohol byť niekto označený za heretika. Jedine z faktu, že sa kňazi ženili a podávali sv. prijímanie pod oboma spôsobami, nemožno nijako uzatvárať, že odpadli od Cirkvi a že sa stali luteránmi. Rozhodne tomu tak nebolo pred r. 1564.³⁰ Duša veriacich sa tackala ešte dlho medzi starou vierou a novou aj v nemeckých mestách, napr. Levoča mala slávnosť Božieho Tela r. 1594 s veľkou okázalosťou a zemaní ešte aj r. 1610 nechceli súhlasiť so zrušením tejto slávnosti, dá sa vraj prevádzať „i bez pápeženskej bohoslužby“, luteránski pastori prijímali štipendiá na omše ešte r. 1665, odvolávajú sa na ľud, ktorý sa s nimi pri ich zvolení dohodol, že budú slúžiť omšu.

Za Fraňa Thurzu (1556—1574) ešte si nevšímali rozdielov medzi novotármi a staršou generáciou, dišputy sa viedly pod štítom reformy v cirkvi, patrón dosadzoval do svojich kostolov ako by katolíckych kňazov i hlásateľov nového učenia. Fara v Lokci, založená za Františka Thurzu r. 1665 bola katolícka, dokazujú to luteránmi prevzaté kostolné predmety: ornáty, misály atď. v zápisnici vypočítané. Časy sa však zmenily za Juraja Thurzu, keď r. 1585 po matkinej smrti prevzal otcovské dedičstvo. Ctižiadostivý Juraj použil každú okolnosť, ktorá mu slúžila na osoh a úžitok a keď roku 1609 stal sa palatínom sľuboval síce mať v úctivosti práva katolíkov, sľub však nezachoval, svoj vysoký úrad v štáte zneužil a všade si

³⁰ Dr. Vojtech Bucko: Reformné hnutie v arcibiskupstve ostrihomskom do roku 1564, Bratislava, 1939.

počínal, ako by bol skutočne hlavou protestantizmu a rozširoval ho všade náruživým násilienstvom. Aby dal svojej viere ústavu, katolíckej podobnú, svolal r. 1610 cirkevný snem do Žiliny, kde luteránsku cirkev podelili na superintendencie. Po sneme už netrpel katolíckeho kňaza vo svojom panstve.

Aby dosiahol Juraj Thurzo väčší úspech, vynasnažoval sa dať vyučiť kazateľov v Nemecku, vo vlasti protestantizmu. Tam nájdeme viac členov z rodiny Matejec, na spôsob humanistov premenovaných na Mathaeides, a to: Samuela a jeho synov: Jána, Samuela a Andreja. Ján stal sa r. 1654 profesorom na ev. kolégiu, Samuel ev. kazateľom v Bardejove, Andrej rozširoval protestantizmus po Orave. Vo Wittembergu študoval Andrej Zaszkaliczský zo Záskaľia, taktiež neskoršie Stephanidesovci, Fabianidesovci z Trstenej atď. Tým udeľovali výnosnejšie fary po Orave.

Pred reformáciou r. 1560 vykonala sa kanonická vizitácia aj na Orave. Tá vrhá svetlo na smutný stav cirkevných pomerov na Orave. Stav bol taký: Trstená: kňaz pri kostole Ducha sv. je mladý Juraj, ženatý, vo Viedni vysvätený, kostol má v dobrom stave a pôvabne ozdobený, dáva však prijímať pod obidvoma spôsobami, ináč všetko robí podľa starej obyčaje. Tvrdošín: Kostol zasvätený Všetkým svätým, zničený ohňom, farárom je Poliak Šimon, ženatý, je horlivý, dáva prijímať pod obidvoma spôsobami. Dubová: kostol sv. Damiána a Šebastiána, kňaz starý, ženatý, nevzdelaný, všetko koná rímskym spôsobom, dáva prijímať i z kalicha. Kubín: kostol sv. Kataríny, kňaz Ladislav Malý, ženatý, pijan, nemá svätenej vody v kostole, ktorý je od prechodu pekne ozdobený. Nemá Sviatosti oltárnej v kostole ani sv. olejov v krstiteľnici. Veličná: Kňaz v kostole sv. Štefana je Michal, veľkej postavy, čierny v Krakove r. 1551 vysvätený, ženatý, predtým odbočoval od cieľa, teraz prišiel opäť k rozumu, všetko koná rímskym spôsobom, káže zachovávať pôsty, sviatky, priestupky ničí, čnosti slovom i príkladom chráni a pestuje, výjmc, že podáva prijímanie i z kalicha. Zábřež: kaplnka sv. Michala nemá farára. Žaškov: filiálka ku Veličnej, kostol sv. Mikuláša pekne ozdobený. Nemá kňaza.³¹

Počet fár bol teda veľmi malý. Juraj Thurzo, aby získal reformácii ľudí, rozmnožil farnosť a naložil obciam zakladať nové fary

³¹ Visitatio comitatus Liptoviensis, Thurociensis et Nitraensis a. 1560.

a pripojil k nim filiálky, takže bolo v Orave 11 fár a to: I. K fare v Podzámku pripojili filiálky: Lehotu, Malatinú, Pucov, Pribiš. II. K Lokci patrily: Ťapešov, Babín, Vaňovka, Breza, Hruštín, Vasilov, Zákamené, Krušetnica, Lomná. III. Námestovo malo filiálky: Veselé, Vavrečku, Jesenicu, Klin, Rabču, Zubrohľavu, Mutné, Bobrov, Rabčice, Polhoru, Sihelné a Slanicu. IV. Filiálky fary Jablonky: Dolná a Horná Lipnica, Dolná a Horná Zubrica, Oravka pod Sarnom, pod Kulichom, pod Harkabúzom, pod Vilkom, Bukovina, Podsklie, Pekelník. V. Trstenská fara mala tieto filiálky: Suchú Horu, Hladovku, Vitanovú, Liesek, Brezovicu, Chyžné, Osadu (Stankovo alias Závada), Ústie. VI. Tvrdošín s filiálkami: Zábido, Krásna Hôrka, VII. Filiálky Nižnej: Zuberec, Hladovka, Biely Potok, Podbiel. VIII. Filiálky Dubovej: Dubová Sedliacka, Dlhá Lúka, Chlebnice, Krivá. IX. Ku Kubínu prináležaly: Vyšný Kubín, Kňžia, Bziny, Medzibrod, Záskaľy, Jasenová, Dubová Valaská, Pokryvač. X. Veličná dostala: Veľký Bysterec, Zábrežnú, Porubu, Párnicu, Záhrabovú, Zázrivú, Beňovú Lehotu. XI. Fara v Žaškove mala iba Kralovany.

Aké záväzky uložil Juraj Thurzo na jednotlivé obce pri zakladaní fár, uvediem aspoň jeden vzor. Juraj Thurzo r. 1612 na deň apoštolov Petra a Pavla nakladá, aby sa čím prv vystavil kostol a cintorín v Námestove a cintorín v Zubrohľave pre susedné obce. Na kostol a faru pridelená je roľa „Krišmilovská“, farníkmi kúpená za 29 uhorských fl. Dôchodok farára ustaľuje: Obyvatelia Vavrečky a Bobrova majú kľovať zem po jednom na štyri gboly. Bobrov dá 7 gbolov miešaniny jačmeňa, Slanica tiež toľko, Zubrohľava 7, Klin 6 a pol, sedliaci vo Vavrečke 8, Jasenica 6, jednotlivci po korci žita a dva miešaniny jačmeňa. Námestovo 11 ako aj Jasenica. Polhora 6, jednotlivci po pol holby masla. Rabča tiež 6 v masle. Pobočné dôchodky: Pri sobáši pol holby vína, pri vádzkach šatku a sviecu s denárom, od krstu 5 denárov, šestinedielka dá jednu sviecu, jeden denár a sliepku, za spev pri pohrebe 12 denárov, ofery na ročité sviatky Narodenia, Vzkriesenia, Duchu Sv., na Tri Krále jednotliví sedliaci dajú 3 denáre, želiari po 3 peniaze, jednotliví želiari 1 korec ovsa, v cudzích domoch bývajúci po 6 denároch. No za jeden rok majú mu porobiť jarné a jesenné práce a doviezť aj drevo. Kantor má tretinu z kostola aj od pohrebov od pastora, od krstu po peniaze, od zvonenia 3 denáre, želiari po pol korca ovsa, sedliaci z Lokce

dosiaľ po korci ovca, prináležiaci do Trstenej po 8 denárov, obed v nedele a sviatky má u pastora, dom má vo farskom stavebnom mieste, stodolu a záhradu dosť dlhú a priestrannú. Na reparáciu fary a školy, potom za prívoz farára majú jednotlivci platiť 75 denárov a šoltýsi 1 fl.

Podobné záväzky boli pri každej fare.³²

Dôkazom, ako Juraj Thurzo horlil za protestantizmus je jeho závet, kde chce vydediť i svojich potomkov, keby niektorí z nich sa vrátili do katolíckej Cirkvi. No už nedlho po jeho smrti počalo sa rozpadávať jeho dielo, už niektoré dcéry, ba sama manželka, Alžbeta Czoborová klonila sa ku katolíckej Cirkvi.

Thurzovcami osadené obce zprvu používaly právo stavať chrámy svojho vierovyznania na gazdovskom grunte, rozličnými ťarchami obťaženom už i z toho ohľadu, aby katolíckych poľských prisťahovalcov neodcudzovali od zakladania obcí.

Felix Vilk spolu so založením svojej obce Podvilku r. 1585 vystavil aj drevený kostol a orodoval so všetkými veriacimi u Juraja, aby im dal kat. kňaza, no dal mu ako honorár aj dve veľké skaly poľskej soli; ale márne boli všetky prosby, lebo po smrti fundátorovej pripojil kostol k lut. pastorovi do Jablonky, hoci pastor mal tu iba troch luteránov.

Mystickým plameňom vzplanulo srdce katolíkov tej doby v poľských obciach na hranici, chodili na omšu, spoveď, sobáš — až do Poľska, mŕtvych si pochovávali sami na rázcestí, ako to sám superintendent Joachim Kalinka uznáva vo Visitáciach r. 1650. Nastaly teda u našich predkov na Orave doby apoštolské, keď v ich domoch — ako kedysi v Ríme u zbožných Pudentov — potajomky konaly sa bohoslužby, išlo to viacej potajomky ako verejne, lebo poľským kňazom úradníci zámku hrozili aj smrťou. Takéto „ecclesiae domesticae“ Pudentov tradicionálne vytrvaly ešte aj po r. 1660, ako v Tvrdošíne bohabojný dom urodzeného p. Mateja Kokoša, v Istebnom dom pána Dávida, v Jablonke Krištofa Jablonkovského, vo Veselom Alberta Zdechliaka, v Kliniku (Zákamenné) a inde. V najsmutnejšej dobe správa katolíkov sverená bola pre ľahší prístup farárom v spišskom Krempachu a Novej Belej, tí vysielali do Oravy

³² Archív Slov. nár. múzea v Turč. Sv. Martine. Sbierka J. Kohúta. Uverejnil: W. Semkowicz v knihe: Materjaly źródłowe do dziejów osadnictwa Górnej Orawy. Cešć I.

aj svetských „licenciátov“, ľudí to bez kňazskej vysviacky s poverením učia, krstiť, sobášiť, pochovávať.

Toto násilie výbojného luteránstva trvalo aj po smrti Juraja Thurzu. Ten pre veľké množstvo vína dostal pakostnicu, „chorobu boháčov“. Umrel r. 1616.

Táto doba je čierno zapísaná v letopisoch Oravy. Orava bola úradne protestantská, vystavená neprestajnému a svojvoľnému drancovaniu a zderstvu úradníkov, zaplavená zbojníkmi a lúpežníkmi, sdruženými aj s hradnými úradníkmi. Úsilie kráľov proti odbojníkom bolo slabé, veď zemepán bol zapredený do siete protihabsburskej politiky.

R. 1647 katolíci na sneme už prešli z obrany do ofenzívy; žiadali, aby boli katolíkom prinavrátené kostoly a zhabané majetky; tento duch pod ochranou kráľov prichádza však do Oravy len neskoršie. Prvý farár všetkých katolíkov celej Oravy vstúpil do Oravy r. 1645, bol to Ján Szzechovich de Ratulov, prepošt de Valkov, Vice Archidiákon. Usadil sa v Čimhovej, kde mu Michal Plathy jednu časť svojej obce dal do prenájmu za 200 zl.; tu z milosti Andreja Plathyho vystavil drevený kostol, sám však býval v želiarskom dome. Keď prvý raz navštívil podriadený okres svojej právomoci, kastelán zámku potrestal všetkých, čo ho prijali do hospody, palicami a inými nepravosťami hrozil aj samému archidiákonovi, ba potupami, áno i vyhrázaním smrti, donútil ho odstúpiť. Žalobu proti takto spáchanému násiliu zámočkej správy katolíci podali r. 1648 bratislavskému snemu, a preto kráľ poveril Joachima Luženského, kanonika ostrihomského a archidiákona nitrianskeho, aby vykonal na Orave kan. vizitáciu. Ako však komisia r. 1648 odišla, dal hneď provizor zámku, Ján Guzith, dvoch šoltýsov a dvoch sputnaných poháňať pred zámočkový súd, že predkladali svoje žaloby deputácii, a tam ich uvrhol do žalára na viac dní. Najviac zúrili proti 80-ročnému Valentínovi Bukovínskemu, že prvý svolal svoju obec, podobne potupil a uväznil chorého 80-ročného šoltýsa, Melichera Sarnu. Úradníci boli však iba výkonnými orgánmi svojho zemepána, a preto spišský prepošt, Matej Tarnóczy, proti týmto násilenstvám a výtržnostiam obrátil sa na Thökölyho, ktorý 29. marca 1650 bol zaručil katolíkom slobodné vyznávanie viery; čo však ostalo iba púhym sľubom; konečne r. 1651 naložil kráľ Thökölymu, aby vyznačil miesta, určené na kostoly pre katolíkov. Výbor toho roku v Jablon-

ke sídený povolil na kostol priester v Oravke pod Spytkovským, ktorý Sczechovich odkúpil za 20 imperiálov od Jána Tesláka. Tak Sczechovich sídlo svojho účinkovania preniesol do Oravky, zanechajúc za zástupcu v Čimhovej kňaza Budskovia. Pre nový kostol, hoci sa ešte len budoval, daroval kráľ zvon s nápisom: „Me donavit Ferdinandus III. imperator Romanorum X. augusti 1651“, k tomu prišiel i druhý zvon, tiež kráľovský dar s nápisom: „Me donavit universis Catholicis Arvensibus Ferdinandus, rex Hungariae, Bohemiae et. 1652“.

Sczechovicha podporovali v jeho ťažkej práci poľskí rehoľníci a licenciáti; boly to akiste ťažké zápasy s krutosťou úradníkov a so sberbou zbojníkov a lúpežníkov, ktorí všetci postavili sa pod štít luteranizmu, počítajúc s tým, že takto najľahšie možno ujsť ruke spravodlivosti. Zbojníctvo bolo tu vtedy v rozkvet. Proti týmto slobodným „vtákom“ a všetkým rušiteľom osobnej bezpečnosti, — ktorí najmä kňazov a iných v službe katolíckej Cirkvi postavených napádali — dal kráľ Sczechovichovi r. 1654 i ochranný list, ale aj táto ochrana dokázala sa byť nedostatočnou.

Náčelníkom zbojníkov bol Matej Klinovský z Rabčice; mal svojich súdruhov a početných pomocníkov v zámku samom tak, ako i po dedinách, lupičské remeslo prevádzal vo veľkom. Najviac koristi donášaly zbojníkom nepokoje v susednom Poľsku. Za poľského kráľa Jána Kazimíra (1648—1668) Poľsko nemalo ani jedinej spokojnej chvíle. Šesť rokov trvala vojna s Kozákmi; nad to nesvornosť Poliakov prevyšovala všetky iné nešťastia. R. 1652 kráľ na sneme obviňoval Hieronyma Radziejowského z násilia. Snem ho odsúdil do vyhnanstva. Radziejowski utiekol do Švédska ku Karolovi Gustavovi a povolal ho na poľský trón. R. 1655. Švédi, Kozáci, Juraj Rákóczy II. (knieža sedmohradské) spoločne sa vrhli na Poľsko; 20. októbra stáli už pred Krakovom. Kráľ v noci utiekol do Sliezska, odtiaľ v sprievode pápežského vyslanca Petra Vidoniho bežal cez oravskú Rabčicu do Špiša. Matej Klinovský so svojimi vyskúmal smer úteku, postavil sa mu do cesty a ozbíjal celý sprievod. Olúpený kráľ 27. dec. prišiel do Ružomberka, kde prenocoval a druhý deň bol už v Podolinci, kde ho uprchlí Poliaci s Lubomírskim radostne vítali. Lúpež, čo zbojníkom prišla do rúk, bola hojná, nie však jediná, ktorú si boli získali z poľských politických prevratov, veď vtedy uprchlíci svoje cenné veci ukrývali u spoľahlivých šoltýsov

a gazdov na Orave. No, Matej mal všade svojich zbojníckych vyzve-
dačov, a ukryté poklady vyraboval. Poškodenci cenili svoje poklady
na veľa tisíc a žiadali si náhradu, ale s Matejom nikto si nevedel dať
rady a zámockí páni ľahostajne nechali zbojníkov ohrožovať bezpeč-
nosť pocestných a domácich obyvateľov. Ale keď v Chyžnom olúpili
dvoch poľských zemanov: Gajomského a Brzzomského, ba posled-
ného i zavraždili, táto udalosť vzbudila rozruch už aj v zámku, a
preto hradní páni nariadili Jurajovi Trstenskému, richtárovi z Trste-
nej, aby Mateja spútaného priviedol do zámku so všetkými ozbíja-
nými pokladmi. Matej z cennými vecami zmizol, richtár získal iba
ťažkú strelnú zbraň („Polhák“ i „Muškéta“ zvanú), v ktorej šoltýs
Valent Bukovinský poznal svoju zbraň, ktorú mu Matej ukradol,
keď lúpežníci odvláčali poklady Poliakov u nich v Bukovine a Pod-
sklí schované. Richtár našiel v dome Mateja i množstvo kníh s nad-
pisom: *Ex libris Alexandri Curtius*. Tento Curtius bol zasa olúpený
v Starej Rabči niekoľko dní pred spomenutou lúpežou výpra-
vou na poľského kráľa. Týmito knihami naplnil richtár dve veľké
vrecia a tretie zasa inými písmami a zaviezol to do zámku. No, Matej
so svojimi ostal i naďalej slobodným vtákom, nič sa mu nestalo;
i toto svedčí, že mal úzke styky s poprednými činiteľmi v zámku.

Zámockým pánom nebolo po vôli, že v Oravke pod Spytkovským
v nedeľu a vo sviatkoch je jarmok; zakazovali preto kupcom chodiť
naň, jarmok však i tak sa vzráňal a donášal mešťanom z Trstenej
a z Tvrdošína nemalý zisk. Matej vykonal plány, ktoré vyhúťali
páni zámku: v nedeľu, keď už tretí raz vyzváňali do kostola, napa-
dol so svojimi asi dvadsiatimi chlapmi kupcov — brali, čo im pod
ruky padlo, medzi inými trstenskému kupcovi vrece orechov, sám
Matej olúpil trstenského podrichtára Juraja o trojaké šatky, čo
kúpil synovi, ľud hľadal útočisko aj vo farskom dvore, ale i tu ho
ozbíjali, a keď Sczechovich jemne napomínal Klinovského, ten
valaškou šermujúc okolo hlavy oboril sa naň potupnými slovami;
iní zbojníci, menovite Adam Stewonka, Merdolik a Klidsik seke-
rami bili kňaza; boli by ho i zavraždili, čakali iba na pokyn svojho
náčelníka. Taká bola bezpečnosť na Orave. Mateja poznal každý
a triasla sa pred ním celá Orava. Aby slobodnejšie chodieval po
lúpeži, vystupoval ako zápasník za luteranizmus a jeho „slobodu“.

Sczechovich z nariadenia duchovnej vrchnosti a s privolením
Thökölyho založil r. 1656 novú stanicu v Rabčici, pripojac k nej

všetky obce bývalých fár v Lokci a Námestove, ustanovil tu za duchovného Alberta Boroviča. Keď Ján Ratilonský, vicearchidiákon a farár fridmanský (Spiš), spišským prepoštom na Kan. vizitáciu vyslaný, dňa 30. mája 1656 prezrel faru v Oravke a potom v Rabčici — šlo to pravda len tajne od strachu pred Matejom — z Rabčice musel rýchlo odcestovať, lebo Matej so svojimi zbojníkmi ohrožoval jeho osobnú bezpečnosť.

Albert Borievič po Kvetnej nedeli r. 1656 dohotovil drevený kostol na pozemku starého cmitera, pri ktorom bola fara a byt učiteľov. Robotníkom na fare u Boroviča bol akýsi Jakub Lazák, mlynársky pomocník z Chyžného. Býval v dome Andreja Sadla. Pracoval na ohrade kostola. Mlynár Martin Glošák, volal ho do svojho mlyna; keď sa vyhováral, dal ho Matej Klinovský priviesť k šoltýsovi a uväzniť. Manželka Lazáková za slobodu manžela u šoltýsa darmo nariekala a orodovala; konečne poprosila farára, aby sa ujal svojho nevinného sluhu. Borovič teda zakročil. Keď šoltýsa nenašiel doma, vyžiadal si od jeho manželky kľúč od závery reťazí a vyslobodeného priviedol na faru. Rabčica, tak ako je tomu skoro všade, slávila fašiangy obvyklými pijatykami, hostinami a muzikou r. 1659. I Matej hodoval v krčme Juraja Ramčíka so svojimi zbojníkmi. Odrazu len pribehne do krčmy školák šoltýsov oznámiť prepustenie Lazákovo. Matej zúrivo skočí: „Pôjdem, presvedčím sa, kto sa opovážil prepustiť môjho väzňa“. Blažej Krova a Matej Svrček v tú istú chvíľu ponáhľali sa zasa na faru, upozorniť farára na nebezpečie, ktoré mu hrozí; sotva čo vysvetlili rozčúlenosť Matejovu, už skríkol organista: „Hľa, už ide so všetkými!“ Farár v zlej predtuche, že ho Klinovský v noci zavraždí, ako to obyčajne robieval, utekal s organistom na cmiter. Organista skryl sa do kostola a zvonil na poplach; ľud sa shrákol na ochranu. Na cmiteri Borovič so strachom volá: „V mene Otca i Syna i Ducha Sv. zakazujem ti sem pristúpiť“. Diabolská odpoveď znela: „Ty v mene Boha, ja v mene diabla“! a už i rútil naň buzogáň, trafil ho ním po čele, tak že kňaz bez vedomia padol na zem s rukami na kríž rozpiatymi, a keď sa ešte hýbal, priskočil k nemu Kahaniak a Kocúrek a sekerami ho bili; medzitým preskočil plot i sám Matej, besne sa vrhol na neho, kolennami mu tlačil bedrá a rukami triasol plecica, kým ho nestrhla s tela svojho syna matka Borovičova, Agneša.. Tu Drapuliak radil odňať mu ruky a Kahaniak už i zvrátil sekerou, matka však vtedy krížom

vrhla sa na telo synovo, rukami i nohami svojimi zakryla mu rozpäté ruky; pri tejto ochrane syna dostalo sa i jej veľa úderov; konečne Klinovský na plač a prosby matkine zakázal ho dorúbať. Matka potom krišila syna, ktorý sa krvou dusil; Matej ani teraz ešte neustúpil: nadával mu a bil ho po ústach, že si pokrvavil aj prsty. Konečne matka odvieďla, alebo lepšie rečeno, niesla svojho syna na faru, pričom Kahaniak ešte vždy zvrátil sekerou nad jeho hlavou, aby ho dobil; no, heroická matka rukami obratne odstraňovala údery. Pred samou farou opitý Matej lízal krv svojej obete, krvou zamáčaný ručník dal olízať aj svojim súdruhom. Po tomto zločine zbojníci išli ešte hodovať k šoltýsovi na večeru. Tu sa dozvedeli, že organista vzal buzogán ešte ten večer z cintorína a preto zasa všetci išli do domu Andreja Sadla, hľadať organistu, ale ten sa skrýval na fare. Vybrali sa teda za nún na faru. Príchod na faru ohlásili výstrelom do okna; fara bola zatvorená, preto vytiahli kôl z plotu cmitera a nún vylámali dvere; z dosák složili na prostriedku izby oheň a tak pri svetle ohňa našli za pecou Jakuba Lazáka, ktorého Matej vytiahol za nohy a hodil o zem tak prudko, že až zamdlel. V bočnej izbe ležal na smrť umorený farár, ktorý prosil o milosrdenstvo: „Nie z vlastnej vôle som tu — hovoril farár — ale len z nariadenia svojich predstavených.“ — „I tých očakáva to, čo sa tebe dostalo“ — znela besná odpoveď rozzúreného Mateja. Vylámali dosky z dvier a otvorom vrhli sa do izby; Matej daroval beztak dokaličenému kňazovi život, keď ho zapríisahal, že sa za to všetko, čo sa mu stalo žalobou nebude na nich pomstiť.

Tak fašiangoval Matej so svojimi prvý deň. Druhého dňa išiel Matej so svojimi hodovať do Vyšnej Lipnice k svojim najvernejším prívržencom, a potom ešte do Niž. Zubrice ku chýrnej a ďaleko známej veštkyňi, Agnese Borovej. Démon vraždy sprevádzal ho všade.

Ponosy a žaloby na Mateja boli na dennom poriadku. Zámockí páni na oko povolali pred svoje fórum na výsluch i svedkov, no, takéto rokovania konaly sa na posmech všetkej spravodlivosti; kým svedkovia Matejovi holi vypočutí hoci aj o polnoci, protivné stránky páni bez výsluchu odpravili, a preto žaloby išly potom v podobnej miere tak na Mateja, ako na samých zámockých pánov až na najvyšší súd. Konečne krajinový sudca František Nádašdy naložil prepoštovi spišskému, Jánovi Pálfalvymu, posbierať svedecké výpovede o všetkých krivdách a násilenstvách, páchaných na katolíkoch na Orave.

Prepošt r. 1659 poveril vyšetrovaním kanonika Martina Szolcsányho s Andrejom Plathym, zemepánom Čimhovej. Páni zo zámku dostali z toho strach a preto chceli znemožniť, prekaziť vyšetrovanie, aby pravda nevyšla na javo.

Najviac hromžil proti vyšetrovaniu direktor zámku, Ján Revický, s provizorom Jeremiášom Porubským. Začali sa právom obávať, že konečne stihne aj ich ostrie zaslúženého trestu a preto vydávali rozkazy svedkom, nezúčastniť sa výsluchu; sebe verných šoltýsov povolali na náuku do Slanice, Lokce, Trstenej a Jablonky, menej spofahlivých zasa do zámku k službám.

Také rozkazy dával i hradný hejtman, Michal Witalis, dňa 2. augusta a o 4 dni už naložil Jurajovi Klinovskému sadnúť na koňa, aby dohnal v putách okuvaných obidvoch Moniakovcov, Mateja i Alberta, potom Stanislava Vilčeka, Klištaka z Bobrova, Andreja Gejora z Lokce a iných, ktorí sa nedržali jeho rozkazu, ale pred komisiou vyznávali svoje krivdy.

Pod týmito hrozbami začal vyšetrujúci výbor 2. augusta r. 1659 svoju ťažkú prácu v Hornej Orave.

Všetky priestupky, zločiny, bezprávia, násilia, obširne už popísané, potvrdili svedkovia prisahou bez všetkej pochybnosti. O mučení Boroviča svedčilo 16 svedkov, najdojímavejšie bolo však svedectvo vlastnej matky kňaza.

Najväčšmi bol katolicizmus udusený v oravských mestečkách; tieto terorizovali sami Thurzovci, pozbavili ich všetkých výhod, ba namiesto nich vyberali od nich dávky, ako od sedliackych osád; tak sa stalo, že ostaly celkom pod vplyvom úradníkov zámku, nielen v hospodárskych veciach, ale aj v náboženskom ohľade. V Trstenej tento výbor našiel iba jediného katolíckeho občana, Bartolomeja Merešika, katolíčky za manželky majú: Ján Starý Voit, Štefan Bala, Ján Mokoš a šesť domkárov, remeselníkov. Tieto chodia do Čimhovej do kostola. Zdalo by sa, že tu stará viera už celkom vymrela; ale jej stopy ešte celkom nezmizly, lebo mravné ovzdušie i teraz je ešte vždy také, akoby bolo nasiaknuté vôňou prvotnej viery. Ona čaká iba na zmenu vetrov od zámku, aby slobodne dýchala. Richtár, Juraj Trstenský, podrichtár, Juraj Gašparides, a iní jednohlasne vyznávajú, že úcta k milostnému obrazu Matky Božej v Trstenej sa nepretržite zachováva, nikým nie je prekazená ani teraz, ba obraz bol

luteránským kostolníkom pri požiari zachránený; nenávisť pánov z hradu ku katolíckej Madonne naložila síce odstrániť obraz z kostola, načo však vypukla v meste celá vzburá, pričom vodcovia boli uvrhnutí aj do žalára. Pritom všetkom úcta mariánskeho obrazu živená je tu ešte i teraz v čase vyšetrovania, obvyklými zbožnými púťami. V chráme nachádzajú sa i teraz katolícke bohoslužobné predmety: monštrancia, kazuly, zástavy a pluviale, ktoré práve pri vyšetrovaní ozdobujú kazateľňu. Tieto výrečné pamiatky ostávaly akýmsi hlasom ozývajúcim sa z mŕtvych ináč paramentov na obranu prvotnej viery.

Úradníci zámku ďalší popis už zasa prekazili, čím pozbavili aj našu históriu vzácneho materiálu. Ale i táto zápisnica dosť svetla vrhne na smutné pomery tej doby. Protestantizmus na Orave násilím rozširoval moc zemepána, s hviezdou zemepána žil a umieral úbohý poddaný. Hviezda Thökölyovcov padla však r. 1672 zaujatím zámku cisárskym vojskom. Nastala doba katolíckej reformácie oživením katolíckeho ducha nie podobným násilím, ale misiami. Hojná žatva duší bola síce na čas prekazená odbojami Imricha Thökölyiho a Františka Rákóczyho II., ale rokom 1711 začína sa už doba trvalého pokoja, túženeho zotavenia pre katolíkov. Trstenský farár, Juraj Brečsanský (1713—1737) umiera z útechou, že 3000 luteránov priviedol do lona kat. cirkvi. Podobne vymrel luteranizmus i v iných obciach severnej a strednej Oravy.³³

Doba Štefana a Imricha Thökölyho, Fraňa Rákóczyho.

Doba Leopolda I. (1657—1705) je na Orave svedkom vážnych zápletiok. Boje s Turkami nemaly konca-kraja. R. 1664 kráľovské vojsko vydobylo skvelé víťazstvo nad Turkami pri Sv. Gottharde, ale cisár s Turkami vo Vašváre uzavrel taký mier, podľa ktorého veľká časť južného Slovenska s Novými Zámkami ostala v moci Turkov. Tento bezohľadný postup viedenského dvora zavinil v Uhorsku takú nespokojnosť, že šľachta sa začala búriť proti cisá-

³³ Zápisnica z príležitosti kanonickej vizitácie r. 1659 na veľkých 29 foliových stranách husto napísaná, uložená je v Archíve Spiš. Kapituly. Prot. 1628, fol. 62a—93a. Z tejto zápisnice podal M. Pajdušák: Nákras k reformácii v Orave v Kultúre r. 1931. Dokument celý latinsky uverejnil W. Semkowicz v uvedenej knihe r. 1932.

rovi. Tak vzniklo sprísahanie, na čele ktorého stál sám palatín František Wesselényi. Do tohto odboja bol zapletený aj Štefan II. Thököly, ktorý v tom čase býval na zámku v Orave. Ale sprísahanie sa vyzradilo a časť jeho vodcov dostala sa na popravisiko. Dňa 1. nov. 1670 bol vydaný kráľovský rozkaz zhabať všetky majetky Thökölymu. Generálom Heisterovi a Spankauovi naložili, aby pod zámenkou umiestenia nemeckej posádky, Thökölyho lapili a s celým majetkom oddali kráľovskému komisárovi. Heister už koncom novembra obkľúčil zámok. Medzitým nemocný Thököly zomrel 1. decembra v 48. roku života. Jeho syn Imrich ešte pred otcovou smrťou v šatách sedliackeho mládenca ušiel do Sedmohradska. Teraz boly už brány zámku otvorené nemeckej posádke. V zámku našli toľké poklady, že Heister bol najviac prekvapený. Najdrahocenejšie veci boly zamurované, ale murársky majster ich vyzradil.

Po zaujatí zámku r. 1672 kostoly odobrali protestantom a kazateľov vyhnali z fár, do ktorých Juraj Báršň, spišský prepošt, osadil katolíckych kňazov.

Sedmohradsko sa stalo teraz vlasťou maďarských veľmožov, kde našli útočisko pred cisárskou mocou. Odtiaľ už v jeseni r. 1672 doletely chýry o nových nepokojoch, ale povstalci boli na Slovensku rozprášení nemeckými generálmi. Vtedy sa stalo, že istý Gašpar Pyka zo Sedmohradska dňa 20. októbra napadol Oravu s nepokojnými luteránmi, v zámku podplatil 400 taliarmi nemeckého dôstojníka, vošiel do zámku so svojim plukom vyše 100 mužov a 30 nemeckých vojakov odzbrojil a tak zámok zaujal. Potom pobúrili luteránov a plienili slovenský katolícky ľud. Cisár vtedy vyslal na Oravu generála Šporka, kde sa Pyka udatne bránil, ale keď tých 30 zajatých nemeckých mušketerov nútil strieľať na cisárskych, tí cielili do ohľohy, ba štyria v noci prešli k cisárskym a ostatní otvorili bránu cisárskemu vojsku. Pyku živého napichli na kôl a zradcu dôstojníka s 30 odbojníkami obesili.

V tomto boji vyznačili sa šoltýsi Vilček z Podvilka, Moňak zo Zubrice a Bukovínsky z Bukoviny, ktorí na svoje útraty vystavili 700 ozbrojených mužov a 16 obcí udržali vo vernosti k starej viere, preto 27. júna 1673 ich šoltýské majetky boly oslobodené od tiarch a oni 20. februára 1674 Leopoldom I. povýšení do zemianskeho stavu, k čomu pripojená bola podmienka, že aj oni aj ich potomci vytrvajú v katolíckej viere a vo vernosti ku kráľovi.

Verných šoltýsov už aj predošli králi vyznačovali. R. 1631 obsiahol od Ferdinanda II. zemianstvo Daniel Sadlič, ináč Jablonský, šoltýs, ktorého otec doviedol osadníkov do Oravy, dostal zemianske výsady (armales privilegiales). Podobne armales dostal r. 1655 Ján Porubský, šoltýs z Poruby. Vo väčšom počte povyšoval šoltýsov Leopold I., k čomu im pomáhali krajinské pomery: r. 1664 Ján Török ináč Turček alebo Árvay, predtým bol sedliakom u Thurzovcov vo Veličnej, r. 1676 Ján a Matúš Klinovský z Klina, ďalej toho istého roku Juraj, Ján a Štefan Lokčianský z Lokce, r. 1680 Juraj Párnický z Párnic, r. 1681 Matej Brnula (Brnolák-Bernolák) ináč Slanický zo Slanice a jeho manželka Zuzana Bencúrka s dietkami: Martinom, Jurom, Jánom, Mikulášom, Zuzanou a Žofiou.³⁴

Roku 1678 časť krajiny povstala zasa proti Leopoldovi, vodcom sa stal Imrich Thököly, ktorý v septembri sám viedol kurucké vojsko do Oravy a zámok v polovici októbra zaujal. Vtedy zjavuje sa hneď vojsko nemecké, hneď zasa spomínajú sa výbehy kurucov, k tomu prišlo vyberanie daní na oboch stranách. Vtedy mali príležitosť menovaní šoltýsi preukázať vernosť ku kráľovi, ktorá neostala bez odmeny.

Thököly odobral katolícke kostoly katolíkom a poveril tým Melchiora a Adama Kubínyho. Na ten čas pripadá i strašná povesť o bezpríkladnom mučeníctve a smrti katolíckeho farára v Dolnom Kubíne, Jána Tranoscia. Cieľom Thökölyho bolo, aby sa stal samostatným pánom Slovenska, vtedy severného Uhorska pomocou Turkov, uznával svrchovanosť tureckého sultána.

R. 1683 podnikli Turci novú výpravu proti Viedni, tu sa malo rozhodnúť o osudoch Európy. Thökölyho kurucké vojsko, ktoré sa ponáhľalo na pomoc Turkom, bolo porazené Karolom Lotrinským pri Bratislave a spojené vojsko nemecké a vojsko poľského kráľa Jána Sobieskeho 12. sept. 1683 rozbilo tureckú armádu pri Viedni. Porážka Turkov bola i porážkou Thökölyho odboja a veľkým víťazstvom kresťanskej Európy.

Za týchto bojov stihla Oravu aj iná pohroma. Pomocné litovské vojská, (medzi ktorými bol i oddiel Tatárov) pod vedením Kazimíra Sapiehu tiahly na pomoc Jánovi Sobieskemu k Viedni, ale tak pomaly, že až po viedenskej bitke prekročily slovensko-poľskú hranicu

³⁴ Nagy Iván: Magyarország családai. — Győr: Zámok Lykava.

a vtiahly do Oravy, kde sa pod Oravským zámkom srazily s kuruc-
kým oddielom a potom pustošily celý kraj, vypálily 25 obcí, v chrá-
me vo Veličnej zhorel aj stoličný archív, postihnuté boli najmä:
Námestovo, Ústie, Tvrdošín, Trstená a Lokca, tu v kostole mali
ukryté svoje armálesy rody: Lokčiansky a Klinovský, ktoré s inými
listinami vyšly na zmar. Martin Trnkóczy zo Záskalia zasa so svojou
zemianskou listinou utekal do lesa a ukryl si ju do škáry brala tak,
že ju viac nenašiel.³⁵

Cisársky dvor chcel využiť víťazstva nad Turkami a uhorskými
odbojníkmi. R. 1687 uzákonila sa na sneme dedičnosť habsburského
rodu v Uhorsku po meči, takže uhorská šľachta ztratila právo voliť
kráľa. Zároveň upevnilo sa postavenie katolíckej Cirkvi tak, že
protestanti cítili sa ukrivdení. Cirkev katolícka i na Orave obdržala
zasa svoje staré práva s kostolami a školami. Pri tej príležitosti
zastrelil Daniel Vilček, ev. kazateľa Jána Záhoru v kostole v Ja-
blonke.

Vznikaly nové nepokoje, nové povstanie, ktorého vodcom stal sa
Fraňo Rákóczi. Povstanie odohrávalo sa na území Slovenska, ktoré
r. 1703 dostalo sa do moci povstalcov, vo vojne pokračovalo sa i za
Leopoldovho nástupcu Jozefa I. (1705—1711). V Sečanoch (Szé-
csény) radili sa r. 1703 o veciach náboženstva. Na Oravu vymenovali
Juraja Okolicsányiho, za oravského podžupana, aby zastupoval lute-
ránov a katolíkov zastupoval stoličný notár Andrej Reviczký, ktorí
by podľa určitej úpravy, podľa počtu veriacich odovzdali kostoly
stavom alebo katolíckym alebo luteránskym. Mal tu byť prítomný
aj archidiakon Oravy.

Výbor mal zasadnutie 4. novembra a urobil takúto deľbu: Žaškov-
ský kostol a faru s Valaskou Dubovou odobrali katolíkom a prideliť
luteránskym stavom. Zo zábrežskej filiálky utvorili katolícku faru,
a faru vo Veličnej prepustili luteránom, no dotáciu obidvoch podelili
na rovnaké čiastky. V Dolnom Kubíne luteráni ani nečakali na roz-
sudok a zaujali role katolíckeho farára, výbor ich odsúdil na 15 zl.
40 den. potom oddal kostol luteránom a katolíkom nechal kostol
vo Vyšnom Kubíne. Fara v Podzámku mala patriť katolíkom, no
výbor ju dal s pribišskou filiálkou luteránom a katolíkom vyznačil
iba miesto na starom cintoríne pre kostol. Lokca s filiálkami ostala

³⁵ Wl. Semkowicz: Mítovské vojsko Sobieskeho na Slovensku r. 1683. Sborník MSS 1933-34

i naďalej v rukách katolíkov, lebo ich počet šesť ráz prevyšoval počet luteránov, ale Hruštín pripadol evanjelikom. Námestovo malo 13 filiálok, tu katolíci počtom duší prevyšovali osem ráz luteránov a preto fara a filiálky neboly rušené, len Zubrohlava bola pridelená luteránom. V Trstenej luteránov bolo viac o 20, výbor teda odobral faru katolíkom, farské pozemky podelil medzi luteránskym kazateľom a katolíckym farárom a zaviazal i luteránov stavať katolícky kostol. Ústie, Čimhová a Dolná Lipnica, ako filiálky Trstenej, ostaly i naďalej pri katolíckych stavoch. V Tvrdošíne byly dva kostoly: murovaný a drevený, prvý ostal katolíkom, druhý dostali luteráni. Nižná s príslušnosťami prešla do rúk ev. stavov, taktiež aj Dubová s filiálkou: Chlebnice, kostol vo Veľkej Lehote mali katolíci. Jablonka a Oravka pripadly katolíkom. Nad kostolmi v Leštínách a v Istebnom rozhodujú zemepáni. Keďže toto pokonanie zvané pokojnou dohodou protivilo sa základným zásadám katolíckej Cirkvi, preto archidiakon Gabriel Barna pri každej príležitosti, kde išlo o odobratie katolíckych kostolov, podal svoj protest.

Všade panoval všeobecný zmätok, lenže tento stav netrval dlho, lebo hviezda Rákócziho šťastia zapadla už r. 1708 pri Trenčíne a hneď počiatkom januára nasledujúceho roku generáli Ján Pálffy, Leffeholz a Egerbényi prišli na Oravu a dobýjali zámok, čo išlo pre mimoriadnu zimu tvrdo, až 11. apríla ho vydali cisárskemu vojsku. R. 1711 uzavrely uhorské stavy s cisárom Karolom VI. (1711—1740) v Satmári mier, ktorý priniesol nielen skončenie vojny, ale i dohodu medzi obidvoma stranami. Nekatolíckej šľachte zaručila sa náboženská sloboda a oslobodenie od daní.

Vývin oslobodzovania poddanstva.

Po Rákócziho vojne Oravský zámok prestal hrať krajinský zástoj, teraz sa už história Oravy obmedzuje na hranice jej územia. Počet obyvateľstva počas vnútorných bojov veľmi klesol, chatrnosť úrody hrozila hladom, mnohí sa z Oravy vysťahovali, takže za Juraja Erdődyho (1715) dôchodky zámku činily iba 10 tisíc zl, pokým roku 1569 zámok cenili na 32 tisíc zl. Aby zamedzil sťahovanie ľudu, ožobračeného kuruckým vojenským obsadením, Erdődy vymohol sníženie poplatkov a dávok a usiloval sa o zvýšenie životnej úrovne

dedín. Založením Erdútky (1731) zúžitkoval pralesy. Koncom obdobia jeho hospodárenia oravské panstvo donášalo dôchodku na 30.000 zl. Z jeho bratov Ladislav Adam stal sa nitrianskym biskupom a Gabriel Anton biskupom v Jágri. Zomrel r. 1758. Jeho syn Anton nasledoval ho v županstve na Orave (1751—1769).

Po radikálnom rozrušení organizácie ev. cirkvi v Uhorsku (1715) a v smysle rezolúcie Karola IV. z r. 1731 ponechali evanjelikom iba práva z r. 1681. Najväčšia časť protestantských kostolov prešla už koncom XVII. storočia do rúk pôvodných majiteľov, katolíkov, ktorí po krátkych intervaloch prevzali okolo r. 1709—14 aj ostatné kostoly, takže protestantskými ostaly iba artikulárne kostoly v Istebnom a Leštínách. Tento stav trval až do r. 1781, keď cisár Jozef II. vydal svoj tolerančný patent, podľa ktorého mohli evanjelici pri istých podmienkach budovať kamenné kostoly. Je dôkazom hlbokého zakorenenia katolíckeho smýšľania oravského ľudu, že tolerančné kostoly vznikly iba na dolnej Orave, susediacej s Liptovom, ktorého protestantský duch zasahoval až sem, no na ostatnej Orave ostal katolicizmus nedotknutý. Tolerančné kostoly stavali v Dolnom Kubíne (1783), vo Veličnej (1785) a Žaškove (1792).

Veľkú premenu prekonala aj šľachta. Veľká väčšina pôdy bola v rukách šľachty, ale ona neplatila dane, nestarala sa o potreby štátu, ani o polozenie poddaného ľudu, starala sa iba o svoju slobodu a svoje výsady. Právom malo sa očakávať od nej, aby aspoň platením daní stala sa užitočnou vlasti, čo bolo tým skôr treba, odkedy uviedli stále vojsko v štáte. Na to mierily aj všeobecné popisy zemanov, zvané investigáciou. Posledný všeobecný popis zemanov sa konal r. 1754—55, lenže ani ten nebol úplný, nebolo tu zrejmé, ktorí zemani sú armalisti a ktorí majitelia-zemani. Menoslov oravských zemianskych rodín je takýto: Abaffy, Ambrosy, Bajtsy, Boczko, Bukovínsky, Burián, Čaplovič, Čutka, Dávid, Dedinský, Dloholský, Országh, Gazda, Ivanovič, Jesenský, Kanderka, Klinovský, Koroda, Kramarčík, Lavotka, Lokciansky, Matejec, Medvecký, (Kaštan, Ollík, Sitárik, Tomovič), Medzihradský, Meško, Moňak, Okolicsányi, Párnický, Porubský, Revický, Škrabák, Škuba, Török, Trnkóczy, Trstenický, Viltšek, Zmeškal, Žuffa. Počet údov rodového kmeňa starých rodín s roka na rok rástol, ale rozsiahlosť zeme ostala tá istá. R.1811 v Zemianskej Dedine hlásilo sa do registrá stoličných zemanov 36 mužských a r. 1842 už 49 len z rodiny Žuffovej.

Birmovky v Dolnom Kubíne:

Roku 1934.

Roku 1940.

Roku 1947.

J. E. najdp. biskup Msgr. Ján Vojtašák birmuje.

Mária Terézia (1740—1780) dala upraviť pomer medzi šľachtou a poddaným ľudom, ktorý znášal všetky ťarchy. Na spravodlivé vyrúbenie dane bolo treba vykonať súpis majetkov. Tak vznikol tzv. tereziánsky kataster. Súpis povinností poddaného ľudu k vrchnostiam obsahoval tzv. urbáre; od každého fundusu pracovať so záprahom 52 dni, bez záprahu dva razy toľko, privázať siahu dreva, od hlavy platil 1 zl., z úrody deviate čiasťka, dávali daň z hydiny, vajec, ľanu. Smeli sa už presťahovať k druhému pánovi, mohli dať dietky vyučiť na ktorýkoľvek stav, disponovať nadobudnutým majetkom, mali právo na pastvu a drevo. Ešte väčšie práva udelil poddanému ľudu, syn Márie Terézie, Jozef II.

Mária Terézia povzniesla i školstvo na vysoký stupeň rozkvetu, nariadila zakladať po farách triviálne školy, v mestečkách normálne a vo väčších mestách gymnáziá. Pamiatku kráľovnej zachováva i kláštor v Trstenej. Účinkovanie duchovenstva bolo na Orave pre nedostatok fár spojené s mnohými ťažkosťami. Založily sa aj nové fary, ako r. 1748 v Zázrivej, r. 1754 vo Veselom, r. 1758 v Zakamenom, r. 1770 v Zubrohľave, r. 1771 v Starej Rabči, ale ešte tie neboly úmerné počtu veriacich. Oravským kňazom pomáhali rehoľníci z rádu sv. Františka z Okoličného, kde kláštor v tom čase mal vyše 20 vysvätených kňazov. Ľud si ich na Orave obľúbil, r. 1772 išla prosba k Márii Terézii, aby uviedla do Oravy františkánov, ktorí by vyučovali mládež, aby mali aspoň richtárov učených. Vec prerokovala miestodržiteľská rada so zemepánmi a veriacimi. Hneď sa až dve mestecká pretekaly medzi sebou: Trstená a Tvrdošín, r. 1774 stoličný sbor odporúča Trstenú a tak miestodržiteľská rada povolila nižšie gymnázium pre Trstenú. Správou poverila františkánov z Okoličného a 14. novembra školu už otvorili so 150 žiakmi. Direktorom stal sa Marián Mattejovič, profesormi Adolf Prostejovský a Benedik Jajzl. Budova — kedysi vojenská kasáreň — bola drevená, kde františkáni mali pre seba iba jednu izbu, preto kráľovská dvorná komora v Bratislave nariadila vystaviť nový kláštor na hlavnom námestí vedľa chrámu sv. Juraja, stavaného po r. 1706. 17. júla 1780 spišský biskup Salbeck odovzdal slávnostne chrám sv. Juraja františkánom.

Humanizmus odvádza záujem človeka od otázok náboženských a v duchu starovekej vzdelanosti všimá si väčšmi zemskeho života. Reformácia vyvierala z humanizmu. Katolícka reštaurácia usilovala

sá zas o prehlbenie a zvrúcnenie náboženského života a zdokonalenie cirkevnej organizácie v duchu usnesení tridentského snemu. Duchovný zápal vytvoril si nový sloh barokový, ktorý v bohatom pohybe, záhyboch rúcha a pozlátení zvýraznil zintenzívnený náboženský život. Za Márie Terézie širil sa k nám sloh rokokový s útlým pôvabom, so záclonami, drapériami a lietajúcimi anjelikmi, ale ťažko povedať, kde sa končí barok a začína rokoko. Všetko je ovanuté duchom nábožnosti. V štyridsiatych rokoch XVIII. storočia pracujú na prestavbe kostola v Trstenej, ktorý dostáva vtedy obvodný múr so zaujímavými otvorenými spovedelicami, potom na stavbe kostola v Pekelníku (1749). Do rokov 1750 pripadá stavba kostola vo Valaskej Dubovej, stavba kostola v Ústí (1754), v Chlebniciach (1753), v Bobrove (1753). Nasledujúce desaťročie bolo osobitne plodné. Vtedy vznikly kostoly v Zubrohlave (1761), v Dolnej Lipnici (1769—70), v Slanici (1766), v Rabči (1768), v Podvlku (1767) a farský kostol v Trdošine (1768—70). R. 1774 opravujú kostol vo Vyšnom Kubíne, rok zatým pracujú na novom kamennom kostole v Čimhovej a r. 1780 dokončujú stavbu kamenného kostola v Pribiši. R. 1787 založili fary v týchto obciach :Čimhová, Chyžné, Chlebnice, Erdútka, Zubrica, Habovka, Hladovka, Hruštín, Jablonka, Kňazia, Krušetnica, Mutné, Novot, Pekelník, Pucov, Rabčica, Ústie, a roku 1788 v Bobrove. Kongruu ustálili farárom na 300 zl. okrem bytu, pastvy na 2—3 kravy a lúky na dva kone. Potom ešte vznikly kostoly: v Bukovine (1797), kaplnka v Podbieli (1781), kostol v Zázrivej (1796), v Krivej (1793). Celá príroda premenila sa na svätyňu prícestnými kaplnkami, krížami, pamätnými stĺpmi.⁸⁶

Orava v tom čase preslávila sa aj mužmi, ktorých mená sa skvejú na stránkach dejov Oravy. Medzi nimi vysoko vynikol Ján Gustinyi zo Zubrohlavy i Zubrohľavským zvaný. R. 1764 stal sa biskupom v Nitre, predtým bol kanonikom v Jágri, odtiaľ povolal ho nitriansky biskup, gróf Imrich Esterházy za svojho koadjutora, stal sa i jeho nástupcom. V Nitre vystavil seminár, kúpil dom „Paulínsky“, mal slúžiť za príbytok vyslúžilým farárom. Iného muža všestrannej vzdelanosti a literárnej pracovitosti poskytla Slovensku Slanica v osobe Antona Bernoláka. Narodil sa r. 1762, zomrel r. 1813 v Nových Zámkoch, katolícky kňaz a uzákoniteľ spisovnej slovenčiny.

⁸⁶ Dr. Alžbeta Güntherová-Mayerová: Dejiny a súpis výtvarných pamiatok Oravy.

Vydal mnoho kníh, v diele Grammatica Slavica hlása zásadu fonetického pravopisu. Založil Tovarišstvo literného umeňá. Účinkovanie Bernolákovo a jeho druhov na poli slovenského písomníctva voláme školou Bernolákovou.³⁷ Iný veľký Oravec Jozef Zmeškal, narodený r. 1763, bol chýrny v právnej vede, ktorého v Prešove ako tabulárneho sudcu volali živým Corpus jurisom. Ďalší veľký duch, nadaný literát bol Fraňo Abaffy, vicišpán Oravskej stolice, pestoval spisbu svojím znamenitým latinským štýlom, vydobyl si meno v celej krajine. Sedem rokov cestoval po Europe, navštevoval hlavné mestá. v XVIII. storočí aristokraciu začína si podmaňovať rousseauvský štýl, hlásaním návratu k starovekej prostej životospráve a osvieten-ský záujem o antiku. Bol to klasicizmus a empire. Pod vplyvom toho ducha žil na Orave Vavrinec Čaplovič, narodený r. 1778 v Jasenovej. Bol milovníkom kníh, ktorých nahromadil vyše 60.000. Túto veľkú knižnicu daroval 15. augusta 1839 stavom Oravskej stolice, aby bola ohniskom vedy a umenia. Nemôžeme zamlčať Jozefa Kunsta. Narodil sa v Zubrohľave 28. júna 1790, kde jeho otec mal farbiareň, aké bývaly v každej plátenickej dedine. Otec podľa vierovyznania bol pravdepodobne žid, ale dal sa pokrstiť a ako taký soznámil sa s peknou židovkou, Annou Wolfovou, ktorá sa prístahovala na Oravu z maďarských krajov. Keďže židia neprivolili, aby sa i Wolfová dala pokrstiť, Kunst ju uniesol na neznáme miesto, kde ju pokrstili. Sosobášili sa v Zubrohľavskom kostole 29. jan. 1788. Syn tohto Kunsta, Jozef, študoval v Komárne, v Ostrihome, v Budíne a v Trnave. Stal sa postupne ostrihomským kanonikom, rektorom Pázmanea vo Viedni a r. 1851 kaločským arcibiskupom. Tu otvoril malý seminár, založil chlapčenský ústav pri gymnázii jezuitov a dievčenský v kláštore mníšok. Na dobročinné ciele a školstvo zanechal bohaté základiny. Pamätal aj na Zubrohľavu, složil pre ňu základinu 4000 zl. na školu, kostol a chudobné deti. Zomrel 5. januára 1866.

Činnosť Dr. Andreja Radlinského, narodeného v Dolnom Kubíne 8. júla 1817, na poli cirkevnej literatúry ostane večne vzorom, lebo knihy ním vydané tvoria celú bibliotéku. Vydal i Nábožné výlevy, najobľúbenejšiu modlitebnú knihu katolíckych Slovákov. Zomrel 26. apríla 1879 ako kútsky farár.

³⁷ M. Pajdušák: K storočnej pamiatke smrti Antona Bernoláka. Slovenské Pohľady. R. XXXII. 1912.

Jozef Kohút, dolnokubínsky dekan-farár, narodený 1. marca 1828 v Ústí, celý svoj život pracoval na monografii Oravy. Historici dnes na dôkaz hodnovernosti odvolávajú sa vždy na pramene vypísané šablonovým spôsobom z iných výpiskov a zahrnú čitateľa krupobitím kompilácií starých spisov azda ani nečítaných. Kohút nebol kompilátorom, lež čerpal látku vždy z pôvodných listín, zo zápisníc kanonických vizitácií katolíckych a evanjelických a v mnohých prípadoch z historie domus jednotlivých fár. Bez jeho vzácných prác nemôže sa zaobísť nijaký oravský historik. Zomrel 16. júna 1900 v Dolnom Kubíne.

Najväčší slovenský básnik narodil sa vo Vyšnom Kubíne: Hviezdoslav, vlastným menom Pavol Országh. Pestoval lyriku, epiku i drámu. Všímal si najmä života oravského ľudu, prírody a zemanov. Jeho sobrané diela vydala Matica slovenská.

Martin Kukučín, nar. 17. mája 1860 v Jasenovej, filiálke dolnokubínskej farnosti patril medzi najvýznačnejšie postavy Oravy. Národné povedomie pretrvalo v ňom aj násilnejšie útoky maďarizačného procesu na Slovensku. Ba práve vtedy ešte viac si uvedomoval svoje poslanie ako spisovateľ, rozsievateľ krásneho slovenského slova medzi všetkými vrstvami slovenského ľudu. Z jeho diel dýcha pravá príťažnosť k Bohu i národu. Ostal verným Slovákom aj vtedy, keď pre nezičlivosť domácich pomerov, musel opustiť svoju rodnú zem a hľadať prístrešie v cudzom svete. Vyšiel z evanjelickej rodiny, no túžiac po pravde a ozajstnom duševnom upokojení niekoľko rokov pred svojou smrťou konvertoval ku katolicizmu i keď za to veľa vytrpel, či už od svojich najbližších, alebo od svojich bývalých ctiteľov a priaznivcov, ktorí ho potom nechceli prijať ani do svojich domácností. Zomrel 22. mája 1928 v Lipníku v Juhoslávii a pochovaný je v Turčianskom Sv. Martine.

Rok 1831 bol veľmi osudný, dostala sa k nám cholera. V niektorých stoliciach vzbúrila sa ľud proti pánom, že vraj sypú do vody otrávené prášky a od nich ľud hynie. Ľud na Orave bol pokojný. Treba to pripísať Danielovi Szontághovi, stoličnému notárovi, ktorý porobil vopred taktické ochranné opatrenia. Zato bol odmenený titulom kráľovského radcu. Po šťastnom prekonaní cholery vznikly votívne kaplnky v Slanici a Bobrove. Kaplnka v Bobrove s epitáfom Andreja Kompaníka, stavaná r. 1833, má pozoruhodné olejomalby: Pribíjanie, Ukrižovanie, Sňatie s kríža.

Rok 1848 otriasol celou Európou. Revolúcia v ríši Habsburskej skončila sa víťazstvom panovníckeho rodu. Jediným úspechom bolo zrušenie poddanstva a feudálneho zriadenia vôbec. Dežma a panské roboty prestaly, ľud sa stal skutočným majiteľom pôdy, každý občan bez rozdielu bol povinný platiť daň v tom pomere, aký má dôchodok.

Hrst týchto pripomienok nech nás naučí na chybách i svetle minulosti budovať spokojnejšiu prítomnosť i šťastlivejšiu budúcnosť.

JÁN SMETANA

Z DEJÍN ORAVY A DOLNÉHO KUBÍNA. STRUČNÝ NÁČRT

Ľud Oravy nemá tak bohatú históriu ako iné kraje Slovenska. Je to pochopiteľné, ak uvážime zemepisnú polohu Oravy. Orava leží na okraji Slovenska, pomerne ďaleko od tých miest, krajov, kde sa odohrávaly hlavné udalosti, zmeny, vojny, prevraty, ktoré naša vlasť za stáročia zažila. Tieto dejinné udalosti dotkli sa Oravy viac len mimochodom.

Aj osídlenie Oravy nastalo neskoršie v pomere k iným oblastiam Slovenska. Je pravdepodobné, že v tzv. dobe kamennej, t. j. v dobe, keď si ľudia robili svoje nástroje z kameňa, ešte na Orave ľudí nebolo. Tak isto ani v nasledujúcej dobe medenej. S istotou možno povedať, že prvé obyvateľstvo sa osadilo na Orave na začiatku tzv. doby bronzovej (doba nazvaná podľa toho, že ľudia si robili nástroje z bronzu-sliatiny medi s cínom). Táto doba sa u nás začína na počiatku druhého tisícročia pred Kristom. Jej koniec spadá asi do konca VIII. storočia pr. Kristom, teda asi do rokov 700 pred Kristom. Potom nasleduje tzv. doba železná. Od počiatku doby bronzovej bývajú ľudia na Orave už nepretržite až po naše časy. Stopy bronzovej kultúry boli dosiaľ zistené vykopávkami len na južnej Orave. Pod Oravským zámkom a vo Vyšnom Kubíne objavili i tzv. žiarové (popolnicové) hroby. Tieto patria do oblasti tzv. lužickej kultúry. Dosiaľ je medzi bádateľmi spor o tom, ktorý národ vytvoril túto kultúru. Nevedno presnejšie určiť, kedy boli postavené drevené hrádky, ktorých bolo v predhistorickej dobe na Orave pomerne dosť hodne, najmä na Dolnej Orave. Takéto drevené hrádky boli na Trninách nad Veľkým Bystercom, Malý Týn nad Malatinou, Hrádok nad Istebným, nad Jasenovou, Hrádky na Ostrej i Tupej Skale nad Vyšným Kubínom, Biel nad Podbielom, Tvrdoš nad Tvrdoší-

nom, hrádok na Ostražici nad Nižnou a taktiež drevený hrádok na skale nad Oravským Podzámkom, na mieste dnešného hradu. Takéto hrádky neboly hradmi v neskoršom slova smysle. Bolo to niekoľko domkov z dreva, prútia a hlíny zbudovaných a takáto maličká osada bola obohnaná ohradou, takže vyzerala ako malá pevnosť. Ľudia žijúci v takýchto osádkach živili sa poľovníctvom, lovom rýb, neskôr aj pastierstvom. Kedy začali obyvatelia Oravy roľníčiť, ťažko povedať. Už v predhistorickej dobe išla cez Oravu dôležitá obchodná cesta, ktorá spojovala Panóniu (dnešné Maďarsko) s Baltickým morom. Cesta táto vychádzala z Nitry, prechádzala Turcom, išla potom hore Váhom k ústiú Oravy a odtiaľ proti prúdu Oravy do Poľska na Krakov. Toto bola tzv. rímska cesta a označuje ju aj staroveký zemepisec Ptolemaios z 2. storočia po Kr. na svojej mape. Dokladom obchodnej premávky cez Oravu sú početné mince, zlaté i strieborné, ktoré sa našly na niektorých miestach; najviac sa ich našlo pri Veľkom Bysterci. M. Kubinyi tu našiel r. 1879 pod Trninami poklad 11 zlatých a 16 strieborných mincí (tzv. barbarských), potom mlynok a zlatý šperk. Mince tieto pochádzajú z doby krátko pred Kristovým narodením.

Národná príslušnosť týchto praobyvateľov Oravy je sporná. Kavuljak myslí, že už od 4. storočia pred Kr. bývali na Orave Slovania. Sporné je to, akého pôvodu je meno Orava. Kubinyi myslí, že toto meno pochádza od staroslovanského slova Gorava-Horava, t. j. hornatá zem, z čoho neskôr vraj povstalo meno Orava. M. Pirhalla zasa sa domnieva, že meno Orava vzniklo dlhším vývojom z mena Ondrej (t. j. Ondrej III. Arpádovec, uhorský kráľ, ktorý upravil majetkové a pohraničné pomery Oravy). Iní bádatelia myslia, že meno Orava treba odvodiť od slova „orať“, (Orava — orná zem). Kavuljak odvodzuje meno Oravy od vlastnosti rieky: v ruštine slovo „orať“ znamená hučať, šumieť.

Praobyvatelia Oravy boli pohanmi. Kavuljak myslí, že kresťanstvo sa sem začalo šíriť už v dobe Veľkomoravskej ríše, ku ktorej bola aj Orava pripojená. Súdi však, že po zániku tejto ríše sa obyvatelia Oravy stali opäť pohanmi, ale len na krátko, lebo už v 10. storočí sa opäť kresťanstvo ujalo na Orave a to už na trvalo. Je sporné, či aj Orava patrila za istý čas (ku koncu 10. storočia) pod pražské biskupstvo a teda i pod politickú moc českého kniežata, ako sa niektorí bádatelia domnievajú. Isté je, že na niekoľko rokov na po-

čiatku nášho tisícročia dostala sa Orava do sväzku poľského štátu (Boleslav Chrabrý).

Panstvo poľské trvalo len krátky čas a v druhej polovici vlády sv. Štefana, kráľa uhorského, dostala sa už natrvalo do sväzku uhorského štátu. V tomto sväzku zostala až do prevratu r. 1918. Pravdaže, zpočiatku panstvo Maďarov nad Oravou, ako vôbec aj nad inými hornatými krajinami severného Slovenska bolo viac len podľa mena, nominálne. Až postupne v neskorších storočiach, ako sa severné Slovensko kolonizáciou viac zaľudňovalo, upevňovala sa moc uhorského štátu nad severnými oblasťami Slovenska. Dovtedy ani nemohol mať uhorský panovník väčšieho záujmu o tieto lesnaté a väčšinou pusté kraje. Aj Orava bola pokrytá mohutnými lesmi, na severe močiarimi, ktoré i v neskorších časoch naplňovali hrôzou obyvateľov. Ľud opriadal tento kraj bájmi a ešte za doby Thurzovcov robily niektoré územia Hornej Oravy na ľudí dojem pekla, preto aj jednej z novozaložených dedín dali meno Pekelník, ako na to poukazuje Jozef Kohút. Aj na území dnešného Kubína rozprestieral sa pred 14. storočím mohutný les, ktorý siahal po Jasenovú. Už od dôb sv. Štefana bolo Uhorsko rozdelené na župy, čiže komitáty. Orava dlho nebola samostatným komitátom, ale patrila až do r. 1339 do komitátu zvolenského (tzv. praedium regale de Zolum). V tomto roku sa tento komitát rozdelil na tri župy a Orava bola zadelená do novoutvoreného turčianskeho komitátu. Pánom komitátov, ako vôbec celého štátneho územia bol kráľ; zpočiatku vládol skutočne neobmedzene. Sám menoval županov a ľubovoľne ich sádzoval. Všetka pôda patrila zpočiatku jemu. Sám však dlho nemal z nej úžitku, najmä nie z takých väčšinou neplodných a riedko obývaných krajov, akým bola aj Orava. Preto rozdával postupne jednotlivé územia svojim verným služobníkom, ktorí sa vyznamenali v boji, alebo iným spôsobom sa zaslúžili. Zeme sa rozdávaly zpočiatku len do úžitku, do držby, nie do vlastníctva, ale neskôr, najmä pri úpadku kráľovskej moci stali sa z pôvodných len držiteľov pôdy jej vlastníci. Takéto zeme rozdával niekedy v zastúpení kráľa župan, alebo aj iný veľmož. Takíto obdarovaní stali sa zároveň s obdržaním pôdy šľachticmi, po slovensky zemänmi, lebo mali zem. Tak r. 1314 pán Oravského zámku, povestný rytier Donč, ktorého pamiatka dlho žila v oravskom ľude, daroval spomínaný les tiahnuci sa od dnešného Dolného Kubína po Jasenovú istému zemänovi,

ktorý neskôr tu založil osadu Dolný Kubín. Tento zemän je predkom rodu Kubinyich. O niečo neskôr usadil sa iný zemän na území dnešného Medzihradného a stal sa zakladateľom zemianskeho rodu Medzihradských. Najstarší rod oravský je rod Revických, ktorý mal svoje panstvo na území dnešného Revišného. Ani takíto zemäni nemali veľkého osohu zo zemí riedko osídlených a lesmi porastených. Preto povolávali na svoje zeme osadníkov, kolonistov, aby sa na ich území osadili a založili osady. Takíto osadníci prichádzali na Oravu väčšinou zo susedného Liptova, ktorý bol hustejšie zaľudnený, ale neskôr aj z cudzích krajov. V 14. storočí vznikol na Orave celý rad dedín, ale len na Orave Dolnej, na juh od Magury. Horná Orava ostávala až do doby Thurzovcov stále väčšinou neobývaným krajom bez osád. Osadníci vyhľadávali pre osadu vhodné miesto niekde pri vodnom toku vedľa rieky alebo pri potoku (preto väčšinou osád leží pri rieke Orave), vyrúbali tam lesy, zem si rozdelili na lány a začali roľničiť. Zpočiatku nemuseli platiť dane a neboli povinní ani robotami pánovi. Doba, po ktorú boli oslobodení od daní, nazývala sa lehota; z toho sú i mená našich oravských troch Lehôt. Trvala obyčajne 18—24 rokov. Po uplynutí tejto doby museli osadníci platiť pánovi poplatky v peniazoch i v naturáliách (hydinu, vajcia, maslo atď.) a v istých stanovených dňoch museli zdarma pracovať na panskom majetku, prípadne na zámku (nejednu stavbu, i povestnú studňu na strednom hrade oravskom previedli krvopotne oravskí sedliaci). Postupne sa povinnosti sedliakov zväčšovali a v istých časoch, najmä neskôr v dobe Thurzovcov a v dobe bojov v 17. storočí staly sa skoro neznesiteľnými, takže sedliaci stali sa takmer bedármi. V 14. storočí osadili sa aj Nemci na niektorých miestach (napr. i v Kubíne) a založili osadu Žaškov (meno jej je od slova „Sas“). V prvej polovici 15. storočia prenikali na Oravu noví cudzí osadníci, pôvodom z Rumunska, tzv. Valasi. Osadili sa tu v hojnom počte. Nezaoberali sa roľníctvom, ale pastierstvom. Zpočiatku označovali menom Valach len týchto rumunských kolonistov, neskôr však dostalo sa toto meno i Slovákom a vôbec ľuďom, ktorí sa zaoberali pastierstvom a užíva sa v tomto smysle podnes. Valasi neboli povinní robotami a ani daňami, ale podľa kráľovských privilégií mali za povinnosť len strážiť cesty pred zbojníkmi. V privilegiiu kráľa Mateja z r. 1474 uvádzajú sa tri valašské osady, z ktorých dve — Kňazlia (meno toto je zo slova knez — t. j. náčelník

valachov) a Medzibrodie — patrily k hradu oravskému a Valaská Dubová patrila k hradu Likave.

Novozaložené dediny rýchlo rástly a už koncom 14. storočia bolo na Orave 5 fár spolu s kostolmi. Kavuljak z toho dôvodí, že v tejto dobe bolo na Orave už asi 50 dedín, keďže podľa istého starého uhorského nariadenia na každých 10 obcí mala pripadnúť jedna fara. Cirkevne patrila Orava v tejto dobe nitrianskemu archidiákonátu. Podľa štatútu kapituly ostrihomskej z r. 1397 byly fary s kostolmi na týchto miestach: V Dolnom Kubíne, vo Veličnej, v Sedliackej Dubovej, v Trstenej a v Tvrdošíne. Podľa cirkevného historika Hradského jestvovala fara v Dolnom Kubíne už pred rokom 1280, čo bude pravdepodobne omyl, lebo jej počiatky sa všeobecne datujú až 100 rokov neskoršie. Niektoré kostoly byly kamenné a stavané v gotickom slohu. V tom slohu bol postavený aj kostol dolnokubínsky. V Trstenej bol postavený kostol ešte v dobe Ľudovíta Veľkého (vládol v rokoch 1342—1382). Tvrdošín mal dokonca dva kostoly. Kostol v Sedliackej Dubovej bol drevený; farár dubovský bol zároveň kaplánom oravského hradu. Pôvodne totiž bola na Orave len jedna fara, a to na hrade. Neskôr však, keď vzniklo okolo hradu viac dedín, bol hradný kostol preložený do Valašskej Dubovej. V druhej polovici 15. storočia bol postavený dnešný kostol vo Vyšnom Kubíne; pravdaže, jeho dnešná podoba je výsledkom viacerých renovácií a opráv. Okrem týchto kostolov byly pred reformáciou, alebo už za reformácie, ale katolíckmi postavené kostoly v Žaškove, v Nižnej, Valaskej Dubovej, v Jablonke, v Chlebniciach, drevený kostolík v Zábřeží. Bolo to koncom 15. storočia. Všetky kostoly byly zaujaté neskôr protestantmi.

Strediskom Oravy, okolo ktorého sa odohrávaly všetky deje, bol od nepamäti oravský hrad. Už v predhistorických dobách stál na skale, na ktorej stojí dnešný hrad, drevený hrádok. Z neho, samozrejme, sa nič nezachovalo. Prvé kamenné stavby byly postavené na vrchole skaly niekedy v 12. storočí. Podľa niektorých bádateľov už vtedy bol postavený aj kostolík ako súčasť hradu. Postupne v neskorších storočiach pristavovali ďalšie stavby nižšie a nižšie. Prvú písomnú zprávu o oravskom hrade máme však až z druhej polovice 13. storočia, z r. 1267. V tomto roku odkúpil kráľ Béla IV. Oravu od synov župana Detricha z rodu Balašša, ktorého majetkom bola dovtedy. Od tohto roku bola už Orava kráľovským majetkom a sprava-

vovali ju kráľovskí hejtmani (kasteláni). Záujem kráľov o oravský hrad pochopíme, keď si uvedomíme, že tento hrad stál pri ceste, po ktorej sa viedol obchodný styk medzi Uhorskom a Poľskom. Tvrdošín už vtedy bol dôležitou colnou stanicou na tovar, dovážaný z Poľska. Najdôležitejším dvozným artiklom bola v tých časoch soľ, menej plátно. Tovar tento sa dopravoval na pltiach po Orave k Váhu a dolu Váhom na pltiach a na loďkách až do Dunaja. Doprava z Uhorska do Poľska išla cez Oravu, jednak po spomínanej starej rímskej ceste, neskôr aj po ceste idúcej z Liptova na Lúčky, Leštiny, Vyšný Kubín, Dolný Kubín a potom popri Orave k Tvrdošínu a neskôr aj cestou, ktorá išla od Banskej Bystrice na Ružomberok, potom cez Brestovú na Dolný Kubín a ďalej proti prúdu Oravy ako je to i dnes.

Už sa spomenulo, že obyvatelia oravských dedín boli poddaní zámku a mali všetky tie povinnosti, aké v tých časoch mávali poddaní oproti vrchnosti. Ale obyvatelia oravských mestečiek boli vyňatí z väčšiny týchto povinností. Také výsady slobody a privilégia, aké mali slovenské mestá, tieto oravské mestecká nemali. Mestečkami boli na konci stredoveku a začiatkom novoveku Tvrdošín, Trstená, Veličná a Dolný Kubín. Námestovo pribudlo k nim až v 17—18. storočí. Najvýznamnejším a skutočne privilegovaným mestečkom bol dlho Tvrdošín: Najviac obyvateľov mala azda Trstená. Ale okolo r. 1460 získala najväčší význam Veličná. V tejto dobe totiž stala sa Orava samostatnou župou a Veličná jej sídlom. Županom (išpán, comes) bol zámocký pán.

Majetníkom oravského zámku bol kráľ. Ale v niektorých dobách, keď kráľovská moc upadla, niektorí veľmoži zmocnili sa zámku a vládli nad ním ako nad svojím vlastným majetkom. Takým majiteľom bol za istý čas i Matúš Trenčiansky; neskôr sa spomína Ladislav Opoľský a okolo r. 1409 uhorský palatín Mikuláš Garai. V prvej polovici 15. storočia nachádzala sa uhorská vládna moc v úplnom rozklade. Kráľ Žigmund sa o krajinu nestaral, nad jednotlivými krajinami vládli mocní veľmoži, ako neobmedzení páni. Jeden z nich, Ctibor z Beckova, vládol istý čas i nad Oravou. Po smrti Žigmundovho zaťa Albrechta r. 1439 nastaly zmätky ešte väčšie. Záujmy ovdovenej kráľovnej Alžbety hájil český zemän, skúsený husitský bojovník, Ján Jiskra z Brandýsa. Záujmy kráľovnej hájil tento bojovník vlastne len podľa mena, ale v skutočnosti sledoval svoje

vlastné záujmy. Bol za vyše ako 20 rokov skutočným pánom horného Uhorska, teda Slovenska. Hneď na počiatku svojho účinkovania ovládol aj Oravu a vládol tu až do r. 1462, keď musel odovzdať svoju moc kráľovi Matejovi. Tvrdí sa, že Jiskra vystaval na Orave niekoľko drevených hrádkov-pevností, azda aj na Ostrej a Tupej Skale nad Vyšným Kubínom. Jiskra bol katolík, ale v jeho vojsku bojovalo hodne českých husitov. Aj niektorí oravskí zemäni vstúpili do vojska Jiskrovho. Že by však niekedy na Orave sa bola ujala husitská viera, ba že by dokonca boli postavené na Orave dajaké husitské kostolíky, nedá sa ničím dokázať, ba je to nepravdepodobné. Túto mienku šíрили niektorí starší bádatelia, najmä evanjelickí teológovia nielen o Orave, ale aj o iných krajoch Slovenska. Na tejto mienke zakladali potom svoje tvrdenie, že reformácia nadviazala neskôr na tieto husitské korene. Tak súdil napr. i S. P. Novák v knižke o „Dejinách ev. a. v. cirkve dolnokubínskej“ (vyšlo v Turč. Sv. Martine r. 1883). Ale novší bádatelia, z ktorých treba spomenúť menovite univ. prof. B. Varsíka, zamietli náhľad, že by bolo husitstvo zapustilo na Slovensku hlbšie korene a že by bola reformácia stavala na husitských základoch.

R. 1462 nastal Jiskrovmu panstvu koniec. Pánom Slovenska stal sa kráľ Matej Korvín a tým sjednotil opäť po dlhom čase celé Uhorsko pod svojou vládou. Kráľ Matej dal Oravu do správy svojmu nemanželskému synovi, Jánovi. Tento Ján Korvín zanechal po sebe trvalú pamiatku. Vystavil poniže dovtedajších hradných stavieb novú budovu mohutných rozmerov; je to dnešný tzv. stredný hrad. Po dnes vidíme nad vstupnou bránou do tohto stredného hradu vyryté dátum r. 1485, keď túto stavbu uskutočnili. V budove zariadil tzv. rytiersky sál. Ten pri požiari r. 1800 zhorel a rytierska dvorana, ktorú dnes vidíme na oravskom zámku, je prirodzene dielom rekonštrukcie. Po Korvínovej smrti dostala sa Orava do rúk rodu Zápoľských. Magnát Ján Zápoľský bol po moháčskej katastrofe korunovaný jednou časťou uhorskej šľachty za uhorského kráľa a viedol odvtedy dlhotrvajúce a vyčerpávajúce boje s kráľom Ferdinandom. Zápoľskovci prijali do svojich služieb českého bojovníka Mikuláša Kostku spolu s jeho bratom Petrom. Ján Zápoľský poveril Kostku hejtmanstvom nad Oravou a r. 1529 mu dal Oravu do daru za vernosť, ktorú preukázal Zápoľskému v boji proti Ferdinandovi. Ale onedlho potom podarilo sa Ferdinandovi získať Kostku na svoju

stranu, čím sa aj zámok dostal do moci kráľa Ferdinanda. Ale i Ferdinand dal Oravu ako dar Kostkovi a neskôr jeho synovcovi, českému pánovi, Jánovi z Dubovca. Kostku obdaroval zámenou za Oravu inými hradmi. Ján z Dubovca bol pánom Oravy a županom od roku 1534—1546. Na Oravu presídlil zo Sliezska niektorých šľachticov, medzi nimi bratov Zmeškalovcov. Týmto sveril vojenskú moc nad hradom. Po smrti Dubovcovej vzal Oravu do svojej moci pomocou Zmeškalovcov sám Ferdinand. On dal Oravu do úžitku Václavovi Sedlnickému, ale r. 1556 mu ju vzal a dal ju Fraňovi Thurzovi. Zmeškalovi Václavovi dal Ferdinand r. 1548 chotár leštinský spolu s Osádkou a Srňacím.

S príchodom Thurzovcov nastaly pre Oravu celkom nové časy. Orava sa odvtedy dostávala stále viac do víru celokrajinských udalostí, najmä potom, ako sa syn Fraňov, Juraj, stal uhorským palatínom. Thurzovci boli pôvodom Nemci zo Spiša. Už koncom 15. storočia vyšvihli sa na veľmi významné miesto medzi panskými rodmi uhorskými. Čochvíľa stali sa najbohatším rodom v Uhorsku. Možno ich nazvať prvými veľkokapitalistami uhorskými. Do svojich rúk dostali bohaté bane kremnické a štiavnické a z výťažkov baní vykonávali rozvetvený obchod. Nadviazali styky s vtedajšími najvýznamnejšími priemyselníkmi a finančníkmi, s nemeckými Fuggerovcami, ktoré posilnili aj príbuzenskými sväzkami. Do svojich rúk získali i významné huty na meď v Krakove. Nastal čulý obchodný ruch medzi Uhorskom a Poľskom. Obchodná premávka viedla sa z veľkej časti cez Oravu a vtedy dostala nebývalý význam cesta vedúca z Banskej Bystrice cez Ružomberok, Brestovou na Dolný Kubín. Thurzovci už dávnejšie túžili po tom, aby dostali do svojich rúk hrad Oravu, ktorý strážil pre nich tak dôležitú cestu. Túžba sa im splnila r. 1556. Už Fraňo Thurzo osadil sa na hrade a hrad bol domovom aj jeho syna, uhorského palatína Juraja, hoci on väčšinu svojho života strávil na bojisku alebo na diplomatických a obchodných cestách. Thurzovci vybudovali na hrade celú hromadu nových stavieb. Do hradnej kuchyne uviedli vodovod, ktorého pozostatky podnes vidieť; na strednom hrade dali vysekať hlbokú studňu, ktorá siaha do hĺbky dna rieky Oravy. Studňu vidíme tam až podnes. Studňu vysekávali do skaly oravskí sedliaci 2 roky. Aká to bola namáhavá robota pri vtedajších technických prostriedkoch! Pre obranné ciele vybudovali nové, silnejšie múry, opevnili bašty. Fraňo Thur-

zo založil aj hospodárske majere v Krivej, Podbieli, Párnici, Zázrivej a na iných miestach. Veľký význam mala nová kolonizácia, ktorú uskutočňovali Thurzovci. Už sme povedali, že Horná Orava bola až do ich čias väčšinou pustým a veľmi riedko osídleným krajom. Kraj medzi Trstenou a poľskou hranicou patril už od roku 1439 rodine Platthych, ktorá tam založila obec Čimhovú. Ale inak kolonizáciu nevykonávali. Len pastieri boli roztrúsení po horských salašoch. Thurzovci, aby mali osov hospodársky z tých pustých krajov, donútili týchto od dávna tam slobodne žijúcich valachov, aby „sostúpili v obce“ (villam descendere). Takto založili Fraňo s Jurajom 18 dedín. Platthyovci prirodzene pokladali takúto činnosť za násilné miešanie sa do ich majetkových práv, ale ich žaloby oproti mocným Thurzovcom boli bezvýsledné. Koncom 16. storočia mala Orava už okolo 60.000 ľudí. Thurzovci dostali Oravu od kráľa Ferdinanda. Bola teda stále kráľovským majetkom a jej zámockí páni boli právne len jej užívateľmi. Ale toto právne postavenie Oravy sa definitívne zmenilo roku 1606. V tomto roku dal cisár Rudolf Oravu Thurzovcom do rodinného majetku „večítým právom a neodvolateľne“. Urobil to za vernosť, ktorú mu Juraj Thurzo, hoci protestant, preukázal v povstaní Bočkajovom. Bočkajovi vojaci, hajdúsi, vtrhli aj na Oravu a ohňom i mečom pustošili Dolnú Oravu. Ale na rozkaz Thurzov hrad sa im nepoddal a s pomocou pobúreného ľudu podarilo sa kastelánovi zámku hajdúchov skoro do jedného pobití. Po smrti vdovy po Jurajovi, Alžbety, rodenej Czoborovej r. 1626 stal sa hrad a panstvo spoločným majetkom, komposesorátom pozostalých príbuzných, ktorí na správe panstva volili zo svojho streda direktora. Prvým direktorom bol zvolený Gašpar Illésházy (do r. 1648), po ňom po krátkej prestávke Štefan Thököly, (od r. 1653), otec známeho Imricha Thökölyho. Ešte r. 1925 znel prvý bod stanov Oravského komposesorátu takto: „Oravské komposesorátne panstvo so sídlom v Oravskom Podzámku je výlučným, individuálne nedeliteľným a pre toto nepredajným vlastníctvom univerzálnych a singulárnych potomkov a nástupcov zomrelého Juraja Thurzu de Bethlenfalva . . .“

Krátko predtým, ako sa stali Thurzovci páňmi Oravy, začal sa šíriť sem protestantizmus. Pravdepodobne prvých prívržencov získalo nové učenie v Tvrdošine. Tu podľa Kavuljaka doniesli cudzí obchodníci už okolo r. 1520 prvé zvesti o Lutherovom vystúpení

proti Cirkvi. Prirodzene až do toho času, kým sa Thurzovci nestali pánmi Oravy, pridalo sa k novému učeniu len veľmi málo ľudí. Boli to len jednotlivci. V Dolnom Kubíne hlásal nové učenie od r. 1550 pastor Michal Marček, ktorý zaujal tamojšiu faru i s kostolom pre protestantov. Vo Veličnej prvý známy hlásateľ novej náuky bol Jaroslav Urbanovič a od r. 1554 tu pôsobil ako prvý pastor Michal Mokolchinus (protestantskí vzdelanci dávali si vtedy radi po vzore humanistov latinské mená). V Žaškove účinkoval v tomže čase v hlásaní novej viery Gašpar Kolárik. Pokiaľ sa odchyľili títo pastori od katolíckej viery, nie je ľahké s určitosťou povedať. Ale veľmi asi nie, lebo podľa katolíckej kánonickej vizitácie, ktorá bola na Orave okolo r. 1559, dostávame o náboženskom stave v jednotlivých oravských farách tieto zprávy: Kubín (vo vizit. Kwbin) má kostol zasvätený sv. Kataríne, je dosť pekne ozdobený, nepotrebuje opravy, má dva strieborné kalichy, medenú monštranciu, pacifikál, štyri ornáty (ornamenta). Farár tunajší, menom Ladislav, je ženatý, ale krst, križmu, olej i svätenú vodu vysluhuje v kostole po katolícky (more Chatolico), sviatosť oltárnu podáva pod obojakým spôsobom. — Veličná (vo viz. Nag Falw) má kostol zasvätený sv. Štefanovi kráľovi; kostol nepotrebuje opravy. Má dva strieborné kalichy, pacifikál, štyri ornáty. Tunajší farár, menom Michal, je vicearchidiakonom, je však ženatý. Krst, sviatosť oltárnu a ostatné sviatosti čo najkrajšie vysluhuje po katolícky (modo chatolico), ale niektorí šľachtici ho nútia, aby im dával prijímať pod obojakým spôsobom. Vicecomes Ladislav David z Revišného ukracuje farára na majetku, šľachtici z Istebného a z Malého Bysterca neplatia nič za pohreb; farárovi sa deje veľká krivda. — Tvrdošín (Thwrdoossyn) má kostol zasvätený Všetkým svätým. Má kalichy dva atď. Farárom je Michal, stavec, ženatý, ktorý všetky sviatosti vysluhuje katolíckym spôsobom (more Ecclesiae Chatolicae). — Žaškov (Saskow) má kostol, ktorý nepotrebuje opravy. Farár tamojší vysluhuje sviatosti po katolícky, ale spoveď zaviedol hromadnú. — Dubová (t. j. Sedliacka) má pekný kostol zasvätený sv. Kozmovi a Damiánovi. Sedliaci a farár tu hovoria, že hrad dával desiatky kostolu bl. Panny, ktorý bol vysvätený pod hradom a že farár z Dubovej slúžil pri tom kostole; neskôr ale za Petra Kostku boly desiatky odopreté, ale predsa teraz sa desiatky farárovi dávajú. Tunajší farár, menom Juraj, je ženatý stavec, ktorý všetky sviatosti vysluhuje po katolícky. — Trstená (Therstena) má

kostol zasvätený bl. Panne Márii, ktorý som nariadil (t. j. vizitátor) opraviť, čo sľúbili, že to spravia. Farár, menom Juraj, je ženatý; nenašiel som ho doma; všetky sviatosti aj s bohoslužbami vysluhuje po katolícky. Už o rok, r. 1560 bola nová vizitácia, ktorú vykonal Michael Zeghedinus. Vydáva toto vysvedčenie o oravských farách: Trstená (tu Tersthena) má mladého farára, Juraja, ženatého. Vysvätený bol vo Viedni. Kostol opatruje v dobrom stave. Lenže podáva prijímať pod obojakým spôsobom; ostatné veci prisluhuje podľa starého spôsobu (t. j. katolíckeho). — Tvrdošín (tu Thurdosyn) je spálený; farár Šimon, rodom Poliak, je ženatý. Je nábožný; dáva prijímať pod obojakým spôsobom, ostatné obrady vysluhuje však podľa katolíckeho rítu. — Dubová má farára ženatého, starca, ktorý žije ako jednoduchý sedliak (simplex rusticus). Sviatosti, obrady koná podľa katolíckeho rítu, okrem toho dáva prijímať pod obojakým spôsobom. — Kubín (tu Kubyn) patrí hradu Orave a pánom Kubínskym (Kwbiniensium — koncovka -yi bola pridaná až hodne neskôr). Farárom je Ladislav Parvus, je ženatý a nestály, hoci opatruje kostol v dobrom stave, tak ako ho prijal od predchodcu; svätenú vodu kostol nemá, ani Eucharistiu. Minulého roku začiernil obrazy uhľikom a obraz Ukrižovaného zlámal a spálil. Svoju ženu nazýva gramatikou, lebo číta vo dne i v noci. Ale je v podozrení, že má v priazni aj inú osobu. — Veličná (tu Velike uez) má farára, ktorý je vysokej postavy, čierny, vysvätený r. 1551; je ženatý. Istého času sa hodne protivil biskupovi, ale neskôr sa napravil a obnovil všetky sviatosti. Zachováva staré obrady, pôsty, prísne nariaďuje zachovávať sviatky prikázané Cirkvou, karhá hriechy, čnosti pestuje, dávajúc príklad svojim veriacim; zachováva poslušnosť s najvyššou úctou, okrem toho dosiaľ dáva prijímať pod obojakým spôsobom. — Zábřež (Zabreze) má kaplnku pekne ozdobenú, ktorá nemáva farára. — Žaškov (Seskoua) je filiálka Veličnej, má kostol zasvätený sv. Mikulášovi. Farár nie je prítomný.

Ako vidíme, údaje v uvedených vizitáciách nesúhlasia celkom s tým, čo sa povedalo v úvode o šírení reformácie. Hradský píše vo svojich „Additamenta . . .“, že dolnokubínska fara bola r. 1550 „per novatores nuncupata“ (zaujatá novotármi). V kanonickej vizitácii z r. 1559 čítame o jej farárovi, že obrady i sviatosti koná podľa katolíckeho rítu. Podobne je to aj s inými farami. Z vizitácií sa dozvedáme, že všetci oravskí farári v čase okolo r. 1560 boli ženatí.

To by mohlo zviest' k domnienke, že sa už priklonil k novej viere. No je známe, že tento zjav, ženenie kňazov, bol v čase trvania tridentského koncilu v Uhorsku celkom bežný i medzi kňazmi, ktorí zostali verní Rímu. Doba počas trvania tohto koncilu bola totiž akosi vyčkávacou lehotou, počas ktorej otázka kňazského celibátu nebola ešte definitívne rozriešená. Kráľ Ferdinand podal na snem žiadosť, aby sa dovolilo kňazom ženiť z toho dôvodu, aby boli skôr zachovaní Cirkvi. Fakt je totiž ten, že mnohí kňazi prešli k protestantizmu hlavne preto, aby sa mohli oženiť. Kým koncil definitívne nevyriešil otázku celibátu, nemali ani cirkevní hodnostári námietok proti svojim ženatým kňazom. Vizitátori ostrihomského arcibiskupstva vydávali o ženatých kňazoch, pokiaľ len zostali pri starej viere, najlepšie vysvedčenie. Ba sú zprávy, že na niektorých slobodných kňazov sa robil nátlak, aby sa oženiť. Potom už, keď koncil definitívne zakázal manželstvo kňazov, takýto stav nebol viac možný. To sa stalo po skončení koncilu, r. 1564. Z toho teda, že uvedené vizitácie nám hovoria o oravských farároch ako o ženatých, nemožno ešte uzatvárať, že by boli novotármi. Ale ani to, že niektorí z nich podávali prijímanie pod obojakým spôsobom, ako čítame vo vizitácii, neznamená, že títo farári sa pridali k novej viere. S otázkou prijímania z kalicha bolo to podobne, ako s kňazským celibátom. Kým koncil otázku prijímania či pod jedným alebo pod obidvoma spôsobmi nevyriešil definitívne, bolo možno Sviatosť prisluhovať pod jedným aj pod oboma spôsobmi. Ba dokonca Pius IV. dovolil na žiadosť arcibiskupa Oláha prijímanie pod obojakým spôsobom. Až r. 1611 trnavská synoda zakázala prijímanie pod oboma spôsobmi. Bolo to niečo podobné, ako povolenie, ktoré dal bazilejský koncil utrakvistickým Čechom v 15. storočí. Preto ani z toho, že niektorí oravskí farári dávali prijímať aj z kalicha, nevysvitá ešte, že by sa boli pridali k protestantizmu. Ale zasa na druhej strane ani z toho, že farári títo, ako to čítame v uvedených vizitáciách, konali obrady a prisluhovali sviatosti podľa katolíckeho rítu, nemožno ešte usudzovať, že by boli zostali pri katolíckej viere. Známe je totiž aj z iných krajov Slovenska, že protestantizmus sa len postupne odlišoval od katolíckej viery v obradoch a bohoslužbách. Definitívne zanechali slovenskí protestanti posledné zvyšky katolíckych obradov až začiatkom 18. storočia na synode v Ružomberku. Dlho zachovávali katolícke sviatky, sviatosti, omšové rúcha, obrady, sviečky

v kostoloch, procesie — i na Božie Telo; pravdaže nie všade rovnako, ale podľa miestnych zvyklostí. Luteránski pastori museli slúžiť omše, lebo ľud si to stále žiadal. Takto bolo i na Orave. I úctu Panny Márie zachovávali dosť dlho. Napr. v Trstenej v kostole ešte v 17. storočí uchovávali milostivý obraz Panny Márie a keď tam vypukol požiar, ktorý ohrozil aj kostol, kostolník-protestant najprv bežal do kostola zachrániť tento obraz a len potom ratoval svoj vlastný dom. — Z toho všetkého vyplýva len to, že oravskí farári zachovávali v r. 1560 katolíckej obrady, ale nemožno usúdiť, či boli verní v tomto čase katolíckej viere. Veľmi ťažko určiť náboženskú príslušnosť týchto farárov. To platí však nielen o oravských kňazoch, ale i o mnohých slovenských kňazoch z tých čias vôbec. — Na každý prípad až do čias, kým sa nestal pánom oravského zámku Juraj Thurzo, r. 1585, bolo na Orave len málo prívržencov novej viery. Už Kostkovci podporovali reformáciu, neskôr aj Jurajov otec, ktorý prestúpil vo svojich neskorších rokoch k luteránstvu, ale vlastným propagátorom nového učenia bol Juraj Thurzo. On, keď sa stal neskôr uhorským palatínom, stal sa tiež protektorom uhorských protestantov vôbec. Juraj Thurzo bol prívržencom zásady: „cuius regio, eius religio“ (to znamenalo podľa vtedajšieho chápania, že akého náboženstva je pán, takého musia byť aj jeho poddaní). Thurzo konal podľa tejto zásady aj na Orave. Ako inde, tak aj na Orave ochotne sa pridávali k novému učeniu najmä zemáni. Viedly ich k tomu často hospodárske a majetkové dôvody. Protestanským duchom boli zaiste naplnení aj šľachtici z Istebného a Revišného, ktorí upierali obvyklé práva farárovi veličnianskemu, ako sme to videli v zpráve kanonickej vizitácie z r. 1559. Thurzo všemožne podporoval šírenie reformácie na Orave. Dolnooravci sa poddávali a pridávali k novému učeniu dosť ochotne a v značnej miere dobrovoľne, ba samovoľne. To si treba vysvetliť čiastočne tým, že Dolná Orava bola v čulejších stykoch s Liptovom, odkiaľ dolnooravskí protestanti čerpali posilu a potom ešte vo väčšej miere zo všeobecných pohnútok a okolností, pri akých sa reformácia na Slovensku šírila. Bol to čas, keď pre ustavičné domáce rozbroje, turecké vojny bol náboženský život v Uhorsku hodne otrasený. Dúchovenstvo bolo zmätené stratou vysokej hierarchie v moháčskej bitke. Po tridentskom koncile mnohí kňazi, dosiaľ zotrúvajúcí pri katolíckej viere, pridali sa k novej viere, lebo nechceli opustiť svoje

ženy, ktoré si vzali v čase rokovania o otázke celibátu. A ľud veril to, čo mu kňazi predložili. Už sa povedalo, ako dlho ponechávali protestanti katolícku obradu. Ľud teda často skoro ani nezbadal, že sa mu vlastne predkladá nová viera, lebo do vieroučných rozdielov a sporov sa nerozumel a ani sa o ne nestaral. Takému postupnému a málo badateľnému prenikaniu mohol protestantizmus ďakovať za svoje rozšírenie v mnohých krajoch Slovenska. A bolo to v značnej miere tak i na Dolnej Orave. Thurzo posielal nadaných mladíkov študovať teológiu do Wittenbergu. Na Hornej Orave bola situácia iná. Hornooravci už aj pre svoju národnostnú príbuznosť s prísne katolíckymi Poliakmi od začiatku sa s veľkou nechúťou stavali ku propagande Thurzovej a jeho pastorov. Hornooravci prijali tiež síce v značnej miere novú vieru, ale len naoko. Chodili síce na luteránske bohoslužby, platili aj poplatky pastorom, ale potajomky chodili sa spovedať („vytrásati se“ ako uvádza superintendent Kalina vo svojej vizitácii), deti krstiť, sobášiť sa do Poľska ku katolíckym kňazom a rehoľníkom. Keďže verejne nebolo možné konať katolícku bohoslužbu, ľudia sa schádzavali v niektorých hornooravských obciach na omšu tajne do súkromných domov. Tak si vysvetlíme, že keď sa koncom 17. storočia dostalo katolíkom opäť voľnosti, Horná Orava čochvíľa bola zas celá katolícka. Tak napr. Hruštínci po vzájomnej dohode naraz hromadne prestúpili ku katolicizmu. Juraj Thurzo zabral všetky kostoly pre protestantov. Ani jediný katolícky kňaz neostal na Orave takmer cez sto rokov. Tak sa stalo aj s dolnokubínskym kostolom. Protestanti zabilili v tomto kostole maľby a obrazy a v rokoch 1622—27 kostol prestavali. Z tejto prestavby zachovala sa pamätná tabuľa, dnes zasadená do steny kostola na pravej strane. Na nej čítame, že túto pamiatku dali spraviť „generosus dominus Job Zmesskal et generosa domina Anna de Szentivan“. — Protestanti vystavali na Orave, najmä na Hornej viac nových drevených kostolov. V čase rekatolizácie zaujali tieto kostoly katolíci a postupne na ich mieste vystavali v 18—19. storočí kostoly kamenné.

Ako všade, tak aj na Orave malo náboženské rozštiepenie za následok vznik ustavičných nepokojov a rozbrojov. Spory a sváry medzi katolíckymi a protestantmi boli prudké najmä na Hornej Orave. Tu dochádzalo dosť často k násilnostiam, ba i k vraždám. Hradná správa držala prirodzene s protestantmi a katolíci boli vy-

stavení nejednému příkoriu a mnohým potupováním. Ich postrachom bol najmä polozbojník, Matej Klinovský, ktorý síce robil svoje akcie zdanlivo len na vlastnú päsť, ale v skutočnosti mal za sebou podporu, alebo aspoň blahovoľnosť hradného panstva. Klinovský sa dopustil na katolíkoch v Rabči, Rabčiciach, Jablonke a iných dedinách nejedného násilia, neraz i krvavého. Ľudia pred ním žili v ustavičnom strachu. Katolíci Hornej Oravy podali sťažnosť na bratislavskom sneme r. 1649. Originál tejto listiny sa zachoval a je v archíve Spišskej Kapituly. Vtedy sa oravských katolíkov zaujal sám kráľ Ferdinand III. Na Oravu prišiel po dlhých rokoch katolícky kňaz, Poliak Sczechowicz. Osadil sa v Čimhovej, ktorá patrila Platthyovcom, kde dal vystavať kostol. Na Hornú Oravu bola vyslaná komisia, ktorá skúmala a vyšetrovala náboženské pomery v tamjších dedinách. Zistilo sa, že vo veľkej väčšine dedín sa prihlásila prevažná časť obyvateľstva ku katolíckej viere. Zámocký kastelán sa musel správať zdržanlivo ku členom komisie a hoci nerád, predsa musel dovoliť, aby jej mohli byť predložené od obyvateľov ponosy a žiadosti. Ale keď komisia odišla, jeho ľudia zachádzali zle-nedobre s tými, ktorí podávali komisii sťažnosti a informácie. Medzitým Sczechowicz pokračoval úspešne vo svojej činnosti. Rozposlal po väčších oravských obciach svojich kurátorov, čiže licenciátov a to zo splnomocnenia samého kráľa Ferdinanda. V Trstenej ustanovil dvoch alebo troch takých licenciátov. Ešte r. 1712 nachodíme v Kubíne licenciáta. Licenciáti boli laici bez kňazského svätenia, ale boli neženatí; za licenciáta bol vybraný len človek statočného života, vzdelaný vo vierouke. Biskup, alebo ordinárius dal licenciátom pre tie miesta, kde sa nemohol dostať kňaz, právomoc, aby mohli krstiť, učiť ľud, pochovávať, sobášiť. Práca takýchto kurátorov bola prirodzene ťažká, najmä na Dolnej Orave. Predsa však ich úspechy boli čoraz viac badateľné. Stále viac ľudí prestupovalo pod vplyvom ich činnosti na katolícku vieru, na vieru svojich otcov. Bola to, pravda, značná obeta od toho, kto sa odhodlal prestúpiť na katolícku vieru. Dolnokubínsky pastor nedovolil takého človeka, ktorý prestúpil na katolícku vieru, keď zomrel, pochovať na cintoríne, ale ho pochovali v poli, „ako hovädo“, ako to čítame v istom zázname z tých čias.

Situácia sa podstatne zmenila v 2. polovici 17. storočia.

Direktor zámku, Štefan Thököly pridal sa k proticisárskemu

sprisahaniu pánov Wesselényiho, Nádasdyho, Zrinyiho a iných. Sprisahancov napomáhal značou sumou peňazí. Sprisahanie odhalili a jeho vodcov potrestali smrťou. Cisár Leopold nariadil zhabať majetky Thökölyho. Preto sa vybral na Oravu cisársky generál Heister. Thököly najprv prosil o milosť, ale keď mu ju nedali, spáchal samovraždu. O krátko sa potom zámok vzdal. Heister však na Orave nezostal, ale vrátil sa do Viedne s bohatou korisťou. Na zámku zanechal menšiu posádku. Medzitým vystupoval cisár v celom Uhorsku ostro proti protestantom. Tí vznietili zo Sedmohradska proti nemu odboj a tiahli odtiaľ severným Slovenskom smerom na západ. Jeden oddiel povstalcov pod vedením zemplínskeho šľachtica, Gašpara Piku, vtrhol v októbri r. 1672 na Oravu. Pika zaujal zámok a vyzval do povstania oravských protestantov. Povstanie však dlho netrvalo. Cisár poslal proti Pikovi generála Šporka. Špork vypravil predvoj pod vedením podplukovníka Suysa a sám sa zdržiaval vzadu. Suys sa dal do styku s hornooravským obyvateľstvom. Vplyvom šoltýskych rodín Vilčekovcov, Bukovinských a Moňáka celá Horná Orava postavila sa proti Pikovi. Onedlho sa podarilo Suysovi obratným spôsobom obsadiť zámok a tým Pikovo povstanie likvidovať. Piku nastokli na kôl a okrem neho popravili 30 jeho vojakov. Táto poprava sa diala na vršku „Šibenica“ pod Oravským zámkom. Špork potom uviedol na Orave vojenský režim. Spomenuté šoltýske rodiny povýšili do šľachtického rodu. Katolíkom navrátili kostoly, ktoré za šírenia reformácie zaujali protestanti. Dolnokubínsky kostol prevzali katolíci r. 1672. Do Kubína prišiel po mnohých rokoch opäť katolícky farár, Martin Pongrácz, ktorý pôsobil predtým v Trstenej. Pongrácz bol archidiakonom Oravy. Istý počet ľudí, ktorí sa zúčastnili v pikovom povstaní, odviezli cisárskí na galeje na Stredozemné more. Inak však bol verejný život znemožnený za Šporkovho vojenského režimu práve tak katolíkom ako protestantom.

Roku 1677 vzniklo nové povstanie proti cisárovi. Vodcom povstaleckej protestantskej šľachty uhorskej bol Imrich Thököly, syn bývalého direktora oravského zámku, Štefana Thökölyho. Thököly zaujal v jeseni r. 1678 i Oravu. Ale už v októbri toho roku obsadila zámok opäť cisárska armáda. Thököly vzal opäť kostoly katolíkom a dal ich protestantom. Jeho vojaci dopustili sa násillia r. 1682 na dolnokubínskom kňazovi, Jánovi Tranosciovi. Tento Tranoscus bol

vnukom známeho Juraja Tranoscia, autora dodnes používaného evanjelického spevníka. Ján ešte za mladi prestúpil na katolícku vieru a po vyštudovaní teológie vo Viedni osadil sa v Kubíne, kde sa usiloval o navrátenie protestantov na katolicizmus. Pre túto jeho činnosť ho Thökölyovi vojaci v spomenutom roku potupne zavraždili pri potoku za dnešným námestím. Podľa istej verzie mu vytrhli črevá a nimi ho priviazali k stromu. Obraz znázorňujúci toto umučenie Jána Tranovského bol podľa svedectva Juraja Brečanského, farára v Trstenej už r. 1711 vo Viedni v kolégiu Pazmaneu. Podobný obraz je na dolnokubínskej fare. — Medzitým cisár na zákrok sv. Stolice bol ochotný uzavrieť s povstálými protestantmi mier a prejavil ochotu k istým ústupkom. Na sneme v Šoproni r. 1681 povolili protestantom stavať si kostoly a to dva v každej stolici. Toto povolenie zostalo v platnosti i potom, keď povstanie Thökölyho zároveň s víťazstvom nad Turkami zdolali. Po zdolaní tohto povstania oravské kostoly opäť sa dostaly do rúk katolíkov a katolícki kňazi, Thökölym vyhnaní, vrátili sa na svoje miesta. Medzitým však stihlo Oravu hrozná nešťastie. Z Poľska tiahlo oneskorene cisárovi na pomoc prichádzajúce kozácke vojsko, v ktorom bolo hodne Tatárov. Títo diví vojaci pálili a drancovali jednu oravskú dedinu za druhou. Vypálili skoro do základov 27 dedín na Orave. Medzi nimi aj Veličnú, ktorá bola dovtedy stoličným sídlom. Pri požiari zhorel tam na veľké nešťastie pre dejepiscov archív oravskej stolice, ktorý bol uložený v kostolnej veži. Pre Dolný Kubín mal však tento požiar Veličnej veľký význam. Ešte toho roku, r. 1683 prestala byť Veličná župným sídlom a stal sa ním Dolný Kubín. Župným sídlom bol potom Kubín až do roku 1918. Azda už roku 1686 začali stavať budovu župného úradu. Je to budova dnešného okresného národného výboru. Pravda, v tej podobe, v akej ju vidíme dnes, je táto budova dielom neskorších rokov. R. 1758 totiž k pôvodne jednoposchodovej budove pristavali druhé poschodie, ako to čítame nad oknami na stene budovy. — Ako sme už povedali, protestantom povolili mať len dva kostoly v každej stolici. V rokoch 1683—6 vystavali si oravskí evanjelici kostol v Istebnom a v Leštínách v smysle tohto povolenia. Tieto kostolíky stoja podnes. Pri týchto kostoloch mohli mať aj farára, inde nie. Kostoly tieto nazvané boly artikulárnymi, podľa artikulu (t. j. článku ustanovenia šopronského snemu).

Všetky spomínané vojenské výpravy, boje, vojenské prechody, najmä prechod kozáckych vojsk uviedly oravský ľud do veľmi biedneho položenia. Ale miera jeho utrpení nebola ešte dovŕšená. Proti cisárovi vypuklo začiatkom 18. storočia nové povstanie z rozličných dôvodov. Náboženské motívy pri ňom už nehraly hlavnú rolu. Vodcom povstania bol knieža Fraňo Rákóczy II. Jeho vojaci, kuruci, obsadili celé Slovensko a vtrhli aj na Oravu. Dobyli aj zámok a pustošili a drancovali tak ako predtým kozáci a Tatári. Ľud pred nimi utekal do lesov, žil v jaskyniach a živil sa lesnými plodmi. Úroda hnila na poliach. Protestantom bola daná náboženská rovnoprávnosť s katolíkmi a boly im pridelené zvláštnou komisiou viaceré oravské kostoly, aj kubínsky. Ale r. 1708 bol Rákóczy, ktorý sa už aj vyhlásil za uhorského kráľa, porazený pri Trenčíne a tým bolo rozhodnuté aj o osude povstania. Cisárske vojská potom zaujali aj Oravu. V náboženskom ohľade sa uskutočnil návrat k stavu, aký bol pred Rákóczyho povstaním. Ale nový direktor Oravy, Juraj Erdödy, hoci katolík, protestantov nechal na pokoji a nerobil im nijaké násilie. On už nekonal podľa zásady „cuius regio, eius religio“. Rekatolizácia Oravy postupovala však rýchle, a to bez násilností. Dialo sa to početnými misiami a v nemalej miere i podstatne väčším prirodzeným prírastkom, než aký bol u protestantov. Trsten- ský farár, Juraj Brečanský v rokoch 1713—1737 obrátil na kato- lícku vieru 3000 luteránov. Zostalo ich po ňom v Trstenej len 381. Z týchto číselných údajov môžeme si utvoriť aj obraz o tom, akou veľkou obcou vtedy bola Trstená, mala vtedy hodne viac obyvateľov ako dnes. Horná Orava stala sa postupne takmer úplne katolíckou, v tamojších dedinách ostalo len sopár evanjelikov. Ale aj rekato- lizácia Dolnej Oravy postupovala a evanjelici sa udržali len v okolí artikulovaných kostolov na Dolnej Orave. Tu aj v dôsledku toho, že boli v stálom styku s ostatnými protestantmi slovenskými prostred- níctvom Liptova. Značne prispieval početnému vzrastu katolíkov na úkor luteránov aj vyšší prirodzený prírastok. Je známym zjavom i dnes na celom Slovensku, že medzi katolíkmi je značne väčšia populácia, než medzi evanjelikmi. U evanjelikov je dôsledkom väč- šej zámožnosti a ešte viac dôsledkom voľnejšieho a pohodlnejšieho chápania života systém bezdetný, prípadne jedno-dvojdetný hodne viac rozšírený ako medzi katolíkmi. Vidieť to i dnes v rozdieli, aký je medzi populáciou v takej Párnici, alebo Istebnom na jednej a

medzi katolíckymi dedinami na druhej strane. Náboženský vývin v Dolnom Kubíne je nám tiež toho dokladom. I keď tu pôsobily aj iné momenty — prisťahovalectvo a vystahovalectvo, predsa moment prirodzenej populácie je nesporný. V Dolnom Kubíne bolo r. 1837 (podľa Fényesa) 327 katolíkov a 840 evanjelikov. R. 1910 je už pomer obrátený: katolíkov napočítali vtedy 793, evanjelikov len 631. R. 1921 napočítali už 927 katolíkov a evanjelikov už len 603. Tento proces išiel ďalej a podľa sčítania z r. 1930 nachodíme v Dolnom Kubíne už 1458 katolíkov a len 623 evanjelikov. Keď teda skúmame príčiny rekatolizácie Oravy, treba vziať okrem iných momentov do úvahy rozhodne i tento populačný moment. U iných obcí nie je vývin taký okatý a badateľný ako u Kubína.

Začiatkom 18. storočia nastáva na Orave nový pohyb, ktorý pre neskoršie dejiny oravské mal veľký význam. Je to pohyb vystahovalecký. V biedach sa nachádzal oravský ľud po skončení všetkých povstaní a nepokojov. Erdödy, muž humánny a starostlivý hospodár, ktorý vynaložil mnoho úsilia na zlepšenie postavenia oravského ľudu a mnoho dobrého v tomto smysle vykonal, nemohol jednako zabrániť, aby sa v rokoch 1715—1720 nevystahovali celé húfy Oravcov na Dolniaky do okolia Békeš Čaby, Komlóša a inde. Niektorí tu išli len na sezónne poľné práce, ale mnohí tam už ostali. To bolo prvé veľké sťahovanie oravského ľudu. Druhé bolo potom v 19. a 20. storočí a jeho cieľom bola Amerika. Erdödy dokončil kolonizáciu Oravy tým, že založil novú obec, ktorá dostala po ňom meno, Erdútku. Obec rýchle rástla a časom sa počtom obyvateľstva dostala medzi predné oravské obce.

O zlepšenie sociálneho postavenia oravského ľudu sa usilovala svojimi reformami cisárovná Mária Terézia a ešte viac jej syn Jozef II. Ale uhorskí šľachtici si málo všímali ustanovení, ktoré títo panovníci vyniesli v prospech poddanského ľudu. Predsa však v 18. storočí, najmä od jeho 2. polovice sa postupne zlepšovalo postavenie oravského ľudu a rástol aj jeho blahobyt. Najmä bohatli z obchodu s doma vyrábaným plátnom hornooravskí plátenníci. Plátenníctvo malo na Orave, najmä na Hornej, svoju dávnu tradíciu. Pláteníci na svojich cestách zašli dokonca až do Egypta a jeden z nich si otvoril sklad v Alexandrii. Pláteníci stavali si pekné domy, z ktorých podnes sa viaceré zachovali. Tieto domy sú svedectvom pokojného rozvoja oravského ľudu, aspoň jeho časti v druhej polovici 18. stor.

Jozef II. v duchu osvietených zásad vydal r. 1781 tzv. tolerančný patent, ktorým poskytol náboženskú slobodu protestantom. Dovolil im stavať si kostoly (bez veže) všade tam, kde bolo aspoň 100 protestantských rodín. Vtedy si aj oravskí evanjelici vystavali tri nové kostoly; tzv. tolerančné: v Dolnom Kubíne, vo Veličnej a v Žaškove. Kubínsky kostol postavili r. 1783 na mieste dnešného kostola. Tento tolerančný kostol bol z dreva a pri požiari koncom 19. storočia zho-rel a vtedy r. 1894 vystavali si kubínski evanjelici dnešný kostol. Keď Jozef II. vydal tolerančný patent, mnohí si mysleli, že celé kraje prejdú k protestantizmu. Ale ako inde, tak ani na Orave sa tak nestalo. Svedčí to o tom, ako hlboko bola zakorenená katolícka viera v ňu.

Od konca 18. storočia náboženské záujmy a spory postupne upadávaly do zabudnutia. To bolo nielen na Orave, ale aj všade inde. Tento zjav mal svoju dobrú stránku, ale aj nedobrá. Dobrú potiaľ, že spory a škriepky 17. storočia skutočne nevedli k dobrému a boli len príčinou nepokojov a vojen. Ale tá vec mala aj svoj rub: širilo sa totiž postupne ochabovanie náboženského cítenia, predovšetkým a najprv medzi vzdelancami, ba časom mysle ľudí sa oddaly náboženskej ľahostajnosti. Od konca 18. storočia národná otázka začína zaujímať mysle ľudí miesto náboženskej. Je to doba nacionálneho prebudenia národov. I Slováci sa národne prebúdzajú a začínajú prízvukovať a dožadovať sa svojich národných práv oproti Maďarom. Aj oravskí vzdelanci-kňazi a učitelia dostali sa do tohto nacionálneho prúdu a ich národná uvedomelosť ukázala sa jasne najmä v roku 1848, v tom roku, ktorý patrí medzi slávnejšie periódy slovenských dejín. V tomto roku pod vplyvom revolučných prúdov, ktoré prichádzali z cudziny, dožadovaly sa jednotlivé slovenské kraje národných práv od Maďarov. Aj oravskí národovci sa ozvali v tomto všeobecnom vrení a to hodne dôrazným a pozoruhodným spôsobom. Na deň 4. mája bol zvolaný vo veci vyhlásenia nových uhorských zákonov stoličný sbor do Dolného Kubína. Dolnokubínsky advokát V. (meno celé nebolo zistené) nahováral richtárov a notárov obcí skoro z celej Oravy, aby do sboru prišli s maďarskými zástavami a aby v sbore hovorili po maďarsky. Na to oravskí národovci zvolali niekoľko richtárov obcí a direktorov zemianskych rodín na 24. apríla na poradu do Gecele, kde sa usniesli podať petíciu v prospech slovenskej národnosti a reči. Žiadali tam rovno-

právne postavenie slovenčiny s maďarčinou na Orave, ďalej, aby verejné úradovanie sa dialo po slovensky. Na peštianskej univerzite a na banskej akadémii v Banskej Štiavnici žiadali zriadiť stolice slovenskej reči. 4. mája konali stoličné shromaždenie v Dolnom Kubíne. Ľud z okolitých dedín i z Kubína sa zúčastnil na tomto shromaždení vo veľkom množstve. Už 3. mája večer sa schádzali ľudia a spievali piesne: „Pánovia, pánovia, kďož bude panovať, keď ste nevedeli sedliaka šanovať.“ Shromaždenie sa konalo pod šírým nebom po bohoslužbách v obidvoch kostoloch. Na shromaždení istebniansky ev. farár Jur Matúška žiadal od Maďarov, aby šetrili slovenský národný život. — Žiadosti jednotlivých krajov vyvrcholili v celonárodných „Žiadostiach“ vyslovených 10. mája v Liptovskom Sv. Mikuláši. Ale Maďari ich zamietli a národných vodcov prenasledovali. — Sami však stupňovali svoje požiadavky oproti Viedni, až nakoniec napätie s Viedňou prepuklo v otvorený boj. Revolúcia Maďarov proti Viedni trvala od jesene 1848 do leta 1849. Proti Maďarom povstali so zbraňou v ruke i Slováci. Cisár v tiesni požiadal o pomoc ruského cára Mikuláša. Cár poslal dosť značné vojsko a jedna jeho časť tiahla aj cez Oravu. Keď sa oravskí zemáni naklonení Maďarom dozvedeli o blížení sa ruského vojska k oravským hraniciam, vyslali na Hornú Oravu istý oddiel slabo, ba až smiešne vyzbrojených chlapov brániť hranicu. Prirodzene, pri prvom výstrele ruských pušiek sa títo chlapi rozutekali. Ruské vojsko pod vedením generála Šaša potom tiahlo dolu Oravou. Jeden oddiel sa na čas složil aj v Dolnom Kubíne: Vojaci na úpäti Brezovca nad dnešnou stanicou a dôstojníci v budove dnešnej Slávie. Hlavný ruský štáb sa složil vo Veličnej. Oravci sa pokojne správali oproti ruskému vojsku, len niektoré drobné čaty maďarské viedly guerrilovú vojnu. Na území leštinského chotára zabili títo povstalci troch kozákov. Za to chcel generál Šaš vypáliť celé Leštiny. Ale na prosby Mórica Zmeškala upustil od svojho úmyslu. — Rusi povstanie Maďarov potlačili, ale Slováci za svoje povstanie, ktorým pomohli Viedni, neboli odmenení. A tak jediným vecným a trvalým výsledkom prevratného roku meruôsmeho (1848—9) bolo odstránenie poddanstva. Na Orave sedliaci prestali byť poddanými zámku a zemänov. Do r. 1848 z 91 dedín oravských 76 ich patrilo zámku, 15 dedín patrilo jednotlivým šľachticom. Mestečká boly do istej miery tiež poddané zámku. Majiteľmi pôdy teda bolo jednak hradné

panstvo, jednak zemäni. Toto neobvyklé rozdelenie pôdy bolo príčinou toho, že župa ostala do najnovšej doby nepovšimnutá uhorskou vládou a zanedbaná najmä na poli osvetovom.

Až v deväťdesiatych rokoch minulého storočia bola postavená na Orave železnica. Zrušením poddanstva stali sa sedliaci úplne slobodnými a neboli viac povinní podľa zákona robotami a poplatkami oproti vrchnosti. Stali sa majetníkmi pôdy, na ktorej pracovali. Inak život plynul v 19. storočí na Orave spokojne a hodne ľudí sa hmotne zveľaďovalo. Stavali si pekné domy v biedermeierovskom slohu, z ktorých podnes sa viaceré zachovali v pôvodnej podobe aj v Dolnom Kubíne. Len epidémie občas prerušili pokojný tok života. Takéto epidémie boli niekedy strašné a vyžiadaly si ohromný počet obetí. Na cholera z r. 1831 padlo dosť hodne Oravcov, ale jej zhubné dielo sa nedá porovnať s tým, ktoré vykonal na Orave hrozný mor spojený s hladom a vlastne následkom hladu vzniklý. Tento mor v rokoch 1846—47 vyžiadal si na Orave za obeť okolo 10.000 ľudí, teda asi osminu všetkého obyvateľstva. Niektoré obce klesly v počte obyvateľstva viac ako na polovicu. Ľudia vtedy od hladu jedli trávu a piliny. Cholera z r. 1873 vyžiadala si taktiež istý počet obetí.

Ešte donedávna boli častou udalosťou, ba v niektorých dedinách skoro bežnou, pravidelnou vecou, požiare. Prirodzene, v minulých časoch bolo požiarov ešte viac ako dnes, alebo v nedávnej minulosti. Z týchto požiarov spomeniem len požiar zámku r. 1800 a tie dva, ktoré na konci minulého storočia zastihly Dolný Kubín. Týmto padla za obeť značná časť mestečka. Niet sa čo diviť, keďže domy boli zväčša drevené. Pri jednom z nich zhorel evanjelický drevený kostol; pri druhom bol poškodený kostol katolícky (zhorela strecha). Na mieste zhorených drevených domov stavali potom domy z kameňa.

Až do prevratu r. 1918 plynul na Orave život pokojne a nestalo sa nič, čo by zaslúžilo zvláštnej pozornosti. Ako aj inde na Slovensku, získavala aj v oravských mestečkách maďarizácia isté úspechy, ale pomerne malé. Dediny ostaly ňou nedotknuté. Prirodzene, napomáhala jej najmä škola. Boly to hlavne meštianky a obchodná škola v Dolnom Kubíne, založená r. 1885. Okrem toho napomáhali maďarizáciu ochotne Židia. Pre zaujímavosť uvediem početný vzrast Židov v Dolnom Kubíne. Židia sa začali v stále väčšom počte sťahovať do Uhorska zvlášť po vydaní tolerančného

patentu. Tento zjav badať aj v Dolnom Kubíne. R. 1837 bolo tu 124 Židov, r. 1910 už 394, r. 1921 sa ich počet zmenšil na 362, r. 1930 už ich bolo len 282. Vidieť, že s postupujúcou maďarizáciou rástol aj ich počet. Badať to aj v iných obciach.

Nakoniec ešte v krátkosti shrniem osudy dolnokubínskeho katolíckeho kostola. Tento kostol vystavali koncom 14. storočia, v rokoch 1380—90. Vystavaný bol z kameňa, v gotickom slohu. Základy z neho sa zachovali podnes. V druhej polovici 16. storočia (presný rok je sporný) ho zaujali protestanti. Oni ho v rokoch 1622—27 prestavili. R. 1672 dostal sa opäť do rúk katolíkov a s prestávkou niekoľkých rokov za povstania Thökölyovho a Rákóczyho ostal v rukách katolíkov potom už na trvalo. R. 1725 bol prestavený opäť v slohu barokovom a v tomto stave ostal poldruha storočia. V rokoch 1880—1887 dal kostol prestaviť direktor oravského panstva, župan Zichy v slohu, ktorý imituje gotiku. A v tejto podobe ho máme i dnes (okrem strechy, ktorá bola postavená až v rokoch deväťdesiatych, keďže pôvodná blichová strecha zhorela v spomenutom požiari). Stavebné práce viedol Ing. Cancrinyi, kamenárske práce taliansky majster Francesco Joannes. Palierom pri stavbe bol Andrej Krivoš. Výdavky na prestavbu hradilo najviac oravské panstvo. Celkove dalo na ňu 11.221 zlatých. Vežové hodiny boli privezené z Viedne a stáli skoro 1000 zlatých. 2. augusta roku 1887 vysvätil kostol za prítomnosti župana Zichyho spišský biskup Juraj Čáska. Tohto roku je teda 60 rokov od tejto pamätnej udalosti.

Soznam dolnokubínskych farárov od roku 1672:

1. 1672—1681 Martin Pongrácz.
2. 1681—1682 Ján Mariássy.
3. 1682 Ján Tranoscius.
4. 1689—1692 Martin Czabaffy.
5. 1692—1694 Ján Pocklanský.
6. 1694—1702 Andrej Nagy.
7. 1702—1709 Matej Petroviczius.
8. 1709—1713 Martin Koron.
9. 1713—1719 Peter Ludányi.
10. 1719—1733 Andrej Trstanský.

11. 1733 Mikuláš Domanický, vicearchidiakon oravský.
12. 1753 Andrej Slecenský.
13. 1753—1757 Ján Lippay.
14. 1757—1761 Michal Tomány.
15. 1761—1780 Ján Kroner.
16. 1780—1795 Jakub Šeliga. Potom prešiel do Ružomberka.
17. 1795—1823 Adam Rosinsky.
18. 1823—1856 Karol Rukovanský.
19. 1856—1900 Jozef Kohút, dekan-farár.
20. 1900—1915 Peter Wjecha.
21. 1915—1925 Jozef Haluška.
22. 1925—1938 Jozef Maxián.
23. 1938— Viktor Trstenský.

SOZNAM POUZITEJ LITERATÚRY:

- Vojtech Bucko: Reformácia v arcibiskupstve ostrihomskom do r. 1564. Bratislava, 1939.
- Jan Eisner: Slovensko v pravěku. Bratislava, 1933.
- Elek Fényes: Magyar országnak tartományoknak statisztikai és geographiai. Pešt, 1837.
- Alžbeta Güntherová-Mayerová: Súpis výtvarných pamiatok na Orave, Matica Slovenská, Turč. Sv. Martin, 1944.
- Jozef Hradeký: Additamenta ad initia, progressus ac praesens status capituli Scepus. Spišské Podhradie, 1903—4.
- Ján Hromádka: Zemepis Oravy. Bratislava, 1934.
- Karel Kadléc: Valaši a valašské právo. Praha, 1916.
- Andrej Kavuljak: Hrad Orava; T. Sv. Martin, 1927.
- Lexikony sčítania ľudu 1921, 1930.
- Josef Macúres: Dějiny Maďarů a uherského státu. Praha, 1934.
- Samuel Novák: Dejepis cirkve evanjelickej dolnokubínskej. T. Sv. Martin, 1883.
- Matuš Pajduššák: Nákras k reformácii na Orave. Kultúra, 1931.
- Daniel Rapant: Slovenské povstanie r. 1848—9. Diel I. Matica slov. T. Sv. Martin, 1937.
- Jozef Špirko: Cirkevné dejiny, II. diel. Matica slov., T. Sv. Martin, 1943.
- Branislav Varsák: Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody. Bratislava, 1932.

ANDREJ KLIMAN

MUČENÍCKA SMRŤ JÁNA TRANOSCIA-TRANOVSKÉHO V DOLNOM KUBÍNE

V Cirkvi katolíckej v každom storočí našli sa kňazi, ktorí svoje životy ochotne položili za svoju vieru. Takýchto hrdinských kňazov v hojnom počte mali sme aj my, Slováci, len o nich nevieme. Ktože vie u nás napr. o kňazoch-mučeníkoch, ktorí vo víre náboženských bojov 16—18. storočia podstúpili mučenícku smrť za svoje katolícke presvedčenie? A tých kňazov je veru niekoľko desiatok. Nie je teda div, že jezuita Martin Szentiványi vo svojej knihe¹ už r. 1700 vyslovali želanie, aby sa vydal soznam² katolíckych kňazov, povražených inovercami za náboženské presvedčenie v časoch uhorských náboženských nepokojov.

Kňazi-mučeníci vyskytli sa ojedinele na Slovensku až aj za náboženského povstania Gabriela Bethlena³ a Juraja Rákóczyho,⁴ najviac kňazov-mučeníkov zomrelo však za svoju vieru u nás za náboženských povstaní Imricha Thökölyho v r. 1678—1683. Za týchto povstaní totiž toľko katolíckych kňazov povraždili⁵ sfanatizovaní inoverci, že dobu thökölyovskú plným právom môžeme nazvať dobou najkrvavejšieho prenasledovania katolíckych kňazov na našom Slo-

¹ *Mart. Szentiványi S. J.: Continuatio Dissertationis paralipomenonicae rerum memorabilium Hungariae. Tyrnaviae 1700.*

² *Catalogus Sacerdotum Catholicorum, ab Haereticis occasione Rebellionum, in odium Fidei occisorum in Hungaria. — Tamtiež, pag. 57.*

³ *Traja košickí mučeníci — Melchior Grodecký, Marek Krizin a Štefan Pongrácz — umučení 7. sept. 1619.*

⁴ *Juraj Portitoris, umučený 28. júna 1644 v Kláštore pod Znievom.*

⁵ *Dr. Meszlényi Antal: A magyar kath. vértanúk Thököly Imre felkelése idejében. Magyar Kultúra. 1925. Str. 86 a nasl.*

vensku. Povinnosťou našich historikov bude teda posbierať všetky záznamy o martýriu katolíckych kňazov v tých smutných časoch a postaviť do pravého svetla tak často vychvaľované povstania Imricha Thökölyho.

Do časov thökölyovského panstva na Slovensku spadá aj mučenícka smrť dolnokubínskeho katolíckeho farára *Jána Tranoscia-Tranovského*,⁶ o ktorom sa mi podarilo sossbierať niekoľko zaujímavých dát z pera tak katolíckych ako aj evanjelických spisovateľov.

Povšimnime si teda týchto zpráav a na ich základe pokúsme sa zrekonštruovať dolnokubínske udalosti z konca 17. storočia.

O mučeníckej smrti Jána Tranoscia-Tranovského po prvý raz sa zmieňuje ostrihomský arcibiskup *Juraj Szelepcsényi*⁷ (1666—1685), ktorý okolo r. 1684 poslal pápežovi do Ríma podrobnú zprávu o vraždení a mučení katolíckych kňazov za thökölyovského povstania. V tejto svojej podrobnej zpráve menovaný arcibiskup medzi inými mučeníkmi spomína aj Jána Tranoscia-Tranovského, o ktorom píše: „Ján Tranoscus, poslaný z Pázmána do duchovnej správy v Liptove, na rozkaz vlastného otca, luteránskeho kazateľa, bol sťatý. Menovanému kati sľubovali darovať život s podmienkou, že sa zriekne rímskeho náboženstva.”⁸

Onedlho zatým prípad Jána Tranoscia-Tranovského spomína vo svojom diele aj evanjelický dejepisec *Ján Burius* takto: „Velebný Samuel Tranoscus, svätomikulášsky evanjelický kazateľ, syn slávnej a blahej pamäti velebného pána Juraja Tranoscia, po znovuzídení svetla evanjelia znovu do úradu uvedený, tam zomrel roku — . Jeho nehodný syn však, . . . stanúc sa katolíckym kňazom, alebo pod zámenkou odstránenia vlastného otca z úradu alebo z inej príčiny bol

⁶ Latinizovaná forma priezviska je „Tranoscus”, slovenská „Tranovský”.

⁷ *Informatio de statu religionis in Regno Hungariae Romano Pontifici data circa annum Domini millesimum sexcentesium octuagesimum quartum a Primate Regni Georgio Szelepcsény, Rabčekaova sbierka listín v „Bibliotheca Dioecessana Nitriensis”, Plut. 62. Nr. 111. Nro 12. — Slovenský preklad v „Posle Božského Srdca”, roč. XXX. (1926), č. 12, str. 398.*

⁸ „Joannes Tranoscus, in Comitatum Liptoviensem ex Collegio Pazmaniano Viennensi ad curam animarum missus, parentis proprii, praedicantis haeretici, jussu gutture succiso enectus est, cui vita ab iisdem carnificibus promittebatur, si fidem Romanam abjurasset.” — Tamtič, pag. 33.

Dr. Ján Pollák a jeho manželka Etela Polláková s darovaným saleziánskym ústavom.

Oratoriánky ústavu pri speve.

Bývala rím.-kat. židovská škola v Dolnom Kubíne.

Dolnokubínski prvoprijímajúci pri pohostení roku 1947.

Božie Telo roku 1939.

Slávnosť Božského Srdca roku 1946.

Pašie roku 1936.

Tajomstvo svätej omše roku 1946.

Volonmi (ktorých nazývali kurucmi) štátý. Ach, ako bolo zmarené týmto nešťastným prípadom veľmi zbožné želanie nebohého pána Juraja Tranoscia (môjho milovaného krstného otca), pripojené k posvätným spevom, o ktorých som sa vyššie zmienil, nielen ohľadne synov, ale aj ohľadne ich potomkov...⁹ — Na inom mieste svojho diela však píše: „Syn velebného Samuela Tranoscia, svätomikulášskeho kazateľa, N., ako sme sa dozvedeli, prešiel k našim protivníkom a — stanúc sa jezuitom a či katolíckym kňazom — choval sa nepriateľsky voči svojmu otcovi, ale v Dolnom Kubíne v Oravskej stolici ho kuruci (tak sa nazývali tí, čo bojovali proti cisárskemu vojsku) chytili a nemilosrdne usmrtili. Niektorí si povrávali, že sa to stalo vo Svätom Mikuláši, keď svojho otca, do úradu znovu uvedeného, zasa chcel vyhnať z fary. So slzami v očiach toto zaznamenávam, keď sa hlbšie zamyslím nad požehnaním jeho blahej pamäti starého otca a môjho milovaného krstného otca, zanechaného synom a potomstvu. Kiež by to požehnanie nebol zmaril svojou vrtkavosťou! Nuž a čo je najsmutnejšie, ak sa dobre pamätám, voľakedy patril aj medzi mojich žiakov.“¹⁰

Ďalšiu zprávu o zavraždení dolnokubínskeho farára Jána Tranoscia-Tranovského nachodíme v zápiskoch *Andreja Trstanského*, ktorý od r. 1720 bol správcom kubínskej farnosti a o smutných udalostiach kubínskych za thökölyovského povstania mohol dostať

⁹ „Reverendus Samuel Tranoscus, pastor Nicolaopolitanus, magni et bonae memoriae reverendi domini Georgii Tranoscii filius, repullulante evangelii luce, rursus cathedrae adnotatus, obiit ibidem anno... Sed filius ejus degener... sacrificulus factus, sive ob patris mediatam ejectionem, sive ob aliam causam a volonibus (quos kuruciones vocabant) decollatus. Ah! quam infausto casu cluam est piensissimum illud votum, a beato domino Georgio Tranoscio (patris meo dilectissimo) non tantum filii, sed et posteritati eorum votum, odia sacris, de quibus supra subaxum...“ — *Johannis Burii Micae Historiae Evangelicorum in Hungaria ab anno 1673. ad 1688. annum. Ex autographo posoniensi edidit Paulus Lichner. Posonii 1864. Pag. 128—129.*

¹⁰ „Rev. Samuelis Tranoscii, pastoris Nicolaopolitani, filius N., uti rumore acceptum, ad partes adversariorum desciverat, jesuitaque vel sacrificulus factus, infensus genitori fuerat, in comitatu vero Arvensi, ad inferius Kubinum, a kurucionibus (ita vocabantur, qui militi caesariano resistebant) captus et crudeliter occisus. Alii dicebant id accidisse ad Nicolaopolim, dum parentem, officio restitutum, paroecia pellere denuo voluerat. Non sine lacrimis hoc noto, dum benedictionem a beato avo ejus relictam suis et posteritati, odia annexam, anxius expendo, tanquam patris mei desideratissimi. Quam utinam sua vacillatione non evertisset! Et quod magis, inter discipulos meos aliquando numeratus, si bene calculum ponis, fuit.“ — *Tamtiež, pag. 173—174.*

spofahlivé informácie od najstarších svojich farníkov¹¹ alebo aj očitých svedkov spomenutej vraždy. Táto zpráva vpísaná je aj do farskej kroniky vo Suille¹² a znie takto: „Roku . . . za thökölyovskej vzbury zúrilo veľké prenasledovanie dôstojných pánov farárov v celom uhorskom kráľovstve, v ktorom zahynulo veľa opravdivých mučeníkov za pravú vieru rímskokatolícku. V Kubíne N. Transoscia, vtedajšieho miestneho farára, neopísateľným spôsobom mučili a konečne na brehu rieky na hornom konci mesta stali. Jeho hlava spadla do vody, krvou ju celú na červeno zfarbila a — ako som sa od svojich predchodcov dopočul — proti prúdu plávala. Rozličnými nápismi pomaľovaný obraz tohto pravého mučeníka videl som vo Viedni za svojho pobytu v pázmányovskom kolégiu, ja, Andrej Tršťanský roku 1711.“¹³ Týmito slovami opisuje smrť Jána Transoscia-Tranovského kubínsky farár Andrej Tršťanský, ktorý usiluje sa potom objasniť aj príčinu tejto tragickej smrti slovami: „Spomenutý farár Transocius bol neokonvertitom a synom evanjelického kazateľa Transoscia, ktorý v tom čase ako evanjelický farár účinkoval v meste sv. Mikuláša biskupa v Liptovskej stolici: preto niet nijakej pochybnosti o tom, že sám jeho otec — evanjelický kazateľ podnietil zločinných thökölyovských vojakov k tomu, aby jeho syna stali za to, že sa stal katolíkom a kňazom. K tomu ešte treba po-

¹¹ „... Argumento mihi est antiqua commentatio in vitam et mortem Transocii Protocollo Parochiali inserta per Andream Trstyansky, qui jam Anno 1720 Curatum A Kubinensem agebat, et rem ante annos circa 60 gestam ab hominibus senissimis et forte scenam hanc tragicam spectantibus facile rescire potuit: vidi quoque effigiem Transocii, mortis genus sine dubio referentem Viennae Anno 1711...“ — *Historia Rerum Notabilium Parochiae Alsó-Kubinensis*, pag. 112.

¹² „In sequelam istius historicae deductionis vitae et mortis Joannis Transocii juvat hic adscribere illud, quod habet Protocollo Parochiale in Suilla compactum, et per Andream Trstyansky Parochum condam Kubinensem majori ex parte conscriptum...“ — *Historia Rerum Notabilium Parochiae Alsó-Kubinensis*, pag. 111.

¹³ „Anno — sub revolutione Tököliana maxima persecutio facta est Reverendorum Dominorum Plebanorum in toto Regno Ungariae, in qua multi martyres veri obierunt pro fide Orthodoxa Romano Catholica.“

Kubinii N. Transocius, Plebanus Kubinensis pro tunc, inexplicabiliter cruciatus afflictus, tandem decollatus, penes fluvium huncce oppidi in superiore fine oppidi, cuius caput ceciderat in aquam, totamque rubicundam fecit cruore, et (ut a praedecessoribus accepi) contra torrentem natavit. Hujus imaginem veri martyris vidi Viennae depictam cum inscriptionibus variis in Collegio Pazmaniano existens Andreas Trstyansky Anno 1711. — *Historia Rerum Notabilium Parochiae Alsó-Kubinensis*, pag. 111.

dotknúť, že istá horlivá chudobná vdova, chcúc zachrániť jeho život, ponúkla 12 zlatých výkupného. No tie peniaze byly položené na hlavu nevinného, ktorý bol potom sťatý. Peniaze utratili spolu so životom, ale (on) žije s Bohom.”¹⁴ Evanjelický dejepisec *Ján Mocko* v *Cirkevných Listoch* z r. 1891 tvrdí, že kubínsky farár *Andrej Tršťanský* dal na pravú stenu od veže do kostola v Dolnom Kubíne namaľovať obraz o smrti Jána Tranoscia. Bol to vraj obraz nedokonalý, a preto musel byť okolo r. 1780 na rozkaz vtedajšieho farára zabielený. O zabielení tohto obrazu bola však vpísaná zpráva do farskej kroniky a na základe tejto zprávy kubínsky farár *Jozef Kohút* v čase renovácie kostola koncom minulého storočia ten obraz pod vrstvou vápna objavil. Podľa tvrdenia Jána Mocku ten obraz predstavoval kňaza v čiernom talári, pri ňom muža v červenom rúchu (akiste kata), pred ním veliteľa thökölyovského vojska na koni s početnými vojakmi s jednej strany a so zástupom ľudu na strane druhej. Kubínsky farár *Kohút* dal ten obraz údajne odkresliť, ale po týchto kresbách niet nateraz nijakej stopy.¹⁵ Zprávu o tomto nezachovanom obraze uvádzame tu len na dôkaz toho, že o zavraždení Jána Tranoscia v časoch *Andreja Tršťanského* nebolo v Dolnom Kubíne ani len najmenej pochybnosti.

Veľmi zaujímavú zprávu o zavraždení Jána Tranoscia nachodíme na prvej strane matriky zomretých v Liptovskom Sv. Mikuláši, kde je rukou niekdajšieho švatomikuláškého farára *Jána Ivanoviča* (pred zápismi z r. 1744) vpísaný latinský verš, ktorý kedysi ozdoboval priečelie terajšieho rímskokatolíckeho kostola v Lipt. Sv. Mikuláši. K tomuto veršu za časov Jána Ivanoviča pripísané byly na priečelí chrámu litery F. S. T. a ony daly Ivanovičovi podnet k všetkým kombináciám. *Ján Mocko* dáva týmto literám smysel „Fecit Samuel Transcius — urobil Samuel Transcius”¹⁶ a *Štefan Hýroš*

¹⁴ „Hic ergo Parochus aetate Transcius neo-convertita fuit, filius Praedicanis Transcicii, qui pro tunc Praedicanem agebat in Comitatu Liptoviensi in oppido S. Nicolai Episcopi: hinc certum est; quod ipse Genitor Praedicans latrones milites Tököllianos instinxisset, ut eiusdem filium capite plectant, quod factus fuerit catholicus, ac presbyter. Penes observandum est: quaedam paupercula zelosa vidua, volens vitam eius salvare obtulit 12 florenos, qui supra caput innocentis positi sunt, et sic decapitatus, pecunia etiam cum vita perit; sed vivit cum Deo.” — *Historia Rerum Notabilium Parochiae Alsó-Kubinensie*, pag. 111.

¹⁵ *Cirkevné Listy*, ročník V.—1891, str. 112.

¹⁶ *Cirkevné Listy*, ročník V.—1891, str. 78.

„Farár Samuel Tranovský“;¹⁷ no farár Ivanovič v spomenutej matricke vykladá tieto tri litery vo všelijakom inom smysle. Okrem rozličných iných vidí v nich aj začiatocné písmeny slov:

Filii sui trucidator — Vrah svojho vlastného syna.

Filius Satanae Transcius — Satanov syn Transcius.

A na koniec svojich výkladov poznamenáva: „Všetky tieto výklady veľmi dobre sa hodia na pôvodcu vyššie uvedených veršov, ktorý vyšlúc odtiaľto súceho kata, z náboženskej nenávisti dal svojho syna stať preto, že sa zriekol luteranizmu, prijal katolícku vieru a stal sa kňazom.“¹⁸ Táto poznámka Jána Ivanoviča nám je nesporným dôkazom toho, že okolo r. 1744 Samuela Transcia v katolíckych kruhoch pokladali za vraha vlastného svojho syna.

Po Jánovi Ivanovičovi o martýriu Jána Transcia zmieňuje sa aj evanjelický spisovateľ *Andrej Schmal*, ktorého údaje nemajú však valnej ceny, lebo sa zakladajú len na ústnom podaní pochybnej hodnoty. Andrej Schmal na základe zlých informácií vo svojom diele z r. 1765 spomína až dvoch Transciiov: Samuela ako odpadlíka od evanjelickej cirkvi a dolnokubínskeho katolíckeho farára Tomáša, umučeného r. 1673 spolu s inými kňazmi v Liptovskej stolici. O vzťahu Samuela k Tomášovi nezmieňuje sa však ani len jediným slovom.¹⁹ Hneď na prvý pohľad je jasné, že údaje Schmalove nemajú nijakej historickej ceny. Preto im ani nevenujeme väčšiu pozornosť.

Prekvapujúcu zprávu o smrti Transcia má vo svojom nemeckom diele z r. 1789 evanjelický spisovateľ *Ján Samuel Klein*, lenže si pletie Jána Transcia s jeho otcom Samuelom. Ján Samuel Klein na veľké naše prekvapenie totiž píše: „Jeho (t. j. Juraja Transcia) jediný syn Samuel Transcius, opustil vieru svojho otca a stal sa

¹⁷ *Analecta Parochiae Beati Michaelis Archangeli, aliarumque Ecclesiarum de Liptovia, per Stephanum Hýroš, ejusdem Ecclesiae B. Michaelis Archangeli Parochum, S.S. Theologiae Licentiatum, e diversis Manuscriptis collecta cum indicatione fontium, e quibus hausta sunt. Anno Domini 1865. Pag. 153.* — Toto rukopisné dielo nadošlo sa v Liptovskom múzeu v Ružomberku.

¹⁸ „... quae omnia bene conveniunt supra scriptorum carminum compositorum, cum filium suum ejurato lutheranismo, fidem catholicam amplexum, et postmodum etiam clericum factum, in odium fidei curaverit decollari, hinc exmisso ad id perpetrandum idoneo carnifice.“ — *Matricula Defunctorum ab anno 1744 in rímskokatolíckej fare v Lipt. Sv. Mikuláši na začiatku.*

¹⁹ *Andreas Schmal: Adversaria ad illustrandam historiam ecclesiasticam,*

katolíckym farárom v Dolnom Kubíne nad Oravou v stolici toho istého mena: mal však to nešťastie, že na rozkaz svojho strýca (ujca) bol od malkontentov sťatý. Istá žena chcela složiť za jeho prepustenie 15 zlatých, peniaze na ten cieľ boli aj prijaté, ale boli položené na jeho hlavu, ktorá bola potom aj s peniazmi odťatá. Hlavu (popraveného) na dôkaz uskutočnenia popravy museli zaniest' strýcovi (ujcovi) a telo pochovala spomenutá žena. Podobizeň popraveného možno vidieť v kostole v D. Kubíne."²⁰ Táto Kleinova zpráva v mnohom ohľade nám pripomína zprávu Andreja Trstanského, ktorá však spomína len 12 zl. výkupného. Okaté je len to, že za osnovateľa vraždy vyhlasuje strýca (ujca) a nie vlastného otca popraveného. No podobnosť nemeckých slov „Vater — otec" a „Vetter — strýc, ujec" stavia vec do takého svetla, že Ján Samuel Klein z nejakých príčin akiste len neskoršie — pravdepodobne až v tlačiarni — zmenil slovo Vetter za slovo Vater. Novinkou v tejto zpráve sú slová, že „hlavu (popraveného) na dôkaz uskutočnenia popravy museli zaniest' strýcovi (ujcovi) a telo pochovala spomenutá žena". V diele evanjelického spisovateľa by sme takéto údaje nečakali. Ani najmenej nás teda neprekvapuje, že Ján Mocko ani len slovíčkom sa nezmiňuje o zpráve Kleinovej, hoci mu nemohla byť neznáma.

Od všetkých doteraz spomenutých zpráav odlišným spôsobom líči smrť Jána Tranoscia „*Opis martyria Jána Tranoscia*",²¹ prinesený do Dolného Kubína r. 1792 z prievidského farského archívu aj s obrazom tohto mučeníka.²² V tomto „*Opise martyria Jána Tra-*

²⁰ „Samuel Tranoscus, sein einziger Sohn, verliesz die Religion seines Vaters, und wurde Plebanus zu Also-Kubin an der Arva, in dem nemlichen Komitate: hatte aber das Unglück von den Malkontenten auf Befehl seines Veters geköpft zu werden. Ein gewisses Weib wollte für seine Befreyung 15. fl. geben, die man auch angenommen, aber sie auf seinen Kopf gesetzt, und so den Kopf sammt dem Gelde weggehauen. Der Kopf musste zu mehrerer Gewisheit seinem Vetter gebracht werden, und sein Körper wurde von dem nemlichen Weibe begraben. Sein Bildnisz kann man in der katholischen Kirche zu Also-Kubin sehen." — *Johann Samuel Klein: Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften Evangelischer Prediger in allen Gemeinden des Königreichs Ungarn.* Leipzig und Ofen, 1789. Zweyter Band. S. 510.

²¹ *Synopsis Martyrii Joannis Tranoscii.*

²² „Anno 1792 mense Februario accepi medio Stephani Laurentsik neo-presbyteri, archidieocesis strigoniensis, patria Knazsensis, dum Kubinium prima Missarum Sollemnia celebraturus venerat, synopticam vitae et mortis Joannis Tranoscii, Kubinensis olim parochi per Lutheranos in odium fidei occisi descriptionem, quam ex archivo Ecclesiae Prividiensis una

noscia” je reč o pôvode, mladosti, štúdiách a kňazskom účinkovaní kubínskeho mučeníka a na koniec hovorí sa aj o jeho smrti slovami: „... keď . . . ostal vo viere pevný a neochvejný a keď, opovrhúc všetkými životnými výhodami a príjemnosťami, ani najružovejšími sľubmi sa nedal odvrátiť od poznanej viery — rozzúrení thökölyovskí povstalci, vidiac jeho stálosť, použili (podľa ich mienky) najsilnejšiu zbraň na zlomenie a otrasenie jeho neochvejnosti, začali sa mu totiž vyhrážať najukrutnejším trýznením a trestom smrti, ak opovrhne ich nahováraniami a radami; ale on sa ani tým nedal obmäkčiť a neochvejne vytrval vo svojom predsavzatí. Preto v tých časoch proti kňazom po celom kráľovstve podľa svojej ľubovôle zúriaci nepriatelia pravej viery a božej Cirkvi podrobili ho najukrutnejšiemu trýzneniu a mučeniu. Za tichej a pokojnej noci neočakávane obkľúčili jeho faru, vylámanými dvermi vnikli do nej, spiaceho kňaza za veľkého křiku zobudili zo spánku, stiahli s postele a — keď sa nechcel zrieknuť svojej viery — všelijako ho trýzniac, odvedli ho do blízkych hôr a vo svojej kacírskej zúrivosti Kristovho hrdinu podrobili novému a doteraz neslýchanému spôsobu mučenia. Vyrezali mu totiž pupok a, pribijúc mu ho o strom, s neslýchanou ukrutnosťou mu vytiahli črevá z brucha a vodili ho okolo stromu do tých čias, kým mu ich všetky naň nenasnovali: neohrozený Kristov hrdina, vidiac, čo sa s ním robí, a cítiac blízky koniec svojho života, spieval pri tom slávnostnú pieseň „Zvelebuje moja duša Pána”, po vyťahnutí všetkých čriev padol na zem, tichúčko vydýchol svoju Bohu milú dušu ako mučeník viery pod rukou nepriateľov a bez pochyby dosiahol korunu slávneho mučeníctva. Stalo sa to 8. júna 1680.”²³ Týmito slovami líči mučenícku smrť Jána Tra-

cum effigie, rudi quidem paenicillo formatam, et in adversa pagina adnexam excepit.” — Historia Rerum Notabilium Parochiae Alsó-Kubinensis, pag. 107.

²³ Dum ille constans in sua fide, et firmus permaneret, atque spretis omnibus vitae commodis, et fortunarum, iisque miris pollicitationibus a fide agnita se non pateret abduci, exasperati rebelles Tököliani, videntes illius constantiam, firmissimum adhibuere (ut iisdem videbatur) arietem ad labefactandam, et tentandam illius perseverantiam, comminationes videlicet gravissimorum tormentorum, et mortis etiam subeundae, si suasum, et consilia eorum secutus non fuerit; verum his quoque non curatis, dum in suo proposito constanti perseverat; exinde orthodoxae fidei, et Ecclesiae Dei hostes, in sacerdotes tunc pro lubitu suo per Regnum ferocientes, gravissima tormenta, et verbera adhibuerunt: inter quae ex insperato intempesta noctis silentio Parochiam illius circumdederunt, et perfractis ianuis eam ingressi magno cum tumultu dormientem excitant, de lecto detrahunt, et nolentem

noscia „Opis”, prinesený do Dolného Kubína z Prievidze, ku ktorému bol pripojený aj obrázok tejto smutnej udalosti. Na spodku tohto obrázku podľa záznamu kubínskej farskej kroniky bolo možno čítať slová: „Dôstojný pán Ján Transcius z Liptovskej stolice v Uhorsku, ktorý sa najprv zriekol učenia Lutherovho a prijal pravú vieru; neskoršie študoval teológiu a filozofiu v alumnáte pázmányovského kolégia vo Viedni a stal sa katolíckym kňazom, načo bol poslaný za duchovného správcu kubínskej farnosti v Oravskej stolici, bol za thökölyovského povstania pre svoju vieru neslýchanou ukrutnosťou a jedinečným spôsobom bludármi mučený a 8. júna 1680 ako Kristov hrdina usmrtený.”²⁴ Spomenutý obrázok mučeníckej smrti Jána Transcia uschováva sa v Dolnom Kubíne podnes.

Evanjelický historik Ján Mocko okrem vyššie citovaného „Opisu martýria Jána Transcia” spomína ešte aj druhú listinu podobného obsahu, ktorá vraj bola do Dolného Kubína prinesená z knižnice banskobystrických jezuitov.²⁵ O jestvovaní tejto druhej listiny však nateraz nemám nijakej vedomosti.

V druhej polovici minulého storočia z pera *Karola Rimelyho* vyšly latinsky písané dejiny viedenského Pázmána,²⁶ v ktorých sa však nachodí len veľmi stručná zpráva o smrti Jána Transcia. V tej zpráve čítame: „Nasledujúceho roku 1680 z pomedzi ôsmich alumnov kolégia, poslaných do duchovnej správy, Ján Transcius z Ora-

apostátare a fide per varia tormenta tractatum ad vicinos montes deducunt, atque ad exsaturandam rabiem haeticam novo, et inaudito martyrii genere, Athletam Christi afficiunt, circumcidunt umbilicum, et arbori acclavant, inaudita crudelitate viscera ex ventre extrahunt, circa arborem eum ducendo, donec omnia viscera extraherent: quo facto imperterritus Christi Athleta hoc secum agi cernens, et vitae finem appropinquare videns, canticum illud solenne: Magnificat anima mea Dominum, decantavit, eoque finito extractis jam visceribus in terram corruit, placidam Deo animam in odium fidei ab hostibus occisus placide exhalavit, et indubie gloriosam martyrii lauream adeptus est. Idque die 8-a Junii 1680. — *Historia Rerum Notabilium Parochiae Alsó-Kubinensis*, pag. 108.

²⁴ „R. D. Joannes Transcius ex Comitatu Liptoviensi in Hungaria, qui praevis ejuratis Lutheri dogmatibus, fidem orthodoxam amplexus est; postea vero Theologiae, et Philosophiae studiis in Alumnatu Collegii Pazmaniani Viennae operam dedit, sacerdos ordinatus, indeque ad curam animarum ad Parochiam Kubinensem in Comitatu Arvensi admotus, admirando crudelitatis, et novo martyrii genere ab haeticis in odium fidei excarnificatus est sub revolutione Tököliana et Anno 1680 die 8-a Junii fortis Athleta Christi occubuit.” — *Historia Rerum Notabilium Parochiae Alsó-Kubinensis*, pag. 108.

²⁵ *Cirkevné Listy*, ročník V.—1891, str. 111.

²⁶ *Carolus Rimely: Historia Collegii Pazmaniani. Viennae 1865.*

vy, veľmi horlivý farár kubínsky, pre obranu pravdivosti katolíckej viery podstúpenou smrťou stal sa dôkazom nefudskej zúrivosti inovercov.²⁷

V poslednom desaťročí minulého storočia prípadom Jána Tranoscia zaoberal sa aj evanjelický historik *Ján Mocko*. Podnet k tomu mu dali spisovatelia *Matej Bahyl*,²⁸ *Ludovít Haan*²⁹ a *Jozef Jiřeček*,³⁰ ktorí vo svojej neinformovanosti namiesto Jána Tranoscia vyhlasovali jeho otca *Samuela Tranoscia* vo svojich dielach za odpadlíka evanjelickej cirkvi. *Ján Mocko*, chcúc opraviť nesprávny náhľad menovaných spisovateľov v tejto veci, napísal r. 1891 dlhšiu štúdiu o *Samuelovi Tranosciovi* do *Cirkevných Listov*.³¹ V tejto svojej štúdiu usiloval sa očistiť *Samuela Tranoscia* z podozrenia apostázie od evanjelickej cirkvi, a pritom sa obsérnejšie rozpísal aj o zavraždení kubínskeho farára *Jána Tranoscia*. Vo svojej náboženskej predpojatosti urobil to však spôsobom nedôstojným, postaviac *Jána Tranoscia* do veľmi zlého svetla a urobiac z neho bezdôvodne „streštenca, zúriaceho proti vlastnému otcovi“.³² Aby svoje tvrdenia podoprel aspoň len zdanlivými dôkazmi, z diel niektorých starších spisovateľov povytrhával niektoré citáty a tendenčne ich povykrúcal (napr. citáty z *Buria*). Zo svetského kňaza *Jána Tranoscia* urobil fanatického jezuitu, ktorý vraj bol hotový aj vlastného otca vyhnat z *mikulášekej fary*.³³ No a jezuitov vo svojej predpojatosti opísal takými tmavými farbami, že neinformovaný čitateľ po prečítaní jeho štúdie musí ich pokladať za vyvrheľov spoločnosti ľudskej.³⁴ Štúdia *Mockova* je v dôsledku toho klasickým príkladom na to, ako

²⁷ „Anno insequente 1680 ex octo Alumnis Collegii in curam animarum missis Joannes Tranoscius Arvensis, qua Parochus Kubienensis zelosissimus, ceu Christi athleta, rabidam haeterodoxorum tyrannidem ob tuitam fidei catholicae veritatem illata sibi per eos gloriosa morte expertus est.“ — *Tamtiež*, pag. 93.

²⁸ *Mathias Bahyl*: *Tristissima ecclesiarum Hundariae protestantium facies*, pag. 422., § 65.

²⁹ *Ludewit Haan*: *Cithara Sanctorum, její historia, její půwodce a tohoto spolupracownici*. W Pessti 1873. Str. 49 a 75.

³⁰ *Josef Jiřeček*: *Rukověť k dějinám literatury české*.

³¹ *Ján Mocko*: *Samuel Tranovský*. V *Cirkevných Listoch*, roč. V.—1891, str. 29, 44, 58, 74, 94, 110, 127, 136.

³² *Tamtiež*, str. 128.

³³ *Tamtiež*, str. 44.

³⁴ *Tamtiež*, str. 128.

sa nemajú písať historické články. K niektorým vývodom Jána Mocku podľa potreby vrátíme sa ešte neskoršie.

Po Jánovi Mockovi r. 1894 niekoľkými slovami zmieňuje sa o smrti Jána Tranoscia aj *Ludovít Némethy*, ktorý píše: „V čase thökölyovského prenasledovania bol neopisateľným spôsobom trýznený, mučený, špinavo trápený a konečne na brehu rieky na hornom konci mesta (Dolného Kubína) štatím hlavy života pozbavený. Jeho hlava spadla do vody, krvou ju celú na červeno sfarbila a — ako sa povrávalo — proti prúdu plávala. Menovaný bol neokonvertita a syn evanjelického kazateľa z mesta Lipt. Sv. Mikuláša. O jeho martýriu uchováva sa obrázok na fare.”³⁵ Táto zpráva — ako vidieť — shoduje sa so správou kubínskeho farára Andreja Tršťanského.

Pred desiatimi rokmi pripomínali si slovenskí evanjelici 300-ročné jubileum smrti Juraja Tranoscia-Trnaovského a pri tej príležitosti spolok „Tranoscius” v Lipt. Sv. Mikuláši vydal ako podielovú knihu Hurbanovej evanj. literárnej spoločnosti zvláštny jubilejný „*Tranovského sborník*”. V tomto jubilejnom sborníku okrem rozličných iných štúdií uverejnená je aj štúdia „Tranovský na Slovensku” z pera Jána Mocku,³⁶ v ktorej sa zasa pretriasa otázka Jána Tranoscia. Táto štúdia je vlastne len shrnutím všetkého toho, čo Ján Mocko bol r. 1891 napísal o Jánovi Tranosciovi do Cirkevných Listov. Vydaním „Tranovského sborníka” dostaly sa teda znovu do verejnosti nekritické historické vývody Jána Mocku na veľké pohoršenie objektívnych historikov, ktorí pokladajú zisťovanie nefalšovanej pravdy za hlavný cieľ dejepisného bádania. Preto nás ani najmenej neprekvapuje, že po vydaní „Tranovského sborníka” Jozef Weiss-Nägel S. J. zvláštnym článkom poukázal na jednostranné prekrúcanie historickej skutočnosti Jánom Mockom.³⁷

V najnovšom čase zaoberá sa otázkou Jána Tranoscia aj *Dr. Ján*

³⁵ „In persecutione Tökölyana inexplicabiliter cruciatus, afflicto, ad vomitum coactus, tandem gutture praeciso decollatus penes fluvium, in superiori parte huius oppidi obiit. Cujus caput decidit in aquam et totam rubicundam fecit, et ut ajebant, contra torrentem natavit. Hic neo-convertita fuit filius praedicantis in oppido Liptó-Szent-Miklós. De hujus martyrio existit imago in parochia.” *Ludovicus Némethy: Series parochiarum et parochorum archi-dioecesis strigoniensis. Strigonii 1894, pag. 995.*

³⁶ *Tranovského sborník. Lipt. Sv. Mikuláš 1936. Str. 153—156.*

³⁷ *Jozef Weiss-Nägel S. J.: Tranovského sborník. V Kultúre, roč. VIII. (1936), č. 11 (november), str. 502—505 a č. 12 (december), str. 535—544.*

Đurovič, ale len mimochodom. On z diela Buriovho vyčítal, že sa Ján Transcius až dva razy dostal do rúk kurucov. Po prvý raz ho vraj pod istými podmienkami ešte prepustili na slobodu, ale na druhý raz ho pre nedodržanie týchto podmienok kruto dobili a jeho mŕtvolu hodili do rieky Oravy.³⁸ Ináč sa Dr. Ján Ďurovič pridŕžiava v tejto otázke vývodov Jána Mocku a o smrti Jána Transcia nevie nám povedať nič nového. V súvislosti s tvrdeniami Dr. Jána Ďuroviča nateraz dovoľujem si poukázať len na tú okolnosť, že sa Ján Transcius aj podľa Mockom zavrhovaného „Opisu martýria Jána Transcia“ dva razy dostal do rúk kurucov: po prvý raz bol ešte prepustený na slobodu, ale po druhý raz sa už stal obeťou ich zúrivosti. Z toho vidieť, že „Opis martýria Jána Transcia“ obsahuje v sebe aj hodne pravdivých údajov, a preto jeho obsah nemožno kvalifikovať len ako výmysel jezuitov (Mocko!).³⁹

Všetky doteraz citované zprávy nám jasne svedčia o tom, že o zavraždení Jána Transcia nemôže byť ani len najmenej pochybnosti. Zavraždenie menovaného kubínskeho farára je teda historickou skutočnosťou, ktorú nám dotvrdzujú údaje nielen katolíckych, ale aj evanjelických pisateľov. Je historickým faktom, ktorý popierať už dnes vôbec nemožno.

Po tomto dôležitom konštatovaní pokúsme sa v ďalších riadkoch posbierať životopisné dáta a objasniť bližšie okolnosti zavraždenia Jána Transcia.

Kto bol Ján Transcius?

Ján Transcius pochádzal zo známej evanjelickej rodiny Transciocov. Kolískou jeho predkov bola obec Trzanowice neďaleko Tešína,⁴⁰ kde prvý jeho známy predok *Adam* bol roľníkom a richtárom.⁴¹ Podľa tejto obce dostali potom priezvisko „Transcius-

³⁸ Dr. Ján Ďurovič: Životopis Juraja Tranovského 1592—1942. Lipt. Sv. Mikuláš, 1942. Str. 196—199.

³⁹ Ján Mocho: Samuel Tranovský. V Cirkevných Listoch, roč. V.—1892, str. 112.

⁴⁰ Obec Trzanowice, pôvodne Strzankowice, leží asi na 6 km na západ od Tešína.

⁴¹ „Tranovicensis cultor Adamus agri, qui patriae judex proavorum sanguine cultae...” — V Coronis od Juraja Tranovského. Viď „Životopis Juraja Tranovského” od Dr. Jána Ďuroviča na str. 208!

Tranovský" všetci Transciovci.⁴² Prastarý otec Jána Transcia volal sa *Valentín* a bol kováčom v Tešíne,⁴³ kde mal dosť slušné spoločenské postavenie a bol aj primerane majetný.⁴⁴ No starý otec Jána Transcia *Juraj*, narodený už v Tešíne,⁴⁵ jednako len neostal pri otcovom remesle. Odišiel na štúdiá a po ich absolvovaní stal sa najprv učiteľom a neskoršie evanjelickým kazateľom.⁴⁶ Ako učiteľ účinkoval v Prahe, v Holešove a nejaký čas aj vo Valašskom Meziříčí, kde sa však onedlho stal evanjelickým kazateľom⁴⁷ a vzal si za manželku *Annu Polani z Polansdorfu*, rodom z Opavy.⁴⁸ Vo Valašskom Meziříčí zotrval až do r. 1625, keď pod tlakom udalostí a nepriaznivých náboženských pomerov odišiel do Tešína, neskoršie do Bielska a nakoniec musel ako exulant hľadať útočisko na Slovensku.⁴⁹ Istý čas ako dvorný kazateľ účinkoval na Budatínskom, potom na Oravskom zámku, a nakoniec r. 1631 stal sa evanjelickým kazateľom v Lipt. Sv. Mikuláši, kde aj zomrel 29. mája 1637.⁵⁰ Juraj Transcius-Tranovský vynikol ako spisovateľ a básnik v bibličtine. Jeho *Cithara Sanctorum* je u našich evanjelikov po biblii najrozšírenejším dielom v biblickej češtine a v evanjelických kostoloch hojne sa používa ešte aj dnes. Literárne zásluhy Juraja Transcia-Tranovského na poli evanjelickej spisby sú tak veľké, že slovenskí evanjelici svoje najväčšie nakladateľstvo v Lipt. Sv. Mikuláši označili menom „Transcius”. Synom tohto slávneho Juraja Tra-

⁴² „A patria natis nomina simpla dedit...” — Tamtiež.

⁴³ „Urbe in Teschinensi vetus est et simpla Ducatu... Hic genitor veteris vixit in aede fori. Nempe ubi contiguam publicae jugat angulus aedi, e qua frumenti potio cocta venit: aede Valentinus pater hac Transcius (inquam) vixit et eminuit cautis in aere faber...” — Tamtiež, str. 205.

⁴⁴ Dr. Ján Ďurovič: Životopis Juraja Tranovského. Str. 35.

⁴⁵ „Ego Georgius Transcius Teschiniensis, natus sum Teschinii, patre Valentino Tranovský ex pago Tranowic, matre Hedvigae Zentkovianae, de Smilovicz oriundis.” — Stirps Transciana od Juraja Transcia. Viď „Životopis Juraja Tranovského” od Dr. Jána Ďuroviča na str. 143.

⁴⁶ Dr. Josef Lukášek: Jiří Třanovský na Moravě a československá církevní a kulturní vzájemnost. V „Tranovského sborníku”, str. 87—100.

⁴⁷ Tamtiež.

⁴⁸ Tamtiež, str. 89.

⁴⁹ Tamtiež, str. 93.

⁵⁰ Ján Moko: Tranovský na Slovensku. V „Tranovského sborníku”, str. 136—156.

noscia bol *Samuel*, otec zavraždeného kubínskeho farára Jána *Tranoscia*,⁵¹ ktorý sa po svojom vyštudovaní r. 1653 stal diakonom (kaplánom) a r. 1655 evanjelickým kazateľom v Lipt. Sv. Mikuláši.⁵² Po príklade svojho otca vynikol tiež ako literát. Roku 1672 vydal spisok „Cicero renascens” a napísal aj niekoľko náboženských piesní. Niektorí evanjelickí spisovatelia vo svojej neinformovanosti vyhlásili ho za odpadlíka evanjelickej cirkvi (*Matej Bahyl*),⁵³ *Andrej Schmal*,⁵⁴ *Ludovít Haan*⁵⁵ a *Matej Duraeus*,⁵⁶ ale *Ján Mocko*⁵⁷ toto ich tvrdenie podvrátil. Podľa konštatovania Jána *Mocku Samuel Transcius-Tranovský* po celý svoj život ostal verným členom evanjelickej cirkvi, ale r. 1672 bol odstránený z mikuláškovej fary a kostol vo Sv. Mikuláši bol vrátený katolíkom. Onedlho zatým bol *Samuel Transcius-Tranovský* predvolaný pred mimoriadny súd do Bratislavy a zvláštnym reverzom sa zriekol vykonávania akýchkoľ-

⁵¹ *Ján Mocko*: *Samuel Tranovský*. V *Cirkevných Listoch* roč. V.—1891, str. 29, 44, 58, 74, 94, 110, 127, 136. — *Dr. Ján Ďurovič*: *Zivotopis Juraja Tranovského*. Str. 194—199.

⁵² *Tamtiež*, str. 196.

⁵³ „V Uhorsku verí sa to, že voľakedy hovorieval *Samuel Tranovský*, nezdarný syn slávneho pevcu *Juraja Tranovského*, prestúpivši do tábora *Ignáca z Loyoly*: Dobre je v Uhorsku po katolícky žiť a po luteránsky zomrieť, ale nie naopak, po luteránsky žiť a po katolícky zomrieť.” — *Mathias Bahyl*: *Tristissima ecclesiarum Hungariae protestantium facies*, pag. 422 § 65. Citované podľa *Cirkevných Listov*, roč. V.—1891, str. 45.

⁵⁴ „Do tohto počtu (t. j. do počtu odpadlíkov evanjelickej cirkvi) má byť zahrnutý *Samuel Tranovský*, syn veľkého *Juraja*, ktorý jezuitom zviazaný zúfale zriekol sa evanjelického náboženstva...” — *Andreas Schmal*: *Adversaria ad illustrandam historiam ecclesiasticam*, pag. 143. Citované podľa *Cirkevných Listov*, roč. V.—1891, str. 45.

⁵⁵ „Měl nás *Tranovský*, nakoľik mi známo, jediného syna *Samuela* i to nezdařeného, který w oných těžkých časích odpadl od wjry a stal se katolíkem.” — *Ludewit Haan*: *Cithara Sanctorum*, její historia, její původce a tohoto spolupracovníci. *W Pessti* 1873, str. 49. — „Syn wýtečného *Jiřího Tranovského*, awssak syn nezdařený a otce nehodný. Opustiw zajisté církev evanjelickau, stal se jezowitem. Byl člověk smyslný, tělesný, ra světem omámený. Aspoň na to ukazuje to, co se o něm udrželo, že totiž heslo jeho bylo: optime est catholice vivere et lutheranice mori, t. j. nejlépe jest katolícky žít, luteránsky umřít, rozuměl jistě pod katolíckým žítím žít v hojnosti, jako katolíčtí kněží. Byl pak *Samuel* nástupcem otcovým w swatomikulášké faře, potom ale přestaupil do katolícké církwe.” — *Tamtiež*, str. 75.

⁵⁶ „Fallitur augurio spes bona saepe suo. Defecit enim ad simulacra.” — Poznámka *Mateja Duraea* na okraji „*Stirps Tranosciany*”. Viď dielo *Dr. Jána Ďuroviča* na str. 198!

⁵⁷ *Ján Mocko*: *Samuel Tranovský*. V *Cirkevných Listoch*, roč. V.—1891, str. 29, 44, 58, 74, 94, 110, 127, 136.

vek pastorských funkcií medzi evanjelikmi. Za thökölyovského povstania ho však znovu dosadili na faru v Lipt. Sv. Mikuláši a v ostatných rokoch svojho života zastával aj úrad liptovského seniora.⁵⁸ Zomrel v Lipt. Sv. Mikuláši akiste v roku 1684, lebo v máji 1685 bol už mikulášskym evanjelickým kazateľom jeho nástupca Ján Mathesius.⁵⁹

Kubínsky farár *Ján Tranoscius* bol teda synom mikulášskeho evanjelického kazateľa *Samuela Tranoscia* a jeho manželky rodenej *Jakobaei*, sestry evanjelického kazateľa pri chráme sv. Alžbety v Banskej Bystrici *Zachariáša Jakobaei*.⁶⁰ Dátum jeho narodenia neznáme.⁶¹ Jeho rodiskom pravdepodobne bol Lipt. Sv. Mikuláš.⁶² Prvé vzdelanie dostal asi v Lipt. Sv. Mikuláši, ale v čase svojho pobytu u starej matky⁶³ nejaký krátky čas chodil akiste aj do školy na Španej Doline.⁶⁴ Právom môžeme na to usudzovať zo slov Jána Buriia, ktorý ho vo svojom diele vyhlasuje za bývalého svojho žiaka.⁶⁵ Žiakom Buriiovým mohol byť totiž len na Španej Doline, kde Ján Burius bol v tých časoch učiteľom a ev. farárom.⁶⁶ Po skončení prípravných škôl odišiel Ján Tranoscius na ďalšie štúdiá do zahraničia, kde študoval gymnázium.⁶⁷ Nasvedčujú tomu slová „*Opisu martyria Jána Tranoscia*“: „Ján Tranoscius . . . po skončení svojich štúdií na luteránskych gymnáziách v zahraničí vrátiť sa do svojej vlasti . . . prijal vieru katolícku.“⁶⁸ Miesto jeho gymnaziálnych štúdií nám je

⁵⁸ Tamtiež, str. 46. — *Dr. Ján Ďurovič: Životopis Juraja Tranoského. Str. 195—196.*

⁵⁹ *Dr. Ján Ďurovič: Životopis Juraja Tranoského. Str. 196.*

⁶⁰ *Ján Močko: Samuel Tranoský. V Cirkevných Listoch, roč. V.—1891, str. 59.*

⁶¹ *Ján Močko* sa domnieva, že r. 1672 mal asi 16 rokov (*Cirkevné Listy, roč. V.—1891, str. 47*). Podľa toho by sa bol narodil okolo r. 1656.

⁶² Tam totiž býval od r. 1653 jeho otec.

⁶³ *Ján Močko: Príspevky k životopisu Jura Tranoského. V Cirkevných Listoch, roč. 1895, str. 84.*

⁶⁴ *Dr. Ján Ďurovič: Životopis Juraja Tranoského. Str. 198.*

⁶⁵ „Et quod magis, inter discipulos meos aliquando numeratus, si bene calculum pono.” — *Joannis Burii Micae Historiae Evangelitorum in Hungaria ab anno 1673 ad annum 1688., pag. 174.*

⁶⁶ *Dr. Ján Ďurovič: Životopis Juraja Tranoského. Str. 198. — Ján Močko:*

⁶⁷ *Ján Močko: Samuel Tranoský. V Cirkevných Listoch, roč. V.—1891, str. 128.*

⁶⁸ „Joannes Tranoscius . . . post návratam etiam in exteris provinciis in haerodokorum gymnasiis literis operam, redux in patriam . . . catholicam fidem amplexus est . . .” — *Historia Rerum Notabilium Parochiae Alst. Kubinensis, pag. 107.*

však neznáme. Ján Mocko myslí, že Ján Tranoscius študoval na gymnáziu niekde „v Dolnom Sliezsku,⁶⁹ odkiaľ . . . pochodila jeho stará mať Anna Polani z Pollansdorfu, kde mal teda rodinu po starej matke”.⁷⁰ To je však len jeho dohad, nateraz ničím nedoložený. V ktorých rokoch študoval Ján Tranoscius na zahraničných gymnáziách a kedy sa vrátil zo zahraničia, to tiež nevieme. Ján Mocko sa nazdáva, že návrat mladého Tranoscia zo zahraničných gymnázií spadá do r. 1672. No na podopretie tohto svojho dohadu nevie uviesť nijaké doklady.⁷¹ Z toho vidieť, že presný čas návratu mladého Tranoscia do vlasti určiteľ nemožno. Ján Mocko kládol návrat Jána Tranoscia do roku 1672 len preto, že sa mu to hodilo na očiernenie jezuitov. Po svojom návrate do vlasti Ján Tranoscius zriekol sa evanjelickej viery a stal sa katolíkom.⁷² V „*Opise martýria Jána Tranoscia*” totiž čítame: „. . . po svojom návrate do vlasti pomocou milosti Ducha Svätého zriekol sa Luthera a prijal katolícku vieru.”⁷³ Z týchto slov sa však nič nedozvieme o tom, pri akých okolnostiach došlo k jeho konverzii. Pohotový Ján Mocko probuje, pravda, odpovedať aj na túto otázku a bez akýchkoľvek dôkazov píše: „V ten čas mali v Bratislave jezuiti veľkú moc a veľký vplyv a svojimi tykadlami zasahovali do evanjelických miest dolnosliezskych. Tu sviedli mnohého mladíka, a možno, že mladý Tranovský už odtiaľ priniesol zárodok svojho spreneverenia.”⁷⁴ U Jána Mocku nás to však vôbec neprekvapuje, lebo uňho dôkazy často hrajú len podradnú rolu. Pokus o objasnenie okolností konverzie Jána Tranoscia nachodíme aj v „*Tranovského sborníku*”, kde v súvislosti s odstránením Samuela Tranoscia zo svätomikulášekej fary a s konverziou Jána Tranoscia čítame: „Jezuiti, využíjúc nesnádzce otcove, kládli osídla synovi, lákajúc ho sľubmi a výhľadmi. Tento súc vrtkavý — ako to o ňom Ján Burius, jeho niekdajší učiteľ, poznamenal — pod-

⁶⁹ Teda v Opave alebo v jej okolí.

⁷⁰ *Ján Mocko*: Samuel Tranovský. V *Cirkevných Listoch*, roč. V.—1891, str. 128.

⁷¹ *Ján Mocko*: Tranovský na Slovensku. V „*Tranovského sborníku*”, str. 154.

⁷² O tom nepochybujú ani evanjelickí autori.

⁷³ „Redux in patriam, cooperante Spiritus S. gratia, ejurato Luthero, catholicam fidem amplexus est.” — *Historia Rerum Notabilium Parochiae Alsó-Kubinensis*, pag. 107.

⁷⁴ *Ján Mocko*: Samuel Tranovský. V *Cirkevných Listoch*, roč. V.—1891, str. 128.

lahol.”⁷⁵ Odkiaľ to všetko vie a akými sľubmi a výhľadmi lákali jezuiti mladého Tranoscia, to nám p. autor zabudol povedať. Aj v tomto prípade ide teda zas len o osobný dohad — ba skôr osobné želanie — p. pisateľa bez akéhokoľvek historického podkladu. Okolnosti konverzie Jána Tranoscia ostávajú aj naďalej len záhadou, doteraz ešte nikým neobjasnenou.

Po svojej konverzii mladý *Ján Tranoscius* zatúžil po živote kňazskom a odišiel do Viedne, kde sa stal chovancom chýrečného Pázmána. Dozvedáme sa o tom zo zprávy ostrihomského arcibiskupa *Juraja Szelepcsényiho*,⁷⁶ z diela *Karola Rimelyho*⁷⁷ a z častejšie citovaného „*Opisu martýria Jána Tranoscia*“, v ktorom čítame: „Potom ho poslali do Viedne a prijali ho do Pázmána, kolégia klérikov...“⁷⁸ O pobyte Jána Tranoscia vo viedenskom Pázmáneu nepochybuje ani *Ján Mocko*, lebo vo svojej štúdií píše: „Faktum je, že syn Samuela, zväbený a obsnovaný súc jezuitmi, prestúpil a že ho títo poslali do Pázmáneuma do Viedne...“⁷⁹ Na inom mieste svojej štúdie však hovorí: „Dielo mrzkej apostázie zavřšili jezuiti na viedenskom Pázmáneume, kde ho pretvorili ako pretvorovali Turci kresťanských synov na janičiarov, ktorí sa stali bičmi uzlovatými na rodných bratov svojich.“⁸⁰ Tieto citáty sú nám dôkazom toho, že *Ján Mocko* nemal nijakých pochybností o pobyte Jána Tranoscia vo viedenskom Pázmáneu. Pochybnosti o pobyte Jána Tranoscia v Pázmáneu nemajú ani iní evanjelici, lebo v novšom čase aj v jubilejnom „*Tranovského sborníku*“ čítame: „Jezuiti... vystrojili ho do Viedne, kde na Pázmáneume vychovali z neho streštenca, zúriaceho proti vlastnej krvi.“⁸¹ K týmto slovám „*Tranovského sborníka*“ dovoľujeme si poznamenať len toľko, že do Pázmána posie-

⁷⁵ *Ján Mocko*: *Tranovský na Slovensku*. V „*Tranovského sborníku*“, str. 153.

⁷⁶ „... Joannes Tranoscius in Comitatum Liptoviensem ex Collegio Pazmaniano missus...“ — *Informatio de statu religionis in Regno Hungariae...* Rabčková sbierka listín v „*Bibliotheca Dioecessana Nitriensis*, Plut. 62, Nr. 111, Nro 12.

⁷⁷ „Anno insequente 1680 ex octo alumnia Collegii... Joannes Tranoscius Arvensis...“ — *Carolus Rimely*: *Historia Collegii Pazmaniani*. Pag. 93.

⁷⁸ „Postea Viennam Austriae missus, ad Pazmanianum clericorum collegium assumptus est...“ — *Historia Rerum Notabilium Parochiae Alsó-Kubinensis*, pag. 107.

⁷⁹ *Ján Mocko*: *Samuel Tranoscius*. V *Cirkevných Listoch*, roč. V.—1891, str. 47.

⁸⁰ *Tamtiež*, str. 128.

⁸¹ *Ján Mocko*: *Tranovský na Slovensku*. V „*Tranovského sborníku*“, str. 153.

lali klerikov vždy biskupi (najmä arcibiskupi ostrihomskí) a nie jezuiti. A v súvislosti s výchovou v Pázmáneu dovoľujem si poukázať na pádne slová *Jozefa Weiss-Nägla S. J.*: „Keby p. pôvodca poznal, čo je rehoľa Spoločnosti Ježišovej, čo chce ona a čo tí, ktorí do nej vstupujú, keby vedel, aká je ich výchova, akými pravidlami a stanovami sa riadia, bol by také veci hádam priniesol ako zaujímavú anekdotu a nie ako históriu.“⁸² Len čudovať sa možno, že takéto historicky nedokázané nesmysly môžu byť súdnym čitateľom servírované ako dejepisné skutočnosti ešte aj v XX. storočí, a to aj v dielach reprezentatívnych, medzi ktoré chce patriť aj „*Tranovského sborník*“.

Vo viedenskom Pázmáneu Ján Tranoscius študoval bohoslovie a usilovne sa pripravoval na dráhu kňazskú.⁸³ Ako dlho trvaly jeho bohoslovecké štúdiá a koľko rokov sa zdržoval vo Viedni, nevieme. Isté je len to, že dňa 14. apríla 1680 vysvätili ho za kňaza a dňa 20. apríla 1680 ho poslali za farára do Liptova.⁸⁴ V Liptove účinkoval ako svetský kňaz a svetským kňazom bol až do konca svojho života, hoci Ján Mocko silou mocou chcel z neho urobiť jezuitu.⁸⁵ Menovaný evanjelický historik dovoľáva sa síce Jána Buria, ale neprávom. Ján Burius vo svojom diele nikde nevyhlasuje Jána Tranoscia za jezuitu, lebo na podopretie takéhoto vyhlásenia nemal nijaké dôkazy. Na jednom mieste svojej knihy píše o Jánovi Tranosciovi ako o svetskom kňazovi⁸⁶ a na druhom hovorí, že sa Ján Tranoscius po svojej konverzii stal „jezuitom a či katolíckym kňazom“.⁸⁷ Dielo Buriovo teda nijak neopravňuje Mocku na to, aby na jeho základe

⁸² *Jozef Weiss-Nägel S. J.*: *Tranovského sborník*. V *Kultúre*, roč. VIII. (1936), č. 12 (december), str. 539.

⁸³ „In quo post laudabiliter jacta literarum, et vitae apostolicae fundamenta zelo animarum Deo lucrandarum accensus...“ — *Historia Rerum Notabilium Parochiae Alsó-Kubinensis*, pag. 107.

⁸⁴ „Tránosai, vel Tranoscius Joannes. Theologiae in Pázmáneu studuit. 14. Apr. 1680. ordinatus. 20. Apr. e. a. investituram accepit pro aliqua indeterminata parochia in comitatu Liptó.“ — *Ludovicus Némethy*: *Series parochiarum et parochorum archi-dioecesis strigoniensis*. Pag. 995.

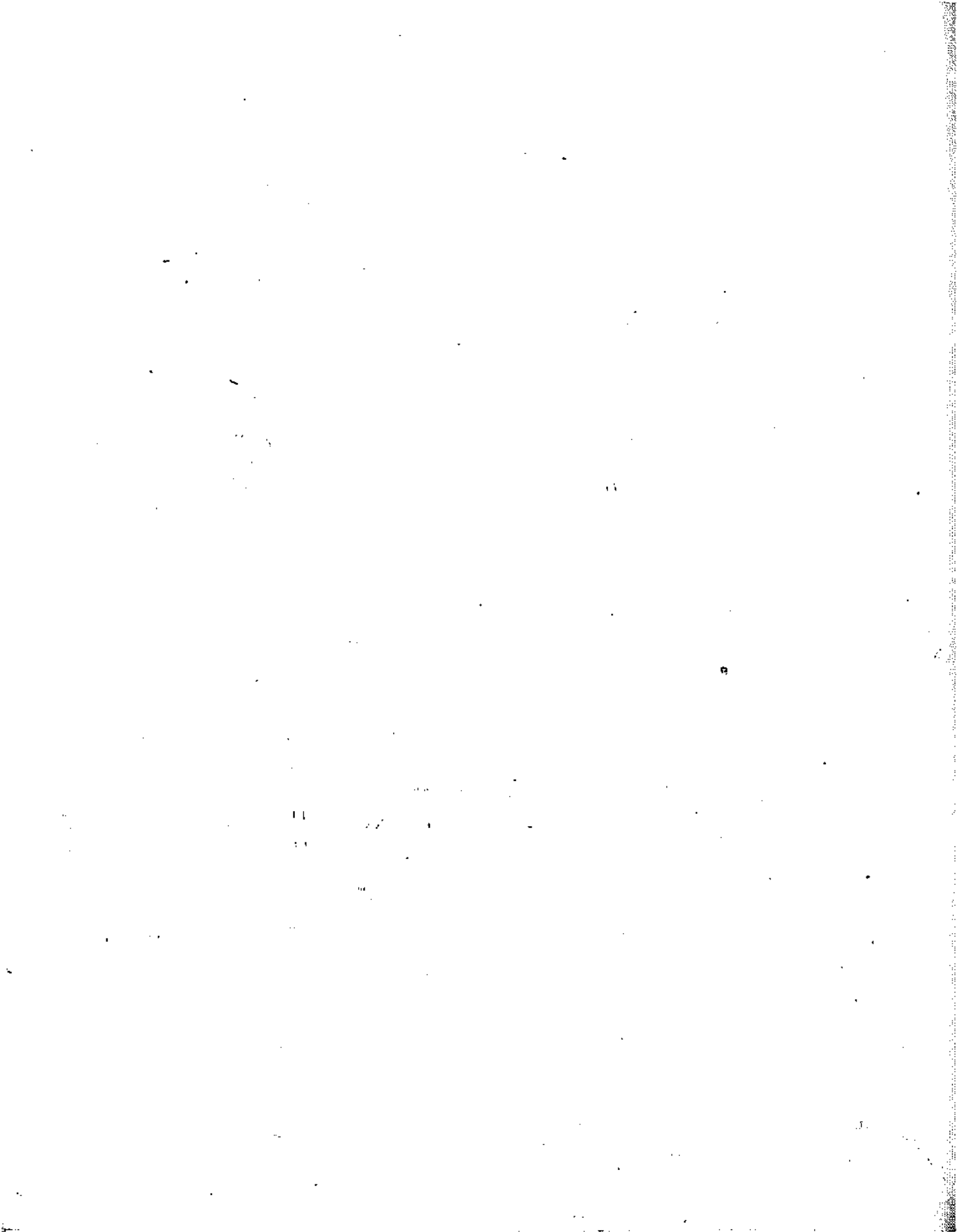
⁸⁵ *Ján Mocko*: *Samuel Tranovský*. V *Cirkevných Listoch*, roč. V.—1891, str. 48. — *Ján Mocko*: *Tranovský na Slovensku*. V „*Tranovského sborníku*“, str. 154.

⁸⁶ „...sacrificulus factus...“ — *Joannis Burii Micae Historiae Evangelicorum in Hungaria*, pag. 128.

⁸⁷ „Jesuitaque vel sacrificulus factus...“ — *Tamtiež*, pag. 178.

Dolnokubínsky mučeník Ján Tranoscius-Tranovský
(obraz z 18. storočia).

mohol Jána Tranoscia vyhlasovať za jezuitu. Ján Tranoscius nemal s jezuitmi nič spoločného, hoci dakedy ešte aj v dielach katolíckych autorov sa spomína ako jezuita.⁸⁸ Pázmáneum — v ktorom študoval Ján Tranoscius — založil predsa arcibiskup Peter Pázmány pre výchovu svetských kňazov a nie pre výchovu jezuitov. Jezuiti pre výchovu svojho rehoľného dorastu mali svoje vlastné ústavy, a preto nemuseli svojich chovancov umiestňovať v Pázmáneu. Po tomto vysvetlení sledujeme ďalej životné osudy Jána Tranoscia.

V Liptove Ján Tranoscius veľmi horlivo plnil svoje kňazské povinnosti a všemožne sa usiloval získať aj svojho otca pre katolícku vieru.⁸⁹ Na svojom pôsobišti v tom kraji neostal však dlho, lebo ho čochvíľa poslali za farára do Dolného Kubína.⁹⁰ Kedy prišiel do Dolného Kubína, o tom nemáme nijaké spoľahlivé dáta. Podľa mojej skromnej mienky nie je však možné, aby už 8. júna 1680 bol mohol podstúpiť mučenícku smrť, ako hovorí „Opis martýria Jána Tranoscia“.⁹¹ V tomto presvedčení utvrdzuje ma chronologia dolnokubínskych farárov. Historicky je totiž dokázané, že po odňatí kubínskeho kostola evanjelikom r. 1672⁹² prvým katolíckym farárom v Dolnom Kubíne stal sa *Martin Pongrácz*.⁹³ Ten tam zotrval až do

⁸⁸ Dr. Jozef Špirko má vo svojom diele obraz mučeníckej smrti Jána Tranoscia (č. 40), pod ktorým ôttame slová: „Ján Tranoscius S. J., mučeník dolnokubínsky. Súčasný obraz zo XVII. storočia, Dolný Kubín.“ — Viď „Cirkevné Dejiny“ od Dr. Jozefa Špirku, sv. II., str. 144. Vydala Neografia v Turč. Šv. Martine, 1943.

⁸⁹ „... praesertim desiderio patris sui ad fidem veram convertendi ardens, operarius in vineam Domini abivit...“ — *Historia Rerum Notabilium Parochiae Alsó-Kubinensis*, pag. 107.

⁹⁰ „Subin parochus in Alsó-Kubín.“ — *Ludovicus Némethy: Series parochiarum et parochorum archi-dioecesis strigoniensis*. Pag. 995. — „Commissa ipsi est administranda parochia Kubinensis in comitatu Arvensi...“ — *Historia Rerum Notabilium Parochiae Alsó-Kubinensis*, pag. 107.

⁹¹ „... placidam Deo animam in odium fidei ab hostibus occisus placide exhalavit, et indubie gloriosam martyrii lauream adeptus est. Idque die 8-a Junii 1680.“ — *Historia Rerum Notabilium Parochiae Alsó-Kubinensis*, pag. 108.

⁹² „Uaus illius imperturbatus fuit ad annum 1672, quo ejecto reverendo Stephano Mensatoris, simul et diacono Isaco Hieronymiades, dominus C. Sporck plebano, Martino Pongrácz, resignabat libertatem.“ — *Martinus Klanicza: Fata aug. conf. ecclesiarum a tempore reformationis ad synodum pestiensem in comitatibus Hungariae. V diele „Monumenta evangelicorum aug. conf. in Hungaria historica“* vydanom Andrejom Fabó v Pešti r. 1865, sv. III., str. 65.

⁹³ *Ludovicus Némethy: Series parochiarum et parochorum archi-dioecesis strigoniensis*, pag. 326 s 870.

r. 1680.⁹⁴ Po odchode Martina Pongrácza dňa 8. marca 1680 správu kubínskej farnosti prevzal licenciát *Jonáš Pretrozséni*, ktorý zotrval na svojom mieste do 10. decembra toho istého roku.⁹⁵ Nástupcom Jonáša Petrozséniho sa stal *Ján Mariássy* a ten účinkoval v Dolnom Kubíne do 7. júla 1682, keď pred blížiacimi sa thökölyiovcami hľadal útočisko na Oravskom zámku.⁹⁶ Ján Mariássy sa už potom viac nevrátil do Dolného Kubína, ale odišiel za farára do Turian.⁹⁷ Odtiaľ neskoršie pred thökölyiovcami utiekol do hôr, ale svojmu údelu neušiel. Thökölyiovskí povstalci ho chytili a ukrutne zbili, takže v bezvedomí klesol na zem. Jeho trýznitelia si mysleli, že zomrel a spokojne ho opustili. Po ich odchode sa však prebral⁹⁸ a ako farár účinkoval v Mošovciach, v Jedľových Kostolanoch a v Horných Opatovciach.⁹⁹ Z tohto stručného prehľadu vidieť, že *Ján Tranoscus* mohol prísť do Dolného Kubína až po odchode Jána Mariássyho na Oravský zámok, t. j. dakedy po 7. júli 1682. Jeho účinkovanie v dolnokubínskej farnosti spadá teda do časov druhého povstania thökölyovského. V dôsledku toho nesprávne je tvrdenie Mockovo, že sa Ján Tranoscus už „okolo r. 1677 alebo 78 objavil v Orave

⁹⁴ Tamtiež.

⁹⁵ Tamtiež, pag. 326 a 856.

⁹⁶ Tamtiež, pag. 326. — „Anno 1681 circa mensem Martii Joannem Mariassy in parochia Kubinensi immediate successisse, et ejusdem curatum, prout id patet ex eadem Matrica, permansisse usque 7-am Julii anni 1682, qui dein propter tumultuantes jam Tökölianos se ad arcem Arva, tamquam locum tutiorem, praesidio tunc forte Caesareorum militum tentam recepit...” — *Historia Rerum Notabilium Parochiae Alsó-Kubinensis*, pag. 112.

⁹⁷ „...nec amplius ad beneficium Kubinense reversus, sed ad Thuránensem parochiam transivit...” — Tamtiež. — *Ludovít Némethy* vo svojom diele spomína v tých časoch ako turianskeho farára Štefana Máriássyho a nie Jána, no z farskej kroniky kubínskej je zrejmé, že ide o jednu a tú istú osobu. — Srovnaj *Ludovicus Némethy: Series parochiarum et parochorum archi-diocesis strigoniensis*, pag. 326 a 765! — *Schematismus hist. Neosol.*, 1876, pag. 256 uvádza Máriássyho pod menom Jána Marassika ako turianskeho farára k r. 1673, pravda, omylom.

⁹⁸ „Stephanus Mariassy, parochus oppidi Thurany ob metum rebellium vagus per montes comprehensus tamen fuit, et plus quam quinquaginta vulneribus sauciatus pro mortuo relictus, qui tamen miserante Deo revixit.” — *Informatio de statu religionis in Regno Hungariae Romano Pontifici data... a Primate Regni Georgio Szelepcaény. Rabčekaova sbierka listín v „Bibliotheca Diocesana Nitriensis, Plut. 62, Nr. 111, Nro 12, str. 45.* Krstné meno Máriássyho je tu Štefan a nie Ján.

⁹⁹ *Ludovicus Némethy: Series parochiarum et parochorum archi-diocesis strigoniensis*, pag. 765.

ako misionár”.¹⁰⁰ V rokoch 1677—1678 Ján Tranoscius ešte vôbec nebol kňazom — bol ešte len chovancom viedenského Pázmána —, a preto nemohol účinkovať na Orave ako misionár. Na Oravu mohol prísť až v r. 1682 po uprázdnení dolnokubínskej fary odchodom Jána Mariássyho do Turian.

Ako dolnokubínsky farár Ján Tranoscius neúnavne pracoval vo vinici Pánovej, a to nielen ako kazateľ slova božieho, ale aj ako horlivý apoštol. Podľa „*Opisu martýria Jána Tranoscia*” mával časté hádky s inovercami a s vlastným otcom, ktorého sa stále pokúšal získať pre Cirkev katolícku.¹⁰¹ Jeho apoštolskej horlivosti však čochvíľa urobila koniec ukrutná smrť, ktorej obeťou sa stal po krátkom účinkovaní v Dolnom Kubíne. Za druhého povstania thökölyovského ho totiž povstalci chytili a zavraždili.

Prečo zavraždili Jána Tranoscia?

Evanjelický historik *Ján Močko* tvrdí, že si Ján Tranoscius znepriatelil thökölyovcov svojím nepriateľským správaním voči vlastnému otcovi a voči ľuďom iného náboženského presvedčenia. „Jezuiti vykoreníac zo srdca mladého Tranovského povinnú úctu naproti otcovi natoľko, že zapomenúc na štvrté božie prikázanie, postavil sa na čelo bezbožnej bandy, šiel vyhadzovať z fary otca: učinili z neho streštenca proti vlastnej krvi zúrivšieho, učinili z neho Absolona a dopomohli mu k odplate Absolonovej”¹⁰² — tak píše vo svojej „štúdií” na jednom mieste a na inom mieste toto svoje tvrdenie opakuje hovoriac „Prišiel mladý jezuita Tranovský, jemuž vymieraný bol Dolný Kubín, odkiaľ mal misiu prevádzať v Orave, aby tamajších luteránov nazpät priviedol do samospasiteľnej cirkvi katolíckej. Že si dokonale osvojil zásady jezuitské, dokázal tým, že neohliadajúc sa na štvrté božie prikázanie, otca svojho k úradu

¹⁰⁰ *Ján Močko*: Samuel Tranovský. V *Cirkevných Listoch*, roč. V.—1891, str. 47.

¹⁰¹ „... Commissa ipsi est administranda parochia Kubinensis in comitatu Arvensi, ubi is ad exigentiam status sui, tum concionando, tum etiam polemicis conferentiis non solum cum caeteris haeterodoxis, sed etiam cum parente suo Georgio (male by byť: Samuele) cupiens eundem ab erroribus ad viam salutis reducere plurimum indefesse, ac strenue laboravit. Parente autem cum caeteris ejus professionis ab orthodoxa fide ad primaeva dogmata, consequenter ad apostasiam promissis praemiis, diversarumque promotionum miris pollicitationibus, si patris sui doctrinam resumpserit, abducere conantibus, ast in cassum laborantibus...” — *Historia Rerum Notabilium Parochiae Alsó-Kubinensis*, pag. 107—108.

¹⁰² *Ján Močko*: Samuel Tranovský. V *Cirkevných Listoch*, roč. V.—1891, str. 128.

svojmu sa navrátiťšieho pokúsil sa znovu z fary vyhnať. No za nešľachetnosť absolonovskú vzal odplatu s Absolonom. Mladého jezuitu Tranovského chytili kuruci a stali ho.¹⁰³ Evanjelici si — pravda — hneď osvojili náhľad Mockov v tejto veci a pokladajú ho za historickú pravdu ešte aj za našich časov. Dôkazom toho nám je „*Tranovského sborník*“, v ktorom čítame: „Mladý jezuita Ján Tranovský chcel svojho otca, do úradu nazpät privedeného, znovu vyhnať z fary. No a keď sa proti otcovi takejto nešľachetnosti dopustil, môžeme si myslieť, ako si počíнал s inými. Za túto nešľachetnosť dostal odplatu ako Absolon.“¹⁰⁴ Okrem „*Tranovského sborníka*“ dôkazom toho nám je však aj kniha *Dr. Jána Ďuroviča*, v ktorej nachodíme vetu: „Kládli mu (t. j. Jánovi Tranovskému) za vinu, že chcel pri svojej nešetrnej rekatolizácii aj otca vyhodiť z fary.“¹⁰⁵ Na podopretie svojho tvrdenia *Ján Mocko, Dr. Ján Ďurovič*, a vôbec všetci evanjelici, radi sa dovolávajú Jána Buria, ktorého pokladajú za korunného svedka vo veci Jána Tranoscia proti katolíkom. Robia to však neprávom, lebo *Ján Burius* nepodáva svojim čitateľom v tejto veci nič určitého. Veď na jednom mieste svojej knihy píše, že Ján Tranoscius bol zavraždený „lebo pod zámenkou odstránenia vlastného otca z úradu alebo z inej príčiny“¹⁰⁶ — a na druhom hovorí, že „ako sme sa dozvedeli, choval sa nepriateľsky voči svojmu otcovi, ale v Dolnom Kubíne v Oravskej stolici bol kurucmi (tak nazývali tých, čo bojovali proti cisárskemu vojsku) chytený a nemilosrdne usmrtený. Niektorí si povrávali, že sa to stalo vo Svätom Mikuláši, keď svojho otca, do úradu znovu uvedeného, zasa chcel vyhnať z fary.“¹⁰⁷ Z uvedených citátov vidieť, že Ján Burius o odstraňovaní otca z mikulášskej fary nevedel nič určitého. Jeho slová „ako sme sa dozvedeli“ a „niektorí si povrávajú“ sú nám nesporným dôkazom toho, že o veci písal len na základe ústneho podania a bez spoľahlivých informácií. O neinformovanosti Jána Buria ohľadne Jána Tranoscia svedčí aj tá okolnosť, že tento korunný

¹⁰³ Tamtiež, str. 48.

¹⁰⁴ *Ján Mocko: Tranovský na Slavenaku*. V „*Tranovského sborníku*“, str. 155.

¹⁰⁵ *Dr. Ján Ďurovič: Životopis Juraja Tranovského*. Str. 198—199.

¹⁰⁶ „sive ob patria meditata ejectionem, sive ob aliam causam...“ — *Johannis Burii Micae Historiae Evangelicorum in Hungaria*, pag. 128.

¹⁰⁷ „... uti rumore accepimus, ... infensus genitori fuerat, in comitatu vico Arvensi, ad inferius Kubinum, a kurucionibus (ita vocabantur, qui militi caesariane resistebant) captus

svedok Jána Mocku ani len to nevedel, či k vražde došlo v Dolnom Kubíne a či v Lipt. Sv. Mikuláši. Preto je nanajvýš smiešne tvrdenie Mockovo, že Ján Burius, „znajúc rodinné pomery“ Samuela Tranoscia,¹⁰⁸ mohol nám o Jánovi Tranosciovi zanechať „hodnoverné svedectvo.“¹⁰⁹ Ján Burius — ako sme sa presvedčili — ani sám nemal jasno vo veci zavraždenia Jána Tranoscia, a preto jeho zpráva nemôže slúžiť nikomu za podklad tvrdenia, že zavraždený kubínsky farár chcel vyhodit' svojho otca z fary.

Tvrdenie, že Ján Tranoscicus chcel vyhodit' svojho otca z fary, odporuje ináč aj histórii. Veď sa len trošku zamyslime! K odňatiu mikulášskeho kostola evanjelikom a k odstráneniu Samuela Tranovského z fary došlo r. 1673.¹¹⁰ Vtedy Ján Tranoscicus ešte ani nebol katolíkom a podľa Jána Mocku mal len asi 16 rokov.¹¹¹ V tom čase teda Ján Tranoscicus svojho otca z fary vyhadzovať ešte nemohol. Od r. 1673 bol mikulášsky kostol stále v rukách katolíkov,¹¹² iba ak by sa ho r. 1678 boli prechodne zmocnili evanjelici. K novému dosadenia Samuela Tranoscia na mikulášsku faru bolo by teda došlo dakedy na jeseň r. 1678. V tom prípade by Samuel Tranoscicus bol mohol byť farárom v Lipt. Sv. Mikuláši len niekoľko týždňov a bol by musel byť odstránený z fary v neskorú jeseň, keď Ján Tranoscicus ako bohoslovec už musel byť vo viedenskom Pázmáneu. Pri odstránovaní otca z fary v dôsledku toho by vôbec nemohol byť prítomný. Po potlačení prvého thökölyovského povstania r. 1678 mikulášska

et crudeliter occisus. Alii dicebant id accidisse ad Nicolaopolim, dum parentem, officii restitutum, paroecia pellere denuo voluerat.” — Tamtiež, pag. 173—174.

¹⁰⁸ Ján Mocko: Samuel Tranovský. V Cirkevných Listoch, roč. V.—1891, str. 46.

¹⁰⁹ Tamtiež.

¹¹⁰ „Ingruebant fata adversa, templum anno 1673 abreptum jesuitis resignatum fuit, misso in exilium pastore, Samuele Tranoscio.” — Martinus Klanicza: Fata aug. conf. ecclesiarum a tempore reformationis ad synodum pestiensem in comitatibus Hungariae. V diele „Monumenta evangelicorum aug. conf. in Hungarica historica”, vydanom Andrejom Fabó v Pešti r. 1865, sv. III., str. 63.

¹¹¹ Ján Mocko: Samuel Tranovský. V Cirkevných Listoch, roč. V.—1891, str. 47.

¹¹² Rímskokatolícku duchovnú správu v Lipt. Sv. Mikuláši od r. 1673 viedli: od r. 1673 do r. 1674 misionári rehole jezuitov, od júna 1674 do r. 1677 Juraj Podhoránsky, od mája r. 1677 do r. 1679 Pavol Dubravický, od 23. mája 1679 do príchodu Tökölyho povstalcov Štefan Galóczy. — Ludovicus Némethy: Series parochiarum et parochorum archidieocesis strigoniensis, pag. 374.

fara bola stále v rukách katolíkov až do r. 1683,¹¹³ keď katolíckeho farára *Štefana Galóczyho* z nej vyhnali¹¹⁴ a na jeho miesto znovu dosadili *Samuela Tranoscia*. V tých časoch teda Ján Tranoscius zasa len nemohol pomýšľať na odstránenie svojho otca z fary, lebo ten vôbec nebol farárom. Po týchto udalostiach k odstraňovaniu evanjelických kazateľov z fár došlo až v r. 1688, keď však Samuel Tranoscius bol už mŕtvy a jeho syn Ján Tranoscius zavraždený. V dôsledku krajinských udalostí v r. 1673—1688 musíme teda tvrdenie Buriovo, Mockovo a Ďurovičovo pokladať len za osobný dohad, ktorý historicky doložiť nemožno.

Prečo teda zavraždili Jána Tranoscia? — pýtame sa znovu.

Katolícki autori a pisatelia na rozdiel od evanjelikov príčinu zavraždenia Jána Tranoscia vidia v nenávisti náboženstva rímskokatolíckeho a v pomste. Arcibiskup *Juraj Szelepcsényi* napr. píše pápežovi, že Ján Tranoscius bol zavraždený preto, lebo sa nechcel zrieknuť katolíckeho náboženstva.¹¹⁵ Kubínsky farár *Andrej Trstanský* poznamenáva: Usmrtili ho preto, „že sa stal katolíkom a kňazom“.¹¹⁶ Mikulášsky farár *Ján Ivanovič* tvrdí: pozbavili ho života z „náboženskej nenávisti preto, že sa zriekol luteranizmu, prijal katolícku vieru a stal sa kňazom“.¹¹⁷ „*Opis martýria Jána Tranoscia*“ sa naširoko rozpisuje o tom, že sa stal obeťou svojej neochvejnosti

¹¹³ „Anno 1682 mense dec. protulit nimirum Emericus Tököly arma sua in comitatum, reddebat templa evangelicis adempta, quibus sensim et ministri praeficiebantur.“ — *Martinus Klanicza: Fata aug. conf. ecclesiarum a tempore reformationis ad synodum pestiensem in comitatibus Hungariae. V diele „Monumenta evangelicorum aug. conf. in Hungaria historica“*, vydanom *Andrejom Fabó* v Pešti r. 1865, sv. III., str. 53.

¹¹⁴ „Per Tökölyanos exturbatus et minister Samuel Tranoscius intrusus.“ — *Ludovicus Némethy: Series parochiarum et parochorum archi-dioecesis strigoniensis*, pag. 585.

¹¹⁵ „... cui vita ab iisdem carnificibus promittebatur, si fidem Romanam abjurasset...“ — *Informatio de statu religionis in Regno Hungariae Romano Pontifici data... a Primate Regni Georgio Szelepcsény. Rabčková sbierka listín v „Bibliotheca Dioecessana Nitriensis, Plut. 62. Nr. 111, Nro 12, pag. 33.*

¹¹⁶ „... quod factus fuerit catholicus, ac presbyter...“ — *Historia Rerum Notabilium Parochiae Alsó-Kubinensis*, pag. 111.

¹¹⁷ „... cum filium suum ejurato lutheranismo, fidem catholicam amplexum, et postmodum etiam clericum factum, in odium fidei curaverit decollari...“ *Matricula defunctorum ab anno 1744 v rímskokatolíckej fare v Lipt. Sv. Mikuláši.*

vo viere.¹¹⁸ *Karol Rimely* zdôrazňuje, že podstúpil smrť „pre obranu pravdivosti katolíckej viery”.¹¹⁹ Keďže podobné príčiny sa uvádzajú aj pri vraždách ostatných kňazov v tých búrlivých časoch, po uvážení rozličných okolností mimovoľne prichádzame k presvedčeniu, že dolnokubínskeho farára *Jána Tranoscia* zavraždili z nenávisti katolíckeho náboženstva — ba ešte skôr z náboženskej pomsty — predovšetkým pre jeho konverziu a pre prijatie kňazskej vysviacky. *Ján Tranoscus* položil svoj život za katolícku vieru, a preto — či sa to niekomu páči alebo nie — treba ho zaraďovať medzi mučeníkov katolíckej Cirkvi.

Po konštatovaní mučeníckej smrti *Jána Tranoscia* natíska sa nám otázka: *Kto bol hlavným osnovateľom zavraždenia Jána Tranoscia?*

Na túto dôležitú otázku katolícki autori odpovedajú, že hlavným osnovateľom zavraždenia *Jána Tranoscia* bol otec zavraždeného, mikulášsky evanjelický kazateľ *Samuel Tranoscus*. V tomto smysle píše najmä: ostrihomský arcibiskup *Juraj Szelepcsényi*,¹²⁰ kubínsky farár *Andrej Trstanský*,¹²¹ mikulášsky farár *Ján Ivanovič*.¹²² Evan-

¹¹⁸ „Hinc igitur dum ille constans in fide, et firmus permaneret, atque spretis omnibus vitae commodis, et fortunarum, iisque miris pollicitationibus a fide agnita se non pateret abduci, exasperati rebelles Tököliani, videntes illius constantiam firmissimum adhibere (ut iisdem videbatur) arietem ad labefactandam, et tentandam illius perseverantiam, comminationes videlicet gravissimorum tormentorum, et mortis etiam subeundae, si suasum, et consilia eorum secutus non fuerit; verum his quoque non curatis, dum in suo proposito constanti perseverat; exinde orthodoxae fidei, et Ecclesiae Dei hostes, in sacerdotes tunc pro lubitu suo per Regnum ferocientes, gravissima tormenta, et verbera adhibuerunt...” — *Historia Rerum Notabilium Parochiae Alsó-Kubinensis*, pag. 108.

¹¹⁹ „Ob tuitam fidei catholicae veritatem...” — *Carolus Rimely: Historia Collegii Pazmaniani*. Pag. 93.

¹²⁰ „...parentis proprii praedicantis haeretici jussu...” — *Informatio de statu religionis in Regno Hungariae Romano Pontifici data... a Primate Regni Georgio Szelepcsényi*. Rabčokova sbierka listín v „*Bibliotheca Dioecessana Nitriensis*”. Plut. 62, Nr. 111, Nro 12.

¹²¹ „Hinc certum est, quod ipse genitor Praedicans latrones milites Tökölianos instinxisset, ut eiusdem filium capite plectant...” — *Historia Rerum Notabilium Parochiae Alsó-Kubinensis*, pag. 111.

¹²² „... cum filium suum... in odium fidei curaverit decollari...” — *Matricula defunctorum ab anno 1744 v rímskokatolíckej fare v Lipt. Sv. Mikuláši*.

jelickí autori — *Ján Burius*,¹²³ *Ján Močko*¹²⁴ a *Dr. Ján Ďurovič*¹²⁵ — vinu za zavraždenie Jána Tranoscia svaľujú na kurucov: len *Ján Samuel Klein*¹²⁶ označuje za osnovateľa vraždy strýca (ujca) zavraždeného. Väčšina autorov teda obviňuje z vraždy ako hlavného osnovateľa zločinu Samuela Tranoscia. *Ján Močko* sa pochopiteľne všemožne usiluje očistiť pamiatku tohto — ináč slávneho evanjelického kazateľa a seniora —; ale na jeho obranu okrem otcovského citu nevie uviesť nič závažnejšieho. Preto na vyvrátenie obviňovania Samuela Tranoscia z vraždy vlastného syna — katolíckeho kňaza — odpovedá slovami, že takéto obvinenie „mohol vysloviť len človek, ktorý nie súc otcom, nemal pochopu o cite otcovskom“.¹²⁷ Ako by sme nevedeli, že náboženský fanatizmus vie potlačiť aj najšľachetnejšie city otcovské. Isté je len to, že — ak Samuel Tranoscus aj netúžil po krvi svojho vlastného syna — niektorí členovia jeho príbuzenstva rozhodne budú mať nejakú vinu na zavraždení kubínskeho farára. K tomuto presvedčeniu nás vedie zaujímavá zpráva *Jána Samuela Kleina*¹²⁸ a tiež aj ústne podanie žijúce v Dolnom Kubíne a zaznamenané *Štefanom Hýrošom*, že mikulášsky kazateľ slova božieho (Samuel Tranoscus) mal troch synov.¹²⁹ Jedným

¹²³ „... a volonibus (quos kuruczones vocabant) decollatus...“ — *Johannis Buri* Micae Historiae Evangelicorum in Hungaria, pag. 128. — „... a kuruczonibus (ita vocabantur, qui militi caesariano resistebant) captus et crudeliter occisus...“ — Tamtiež, pag. 174.

¹²⁴ „Mladého jezuitu Tranovského chytily kuruci a sfali ho.“ — *Ján Močko*: Samuel Tranovský. V Cirkevných Listoch, roč. V.—1891, str. 48. — „Jedno oddelenie thökölyovského vojska prišlo na Oravu pod vedením Gregora Ácsa. Tento Ács dal Jána Tranovského chytiť a v Dol. Kubíne stať.“ — *Ján Močko*: Tranovský na Slovensku. V „Tranovského sborníku“, str. 155.

¹²⁵ „... (kuruci) krute ho dobili do hlavy aj inde...“ — *Dr. Ján Ďurovič*: Životopis Juraja Tranovského. Str. 199.

¹²⁶ „... auf Befehl seines Veters...“ — *Johann Samuel Klein*: Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften Evangelischer Prediger in allen Gemeinden des Königreichs Ungarn. S. 510.

¹²⁷ *Ján Močko*: Samuel Tranovský. V Cirkevných Listoch, roč. V.—1891, str. 94.

¹²⁸ *Johann Samuel Klein*: Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften Evangelischer Prediger in allen Gemeinden des Königreichs Ungarn. S. 510.

¹²⁹ „In inferiori Kubinio autem est traditio et imago, quod idem Samuel Tranoscus, compilator hymnologiae lutheranorum V. D. Minister S. Nicolai, habuerit tres filios, unum memoratum, alterum militem, et tertium nescio; hos duos vero misit ad priorem, quem

z nich bol vraj dolnokubínsky farár, druhý bol vojakom a o treťom niet podrobnejších zprávk. Týchto dvoch posledných poslal udajne Samuela Transcius k prvému do Dolného Kubína, kde spáchali na ňom vraždu. Zapchali mu totiž ústa a vyviedli ho z fary do záhrady, kde mu vyrezali a o strom pribili pupok a potom ho údermi tak dlho naháňali okolo stromu, dokiaľ mu nevyťahli všetky vnútornosti. Potom opustili Dolný Kubín a odišli.¹³⁰ I keď tejto zpráve nepri-sudzujeme väčšiu historickú cenu, pokladali sme si predsa za po-vinnosť uviesť ju tu kvôli úplnosti.

Akou smrťou zomrel Ján Transcius? — to je otázka, na ktorú si máme v ďalšom odpovedať.

V odpovedi na túto otázku sa zprávy, citované na začiatku našej štúdie, značne rozchádzajú. Arcibiskup *Juraj Szelepcsényi*,¹³¹ *Ján Burius*,¹³² kubínsky farár *Andrej Trstánský*,¹³³ mikulášsky farár *Ján Ivanovič*,¹³⁴ *Ján Samuel Klein*,¹³⁵ *Ján Močko*¹³⁶ a *Ludovít Némethy*¹³⁷ tvrdia, že Ján Trnoscius bol statý. *Andrej Schmal*¹³⁸ a *Karol Rimely*¹³⁹ spôsob jeho usmrtenia neudávajú. „*Opis martyria*

illi obstructo ore ibi ex parochia ad hortum duxerunt, dein excisso, et arbori adclavato umbilico, circa hanc pepulerunt ictibus, sicque omnia viscera extraxerunt, et abiverunt.” — *Analecta Parochiae Beati Michaelis Archangeli... per Stephanum Hýroš... collecta...*, pag. 153.

¹³⁰ *Dr. Ján Ďurovič* z knihy *Búriovej* vyčítal, že Samuel Transcius mal dvoch synov: Jána a Samuela. — *Dr. Ján Ďurovič: Životopis Juraja Tranovského*. Str. 199.

¹³¹ „... gutture succiso enectus est...” — *Informatio de statu religionis in Regno Hungariae Romano Pontifici data... a Primate Regni Georgio Szelepcsényi*. Rabčková sbierka listín v „*Bibliotheca Dioecessana Nitriensis*”. Plut. 62. Nr. 111, Nr. 12.

¹³² „... a volonibus (quos kuruczones vocabant) decollatus...” — *Johannis Buri Micae Historiae Evangelicorum in Hungaria...*, pag. 128.

¹³³ „... tandem decollatus...” — *Historia Rerum Notabilium Parochiae Alsó-Kubinensis*, pag. 111.

¹³⁴ „... in odium fidei curaverit decollari...” — *Matricula Defunctorum ab anno 1744 v rímskokatolíckej fare v Lipt. Sv. Mikuláši*.

¹³⁵ „... hatte aber das Unglück von den Malkontenten... geköpft zu werden...” — *Johann Samuel Klein: Nachrichten von den Lebensumständen*. S. 510.

¹³⁶ *Ján Močko: Samuel Tranovský*. V *Cirk. Lístoch*. roč. V.—1891, str. 48 a 137. — *Ján Močko: Tranovský na Slovensku*. V „*Tranovského sborníku*”, str. 155.

¹³⁷ „... tandem gutture praeciso decollatus...” — *Ludovicus Némethy: Series parochorum archi-dioecesis strigoniensis*, pag. 995.

¹³⁸ *Andreas Schmal: Adversaria ad illustrandam historiam ecclesiasticam*, pag. 143.

¹³⁹ *Carolus Rimely: Historia Collegii Pazmaniani*, pag. 93.

Jána Tranoscia“ za bezprostrednú príčinu smrti kubínskeho farára-mučeníka udáva vytiahnutie čriev.¹⁴⁰ Konečne *Dr. Ján Ďurovič* hovorí, že kuruci Jána Tranoscia „dobili“.¹⁴¹ Prevažná väčšina častejšie citovaných zpráv — ako vidieť — pokladá státie za bezprostrednú príčinu smrti Jána Tranoscia, a preto aj my právom môžeme pokladať státie za bezprostrednú príčinu mučeníckej smrti tohto hrdinského kubínskeho farára.

Neshody medzi jednotlivými zpravami v otázke spôsobu usmrtenia Jána Tranoscia povšimol si v r. 1792 aj vtedajší dolnokubínsky farár *Jakub Šeliga* a po dôkladnom uvažovaní aj on sa priklonil k vyššie vyslovenej mienke. Urobil to najmä na základe svedectva viacerých svedkov, vypočutých pri úradnom vyšetrovaní r. 1821. Pri tomto dôležitom vyšetrovaní totiž vypočutí svedkovia — asi 75-ročný evanjelik *Zachariáš Boczko*, asi 63-ročný evanjelik *Baltazár Vajzer*, asi 50-ročný evanjelik a kubínsky richtár *Pavol Tarnik* z Dolného Kubína — pod prísahou sa osvedčili, že kubínsky farár *Tranoscius* bol thökölyovcami — menovite *Adamom Ráczom* — chytený a po zamietnutí 12 zl. výkupného v Dolnom Kubíne sťatý. Ostatní svedkovia — ako *Román Žacsik*, (asi 60-ročný) z Námestova, apelačný sudca *Andrej Reviczký*, (46-ročný) z Dolného Kubína, *Martin Kysel*, (70-ročný) evanjelik a *Andrej Janovič*, (80-ročný) evanjelik z Veličnej — prísahou síce potvrdili zavraždenie Jána Tranoscia, ale o spôsobe zavraždenia nevedeli uviesť nijaké podrobnosti. Na základe úradného vyšetrovania z r. 1721 teda aj *Jakub Šeliga* bol pevne presvedčený, že *Ján Tranoscius* bol sťatý.¹⁴²

¹⁴⁰ „... ad exsaturandam rabiem haeticam novo et inaudito martyrii genere Athletam Christi afficiunt, circumcidunt umbilicum, et arbori acclavant, inaudita crudelitate viscera ex ventre extrahunt, circa arborem eum ducendo, donec omnia viscera extraherentur: ... extractis jam visceribus in terram corruit, placidam Deo animam in odium fidei ab hostibus occisus placide exhalavit...“ — *Historia Rerum Notabilium Parochiae Alsó-Kubinensia*, pag. 108.

¹⁴¹ *Dr. Ján Ďurovič*: *Životopis Juraja Tranoského*. Str. 199. — *Dr. Ján Ďurovič* odvoláva sa na citát z *Buria*: „Crudeliter in capite et alibi vulneribus impactis“ (*J. Burius*: *Micae* 383).

¹⁴² „Argumento mihi est antiqua commentatio in vitam et mortem Tranoscii Protocollo parochiali inserta per Andream Trstjansky, qui jam anno 1720 curatum A.-Kubinensem agebat, et rem ante cir. 60 gestam ab hominibus senissimis et forte scenam hanc tragicam spectantibus facile rescire potuit: vidit quoque effigiem Tranoscii mortis genus sine dubio referentem Viennae anno 1711. Adstipulatur quoque Trstanskianae relationi inquisitio ma-

Na otázku: „Ako smrťou zomrel Ján Tranoscus” preto bez akýchkoľvek pochybností a rozpakov môžeme odpovedať slovami: „Kubínsky mučeník Ján Tranoscus bol štátý.” V súvislosti so štátím Jána Tranoscia nesmieme však zabúdať na jednu dôležitú okolnosť. Z niektorých zpomedených zprávy — ako zo zprávy Jána Buria,¹⁴³ Andreja Trstanského,¹⁴⁴ Ludovíta Némethyho¹⁴⁵ a Jána Ďuroviča¹⁴⁶ sa dozvedáme, že Jána Tranoscia pred štátím aj mučili.

gistratualis ad mandatum compulsorium Suae Majestatis Regiae anno 1721 die 6-a Aprilis per Stephanum Nisnansky judicem nobilium et Andream Vlcsek Jurassorem super excessibus Lutheranorum peracta: ex qua sequens fassio elicita fuit: 6tus testis Romanus Žacsik scultetus Namestoviensis annorum 60 sub strictissimo juramento fatetur ad 5tum. Audivit fatens sub ea revolutione Tököliana per Lutheranos plebanum Alsó-Kubinensem minime quidem sibi ignotum post multas persecutiones interfectum fuisse. Et rursus septimus testis Zacharius Boczko Alsó-Kubinensis annorum cir. 75 Lutheranus adjuratus, examinatus fatetur ad 5tum. Bene recordatur parochum pro tunc Alsó-Kubinensem Tranoscium per Tökölianos et quidem Adamum Racs fuisse captum, per eosdemque (spreta oblatione fl. 12) in oppido Alsó-Kubin decapitatum. Octavus Balthasar Vajzer AKubinensis annorum cir. 63. Nonus Paulus Tarnik judex praefati oppidi Alsó-Kubin, annorum 50 etiam Lutherani adjurati, examinati fatentur. Ad 5tum per omnia prout praecedens septimus in ordine testis. Decimus perillustris ac generosus Dominus Andreas Reviczky annorum 46 I. Comitatus apellationum judex ad 5tum quoad parochum Alsó-Kubinensem captum interfectumque etiam audivit. Duodecimus Martinus Kiszal annorum cir. 70, et Andreas Janovicz annorum cir. 80 coopidani Velicsnenses Lutherani ad 5tum fatentur de persecutiōne, quod parochus Alsó-Kubinensis sit ibidem occisus. — Quid manifestius pro eo, ut dicamus Joannem Tranoscium capite plexum esse, quando istud sub juramento fassi fuerunt Zacharias Boczko, Balthasar Vajzer, et Paulus Tarnik judex oppidi Kubin, omnes caeteroquin Lutherani.” — *Historia Rerum Notabilium Parochiae Alsó-Kubinensis*, pag. 112—113.

¹⁴³ „Crudeliter in capite et alibi vulneribus impactis.” — Joannis Burii Micae 383. Citované podľa knihy *Dr. Jána Ďuroviča*, str. 199. — „... crudeliter occisus...” — Joannis Burii Micae *Historiae Evangelicorum in Hungaria*, pag. 174.

¹⁴⁴ „... inexplicabiliter cruciatus, afflictus...” — *Historia Rerum Notabilium Parochiae Alsó-Kubinensis*, pag. 111.

¹⁴⁵ „... inexplicabiliter cruciatus, afflictus, ad vomitum coactus, tandem gutture praeciso decollatus...” — *Ludovicus Némethy: Series parochiarum et parochorum archidieocesis strigoniensis*, pag. 995.

¹⁴⁶ *Dr. Ján Ďurovič: Životopis Juraja Tranovského*. Str. 199. — O mučení Jána Tranoscia zmieňuje sa aj *Ján Moko* slovami: „Že výkon státia s ukrutnosťou bol spojený, na to poukazujú i Buriusove slová, ktorý hovorí, že bol crudeliter occisus. Ležalo to v povahe vtedajších rozuzlených náruživostí. Platilo sa vtedy oko za oko a zub za zub. Ukrutnosti pomstily sa ukrutnosťami. Jezuita Tranovský v ukrutnej odprave nepodstúpil ani čiastku z toho, čo on a svodcovia jeho popáchali na evanjelických kňazoch a ich rodinách a na úbohom evanjelickom Jude.” — *Ján Moko: Samuel Tranovský*. V *Cirkevných Listoch*, roč.

Podrobnosti a spôsoby tohto mučenia nám citované zprávy neopisujú. Nie je teda vylúčené, že v niečom môže mať pravdu aj „Opis martýria Jána Tranoscia“, ktorého údaje o mučení Jána Tranoscia Ján Mocko tak kategoricky popiera. Budúcnosť nám azda umožní definitívne rozriešiť aj túto otázku. Na tento čas dovoľujem si podotknúť len toľko, že „Opis martýria Jána Tranoscia“, pochádzajúci až z druhej polovice XVIII. storočia, sa dnes ešte nemôže tešiť väčšej dôvery historikov.

Kde bol zavraždený Ján Tranoscius? — to je ďalšia otázka, ktorá potrebuje objasnenie.

Arcibiskup *Juraj Szelepcsényi* vo svojej relácii¹⁴⁷ miesto zavraždenia neudáva. *Ján Burius* na túto otázku nevie odpovedať, veď je v rozpakoch, či k vražde došlo v Dolnom Kubíne a či v Lipt. Sv. Mikuláši.¹⁴⁸ *Andrej Trstanský* hovorí, že vraždu spáchali v Dolnom Kubíne na brehu rieky Oravy na hornom konci mesta.¹⁴⁹ „Opis martýria Jána Tranoscia“ o sťatí nerozpráva a mučenie kubínskeho farára kladie do hôr.¹⁵⁰ *Ludovít Némethy*¹⁵¹ zmiňuje sa o tom, že poprava bola vykonaná na brehu rieky Oravy na hornom konci mesta. *Ján Mocko* doslovne píše: „Odprava prevedená bola bezpochyby u samého Kubína a nie ako martyrium udáva.“¹⁵² *Ján Ďurovič* lokalizuje vraždu do Dolného Kubína na breh rieky,¹⁵³ kým *Štefan Hýroš*

V.—1891, str. 137. — Len odkiaľ vie Ján Mocko o tých ukrutnostiach, ktoré popáchal umučený Ján Tranoscius na evanjelikoch? Veď pre svoje tvrdenie nemá nijaké dôkazy!

¹⁴⁷ Informatio de statu religionis in Regno Hungariae Romano Pontifici data... a Primate Regni Georgio Szelepcsényi. Rabčokova zbierka listín v „Bibliotheca Dioecesis Nitriensis“, Plut. 62. Nr. 111, Nro 12.

¹⁴⁸ „... in comitatu vero Arvensi, ad inferius Kubinium... occisus. Alii dicebant id accidisse ad Nicolaopolim...“ — *Johannis Buri Micae Historiae Evangelicorum in Hungaria*, pag. 174.

¹⁴⁹ „Kubinii... penes fluvium huncce oppidi in superiore fine oppidi...“ — *Historia Rerum Notabilium Parochiae Alsó-Kubinensis*, pag. 111.

¹⁵⁰ „... nolentem apostatare a fide per varia tormenta tractatum ad vicinos montes deducunt...“ — Tamtiež, pag. 108.

¹⁵¹ „... decollatus penes fluvium, in superiore parte hujus oppidi obiit...“ — *Ludovicus Némethy: Series parochiarum et parochorum archi-dioecesis strigoniensis*, pag. 995.

¹⁵² *Ján Mocko: Samuel Tranovský. V Cirkevných Listoch*, roč. V.—1891, str. 112.

¹⁵³ *Dr. Ján Ďurovič: Životopis Juraja Tranovského*. Str. 199.

do záhrady vedľa fary.¹⁵⁴ Porovnaním všetkých týchto odlišných tvrdení a po uvážení všetkých okolností pridáme k presvedčeniu, že popravu Jána Tranoscia vykonali v Dolnom Kubíne na brehu rieky na hornom konci mesta. V tomto presvedčení utvrdzuje nás najmä okolnosť, že r. 1721 — teda asi 40 rokov po smrti Jána Tranoscia — pri úradnom vyšetrovaní viacerí svedkovia pod prisahou sa osvedčili, že k vražde došlo v Dolnom Kubíne.¹⁵⁵

Čo sa stalo s mŕtvolou umučeného Jána Tranoscia? — to je posledná otázka, ktorej ešte treba venovať trošku pozornosti.

Arcibiskup Juraj Szelepcsényi o tom nehovorí.¹⁵⁶ Ján Burius¹⁵⁷ a podľa neho aj Ján Ďurovič¹⁵⁸ tvrdia, že ju hodili do rieky. Andrej Trstanský¹⁵⁹ a Ludovít Némethy¹⁶⁰ zmieňujú sa len o spadnutí hlavy zavraždeného do vody, ale o osude trupu nič nehovoria. Ján Samuel Klein poznáva, že hlavu zavraždeného zanesli ako dôkaz strýcovi (ujcovi) a bezhlavý trup pochovala obetavá chudobná žena.¹⁶¹ Ostatné zprávy sa o osude mŕtvoly zavraždeného nezmieňujú. Z toho vidíme, že o osude telesných pozostatkov mučeníka Jána Tranoscia nevieme nič určitého. Niekdajší kubínsky farár Jakub Šeliga r. 1792 do farskej kroniky poznamenal, že podľa nezaručených správ telesnú schránku Jána Tranoscia mali pochovať pod

¹⁵⁴ „... quem illi obstructo ore ibi ex parochia ad hortum duxerunt...” — *Analecta Parochiae Beati Michaelis Archangeli... per Stephanum Hýroš collecta...*, pag. 153.

¹⁵⁵ „Quod autem non in sylvis, sed in oppido peremptus fuerat, confirmat fassio Martini Kiszel, et Andreae Janovicz Velicsnensium Lutheranorum.” — *Historia Rerum Notabilium Parochiae Alsó-Kubinensis*, pag. 113.

¹⁵⁶ *Informatio de statu religionis in Regno Hungariae Romano Pontifici data... a Primate Regni Georgio Szelepcsényi*. Rabčková sbierka listín v „*Bibliotheca Dioecesis Nitriensis*”, Plut. 62, Nr. 111, Nro 12.

¹⁵⁷ „... In profluentem aquam praecipitatur...” — *Burius: Micae 383*. Citované podľa knihy *Dr. Jána Ďuroviča*, str. 199.

¹⁵⁸ *Dr. Ján Ďurovič: Životopis Juraja Tranovského*. Str. 199.

¹⁵⁹ „...cujus caput deciderat in aquam...” — *Historia Rerum Notabilium Parochiae Alsó-Kubinensis*, pag. 111.

¹⁶⁰ „...cujus caput decidit in aquam...” — *Ludovicus Némethy: Series parochiarum et parochorum...*, pag. 995.

¹⁶¹ „... Der Kopf muszte zu mehrerer Gewiszheit seinem Vetter gebracht werden, und sein Körper wurde von dem nemlichen Weibe begraben...” — *Johann Samuel Klein: Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften Evangelischer Prediger in allen Gemeinden des Königreichs Ungarn*. S. 510.

akýmsi obchodom v Dolnom Kubíne.¹⁶² No on sám bol toho presvedčenia, že mŕtvola tohto hrdinského mučeníka našla svoj hrob v kubínskom cintoríne na Vápenici, kde sa vraj už aj za thökölyovských časov pochovávalo. V kostole podľa jeho mienky Ján Tranoscius nemohol byť pochovaný, lebo je nemysliteľné, že by v tých časoch evanjelici boli dovolili pochovať do kubínskeho kostola¹⁶³ odpadlíka svojej evanjelickej viery¹⁶⁴. Predchodca Jakuba Šeligu na kubínskej fare dekan *Ján Kroner* dôkladne preskúmal všetky krypty kostola v Dolnom Kubíne, ale po ostatkoch mučeníka Jána Tranoscia nenašiel v nich ani len najmenšej stopy.¹⁶⁵

I keď teda nevieme o hrobe Jána Tranoscia, istotne vieme aspoň len to, že tento hrdinský kňaz podstúpil mučenícku smrť za svoju vieru. Preto si rozhodne zasluguje náš obdiv a našu úctu.¹⁶⁶ Hrdinom a mučenikom stavia svet pomníky a pamätníky, ktorými zvečňuje ich zásluhy. No mučeníkovi našej viery Jánovi Tranosciovi sa takéhoto pomníka nedostáva. Nech je teda aspoň táto štúdia tým pomníkom, ktorý bude slovenskému národu pripomínať skalopevné náboženské presvedčenie a mučenícku smrť hrdinského kubínskeho katolíckeho farára Jána Tranoscia.

¹⁶² „Famam ego accepi obscuris tamen authoribus, quod idem Joannes Tranoscius infra hujus oppidi domum emporialem defossus fuerit.” — *Historia Rerum Notabilium Parochiae Alsó-Kubinensis*, pag. 113

¹⁶³ „...facilius tamen crediderim, illum sepultum fuisse in loco moderni caemeterii Vápenica dicto; constans enim traditio est, jam tunc homines ibidem sepultura gavisos fuisse; vix tamen credibile est, Virum hunc, in quem tanto odio malevolorum hominum fax exarserrat, honoratum fuisse sepultura in Ecclesia Kubinensi...” — *Historia Rerum Notabilium Parochiae Alsó-Kubinensis*, pag. 113.

¹⁶⁴ Kubínsky kostol po smrti Jána Tranoscia koncom r. 1682 alebo začiatkom r. 1683 prešiel do rúk evanjelikov. — *Martinus Klanicza: Fata aug. conf. ecclesiarum a tempore reformationis ad synodum pestiensem in comitatibus Hungariae*. V diele „*Monumenta evangelicorum aug. conf. in Hungaria historica*”, vydanom *Andrejom Fabó*, sv. III., str. 82.

¹⁶⁵ „...pervestigarat diligenter antecessor meus Joannes Kroner parochus et vicearchidiaconus Kubinensis omnes cryptas Ecclesiae, si forte in loculum et tumbam illius pervenire posset: ne vestigium tamen reperit.” — *Historia Rerum Notabilium Parochiae Alsó-Kubinensis*, pag. 113.

¹⁶⁶ „...certum tamen et exploratum est, fortissimum confessorem hunc purpurasse sanguine locum istum...” — *Tamtiež*.

JOZEF KÚTNIK ŠMÁLOV

JOZEF KOHÚT

V živote tvorivých ľudí vyskytujú sa rozličné druhy irónie. Nevedno, či nejaká stihla J. Kohúta zaživa. Po smrti iste hej.

Usilovne sbieral údaje o živote a diele našich katolíckych spisovateľov a dejateľov. Verejne i súkromne, listovne i ústne sháňal jednotlivé dáta a zostavoval z nich mozaiky, ktoré uverejňoval po časopisoch, novinách a zborníkoch. A keď sa on sám pomínul, našiel sa jemu podobný, čo by bol splatil povinný dlh životopiscovi A. Bernoláka, A. Radlinského a mnohých iných. Aj v tomto prípade, ako v mnohých iných, predkovia zahanbujú potomkov úctou a lás-

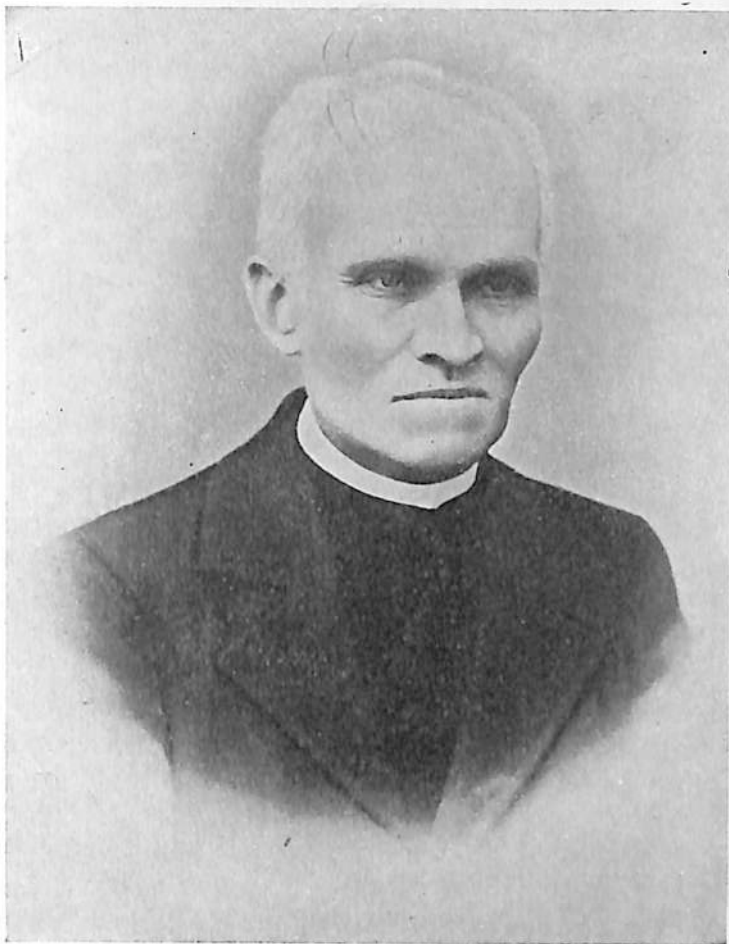
Jozef Kohút, dekan-farár, sa narodil 1. marca 1828 v Ustí na Hornej Orave. Už od skorého detstva bolo na ňom badať Božie volanie za kňaza. Zjavne ho prejavil až vstupom do spišského kňazského seminára, kde po skončení teologických štúdií 21. sept. 1851 bol vysvätený za kňaza. Kaplánoval v Rabči a Liskovej. Roku 1853 prišiel do Dolného Kubína ako administrátor, kde r. 1856 sa stal i farárom. Na to prišli nové funkcie: R. 1868 bol menovaný za vicearchidiakona a škôldozorca dolnooravského a r. 1872 za dekana. Húževnate pracoval vo funkciách jemu sverených, ale po čase pre chatrné zdravie, zvlášť však pre množstvo práce musel sa ich zriecť. Najmä v posledných rokoch bol už veľmi slabučký. Jasne sa to zrači z jeho listov, ktoré písal svojim priateľom. 16. júna r. 1900 krátko po jedenástej hod. predpoludním, zaopatrený sv. sviatosťami ticho usnul. Bol pochovaný s veľkou poctou. Tridsať kňazov, celé okolie Kubína, známi z Oravy, Liptova i Turca sa prišli s ním rozlúčiť a odprevadiť na dolnokubínsky cintorín, kde po tichej, ale záslužnej práci má svoj odpočinok. Svoju literárno-historickú prácu začal už v seminári ako bohoslovec, pokračoval v nej ako kňaz, odhaľujúc zaprášené pomníky zabudnutých slovenských katolíckych literátov, historikov a národných buditeľov. S prácou tou spojil svoju bohatú činnosť národopisnú a sberateľskú. Bezpochyby patrí medzi najväčších znalcov Oravy, ako to i sám napísal v istom svojom liste „Ja Oravu poznám krížom krážom ako svoju rodnú dedinu“. Svoje práce uverejňoval v časopise Cyril a Metod, v Tovarišstve a dlhé roky bol stálym prispievateľom Kat. Novín. Keďže väčšina jeho prác bola uložená v rukopisoch, jeho veľia usilovnosť vyšla zväčša nazmar, nakoľko sa tieto rukopisy alebo stratili alebo dostali na dosiaľ neznáme miesta. Tak MS ako aj SSV sa osvedčujú, že ich nemajú. (R.)

kou k tým, čo sa osvedčili v obetavej práci na zaistovaní výdobytkov katolíckeho písomníctva.

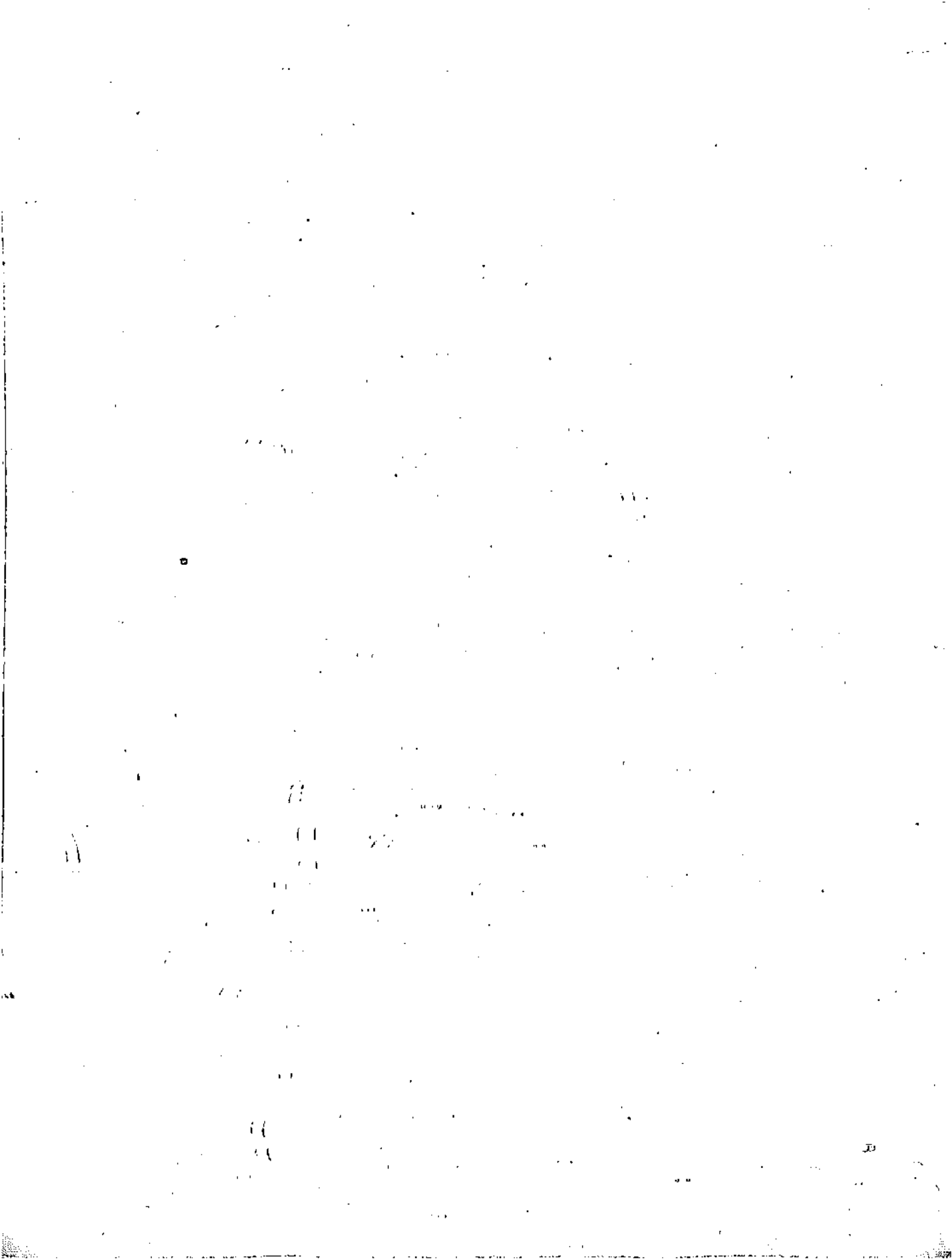
Ambíciou Jozefa Kohúta bolo zachrániť pred zánikom každé, najmä staršie slovenské písané a tlačené slovo. Vyhľadával a konzervoval rukopisy a sloveniká vôbec. Prekutával blízke farské knižnice a vynášal na svetlo božie zabudnuté literárne fakty. K tomu istému povzbudzoval svojich priateľov a spolubratov. Horlivosti Jozefa Kohúta treba pripísať zriedkavé zanietenie pre objavy v staršej katolíckej spisbe, ktoré sa tak mohutne prevalilo v jeho pokolení. Spoločnými silami snažili sa pri Spolku sv. Vojtecha v Trnave vybudovať veľkolepú a kompletnú sbierku sloveník. Pravda, pre mnohé nežičlivé okolnosti od idey nedošlo sa k jej realizácii. Ba krutý osud rozmetal aj to, čo sa bolo jednotlivcom podarilo.

Tak sa nezachovala knižnica Michala Rešetku, zavlečená s majetkom rozpustenej Matice do Nitry; nezachovala sa ani knižnica a rukopis (náčrt dejín slov. lit.) Michala Chrástku. Podobne to bolo aj s rukopismi Jozefa Kohúta. Doteraz nevieme s istotou, kam sa podely, kde ich treba hľadať a či je vôbec nádej, že by sa ešte našli u jeho bližšej alebo ďalšej rodiny, lebo na dolnokubínskej fare ich niet ani v archíve ani nikde inde. A šlo o vzácne náčrty, bohaté na biografický a bibliografický materiál, dotýkajúci sa katolíckych spisovateľov predbernolákovských, bernolákovských a pobernolákovských; o cenné údaje, dotýkajúce sa dejín jednotlivých katolíckych literárnych spolkov a skupín i celých hnutí; okrem literárnych dejín mal výpisy a koncepty dejín Oravy; napokon bohatá korešpondencia s vedúcimi organizátormi katolíckeho i nekatólíckeho literárneho života predmatičného, matičného a pomatičného, ako aj osobné pamäti a záznamy, keby sa boly zachovaly, boly by poskytly prvotriedne a nenahraditeľné informácie. Je to teda tragická črta u katolíckych slovenských kňazov, že v minulosti ich životná sberateľská a literárna práca po ich smrti vychádzala mnoho ráz navnivoč. Nemal sa jej jednoducho kto ujať a zaratovať ju pre neskoršie časy. Takých, ako bol Jozef Kohút, vyskytlo sa, žiaľ, veľmi málo.

Zlomky z knižnice J. Kohúta, ktoré sa zachovaly vo farskej dolnokubínskej bibliotéke pri chóre a za chórom i v bočnej miestnosti, ako aj na farskom pôjde (mnohé exempláre v dezolátnom stave), podarilo sa zachrániť pre seminársku knižnicu v Spišskej Kapitule.

Dekan Jozef Kohút, farár v Dolnom Kubíne
(1853—1900).

Dnes si nevieme predstaviť, aké unikáty sa nám mohli stratit (a pravdepodobne aj stratily) z tejto sberne z celého Slovenska a Uhorska. Medziiným pretrvalo skazu viacero (zaiste neúplných!) gratulačných a príležitostných tlačených latinských, nemeckých, maďarských, českých i slovenských veršovačiek, druhu, v 18. a ešte i na začiatku 19. stor. u nás veľmi rozšíreného. Je viac než pravdepodobné, že táto Kohútova tak trochu extravagantná a kuriózna kolekcia bola nepomerne väčšia, než je dnes. Čo všetko bolo možno z nej vyťažiť pre spoločenskú kultúru na Slovensku, pre kultúrnu a literárnu históriu vôbec! Láska, námaha a obeta jednotlivca, zanieteného za katolícku spisbu, ako by bola bývala zbytočná. Štyridsať rokov od jeho smrti stačilo rozmetať a poničiť, čo cez celý život tak horlivo sbieral, skupúval a vyprosieval, čo tak žiarlivo opatroval a usilovne triedil, zaznamenával, čítal a rozberal.

A predsa dielo Jozefa Kohúta nezahynulo celkom!

Patril k pokoleniu, odchovanému odkazom bernolákovskej školy. Ako kňaz mal totožný ideál: upevniť v slovenskom ľude živú kresťanskú vieru a prítulnosť ku katolíckej Cirkvi, a to práve rodným slovom a národnou vzdelanosťou. Nespretŕhal spojivá s ľudom, z ktorého vyšiel. Oddal sa celý jeho službe. Bojoval za jeho prirodzené práva, medzi ktoré patrilo aj právo na samostatný národný život, prejavovaný vlastnou spisovnou rečou a vzdelanosťou, najmä písomníctvom. Už v seminári sa upevnil v tomto presvedčení, a to ako iniciatívny člen a neskôr i funkcionár vzdelávacieho národného spolku slovenských bohoslovcov v Spišskej Kapituli tesne v porevolučných rokoch. Sám zorganizoval literárne uvítanie nového spišského biskupa L. Záboyského, do ktorého i po číro národnej stránke vkladaly sa veľké nádeje. Literárna činnosť a záujem o katolícku literatúru u J. Kohúta dátuje sa teda od jeho bohosloveckých rokov.

Vyvrcholenie tejto činnosti nastáva až za jeho farárovania v Dolnom Kubíne. Tu sa ukázal iniciátor a priebojný duch. Zdanlivo táto fáza jeho zvýšeného záujmu o výskum a spracovanie jednotlivých období slovenskej katolíckej literatúry má záporné pohnútky. Bola to odvetna na Dejiny slovenskej literatúry od Jaroslava Vlčka, na martinské kultúrne a literárne centrum okolo Slovenských pohľadov, ktoré alebo zamlčievaly alebo zľahčovali zástoj katolíkov v kultúrnych a literárnych dejinách Slovákov. Dialo sa to poväčšine z nevedomosti a z neprístupnosti materiálu. Okrem obranného cieľa

mal J. Kohút aj ciele číro kladné, ktoré v jeho objaviteľskej práci prevažovali. Odhaľovaním slovenskej katolíckej literárnej minulosti chcel upevňovať národné vedomie, podchyťovať tvorivé sily, povzbudzovať ich v obdobnom podujatí. Tvorivý organizačný a literárny ruch Osvaldovej družiny je vo veľkej miere práve dielom výskumnej práce J. Kohúta. Rozduchoval v nej bernolákovské tovarišské zariadenie za katolícku spisbu, ducha hamuljakovského a radlinskovského, pri ktorom napr. aj z druhého krstného mena (Ondrej Ludovít Radlinský) vyvádzal paralelu medzi ním a E. Štúrom. Takto sa ukázal ako syntetik predchádzajúcich katolíckych pokolení a súčasne aj ako syntetik dvoch konfesiónálne rozdielnych skupín jedného národa, a to na základe pravdy, spravodlivosti a lásky.

Hoci bol v literárnej histórii samoukom, jednako sa dopracoval pozoruhodných súdov, ktoré sa až dnes definitívne overujú. Takto bezpečne zistil a skonštatoval, že korene slovenskej literatúry ako samostatnej národnej literatúry kotvia v tvorbe katolíkov, a to už dávno pred vystúpením Bernoláka. Bernolák neznamenal nijako akúsi novú orientáciu, tým menej rozkol, motivovaný údajným politickým hungarizmom. (Proti tomuto stanovisku T. Milkina sa J. Kohút v Lit. Listoch čo najrozhodnejšie spriecil dávno pred D. Rapantom.) Bernolák len zavŕšil, sjednotil a zorganizoval snahy, ktoré tu už boli vedomé a ktoré pestovali rehole (jezuiti, františkáni, paulíni, kamaldulci), svetské kňazstvo, šľachta aj meštianstvo. J. Kohút to bol, čo uviedol termín tzv. jezuitskej slovenčiny a čo prvý vyhlásil tézu o kontinuite medzi školou trnavských i košických jezuitov a bernolákovských tovarišov. Takto prebojával nový pohľad na vývin slovenskej národnej kultúry a literatúry. Neprestával napr. zdôrazňovať, že u katolíkov od začiatku bola tendencia k rečovej i kmeňovej svojráznosti, ktorá sa v Ostrihomskom rituáli prejavila výraznými stredoslovenskými jazykovými formami. Bernolákovské hnutie podľa historickej pravdy fundovalo náležite hlboko a široko, takže sa ukázalo jeho sociálne rozvrstvenie a opodstatnenie, ako aj generačné rozpätie. Nešlo len o počín mladistvých bohoslovcov a kňazov, ale o harmonické vystúpenie a sjednotenie katolíckych národných predstaviteľov od najstaršieho pokolenia až po najmladšie.

Vývinová línia slovenskej katolíckej literatúry, ako ju zistil J. Kohút, je organická, bez skokov a trhlín, má svoju kontinuitu

a konštrukciu s pevnou osou. Výrazne naznačil a schematicky zachytil jej jednotlivé štádiá a reťazce, aj keď ich detailne nespracoval. Obmedzil sa iba na snáňanie biografického a bibliografického materiálu, ktorý však nikdy nezabudol radiť okolo tejto osi. Doteraz sa akosi videla a zdôrazňovala iba mravčia sberateľská práca J. Kohúta, uložená v Kat. novinách, Lit. listoch a v zborníku *Tovarišstvo*. Zanedbávalo sa práve jeho celkové hľadisko a poňatie, ktoré je jedine cenné a trvalé v jeho koncepcii. Dnešný pracovník musí bezpodmienečne z neho vychodiť, ak jeho práca má mať solídnu stavbu. Ďalšie prieskumy a objavy tézu J. Kohúta o organickej a logickej kontinuite predbernoľákovských a pobernoľákovských katolíckych pokolení len potvrdzujú a takto upevňujú aj tézu o relatívne samostatnom vývine slovenskej kultúry a literatúry.

Pobernoľákovské obdobie schematicky periodizoval takto: Hamuljakov Spolok milovníkov reči a literatúry slovenskej, Radlinského Spolok sv. Vojtecha a napokon snahy svojho pokolenia, sdruženého okolo Osvalda a utvárajúceho obnovené *Tovarišstvo* v čase jeho storočného jubilea. Takto reťazovite sdružil počiny jednotlivých pokolení, vytušil ich jednotné pulzovanie a rytmus. To bol, pravda, obraz podstatne odlišný od toho, aký načrtol Jaroslav Vlček a martinské kolo, ktorým jednostranné zafarženie na evanjelickú složku v slovenskej literatúre prekážalo vidieť ju ako jednoliaty a jednosmerný celok. J. Kohút, nezafaržený rozličnými mýtmi o československej národnej a literárnej jednote, o vplyve husitizmu na Slovákov a o priamom súvise husitizmu s reformáciou na Slovensku, díval sa na jej vývin slobodnejšie a adekvátnejšie. Preto jeho koncepcia platí aj dnes.

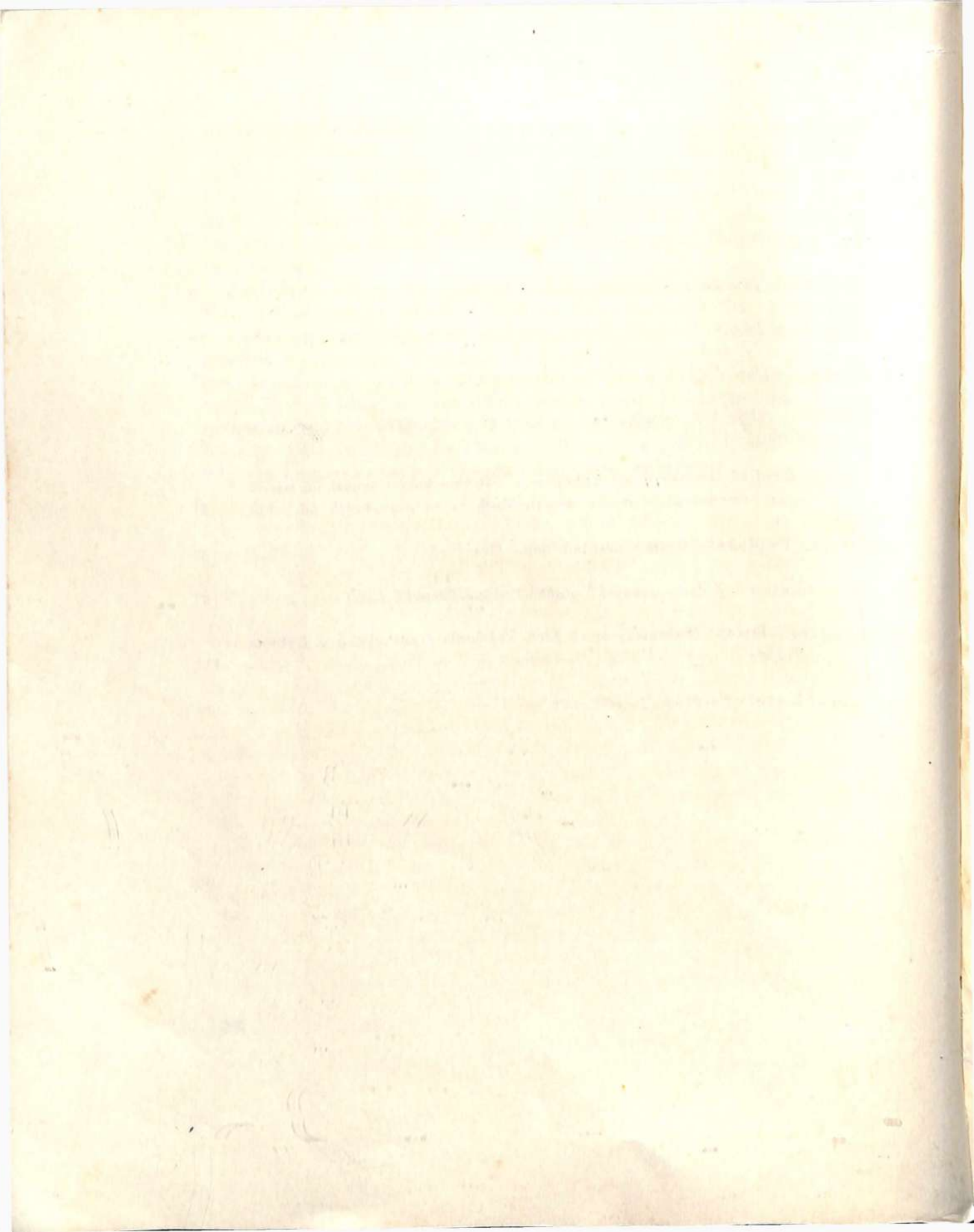
Čo J. Kohút robil v slovenskej lit. histórii, robil jedine z lásky k nej. K svojej práci, ktorá konečne nebola ani jeho priamou profesiou, mal citový vzťah. Možno sa kriticky dívať na jeho kritériá, čo je literatúra a čo patrí do literatúry (šlo mu poväčšine o vecnú a úžitkovú spisbu, nie o krásnu!); možno tak isto s rezervou hodnotiť jeho biografickú metódu a jeho nepresnú bibliografiu (najnovšie sa tak deje v súvislosti s Mišianikovými *Doplňkami k Riznerovej Bibliografii slovenského písomníctva*, pokiaľ preberá údaje z J. Kohúta); možno konštatovať, že pracoval iba v pomocných vedách dejín literatúry, a to dokonca predvedeckými alebo priam nevedeckými metódami; možno jeho detailné životopisné a kniho-

pisné zistenia doplňovať a opravovať. To všetko možno. Ale už nemožno vyvrátiť jeho základnú koncepciu o samostatnom a organickom vývine slovenskej katolíckej literatúry, o jej vedúcom orientačnom zástoji, ktorým vplývala napr. na štúrovcov. Touto svojou jasne vyslovenou a faktami podloženou tézou sa J. Kohút natrvalo zapísal do radu tvorivých skúmateľov slovenskej literatúry a kultúry vôbec.

Zaslúži si, aby sa jeho životu a dielu venovala náležitá pozornosť. Pre pokolenie mladých katolíckych odborných lit. historikov a vedcov monografia o živote a diele J. Kohúta môže byť veľmi poučná a podnetná. Pochopia, že majú pokračovať v jeho práci, že pri nepomerne lepších pracovných a inštitučných podmienkach majú ju rozvádzať na novom materiáli a novými metódami. Je ich mravnou povinnosťou odčiniť iróniu, aká stihla životné dielo J. Kohúta po jeho smrti pre hriechu nevšímavosť a ľahostajnosť rodákov, ktorým venoval svoj um i svoju húževnatú usilovnosť.

OBSAH

J. E. Msgr. Ján Vojtaššák: Sme živý chrám Boží — — — — —	9
J. E. Msgr. Ján Vojtaššák: Budova kostola, obraz budovy Cirkvi Kristovej	13
Ignác Grebáč Orlov: Šesťdesiat rokov — — — — —	19
V. Trstenský: Prierez náboženským životom v dolnokubínskej farnosti za posledných 60 rokov — — — — —	21
Ignác Grebáč Orlov: Práca katolíkov v náboženskom slovenskom národnom napredovaní v okrese dolnokubínskom za posledných 50 rokov	31
Matúš Pajdušák: Krátky prehľad dejín Oravy — — — — —	37
Ján Smetana: Z dejín Oravy a Dolného Kubína. Stručný náčrt — —	87
Andrej Kliman: Mučenícka smrť Jána Tranoscia-Tranovského v Dolnom Kubíne — — — — —	111
Jozef Kútnik Šmálov: Jozef Kohút — — — — —	143

SBORNÍK
PAMÄTNICA Z PRÍLEŽITOSTI 60-ROČNÉHO JUBILEA

RÍM.-KAT. KOSTOLA V DOLNOM KUBÍNE

ZA REDAKCIE

VIKTORA TRSTENSKÉHO

VYDAL A VYTLAČIL

LEV

V RUŽOMBERKU 1948

POVOLENÉ NAJD. BISKUPSKÝM ÚRADOM
V SPIŠSKEJ KAPITULI Č. 2300/1947 ZO DŇA 29. OKT. 1947.

